

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. Zita Kadlecová

**Edvard Beneš a slovenská otázka v druhém
československém zahraničním odboji**

Edvard Beneš and the Slovak issue at the Second
Czechoslovak resistance

Praha 2013

vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat Prof. PhDr. Jiřímu Kocianovi, CSc. za odborné vedení mé diplomové práce, jeho podněty a významné připomínky ke zpracovávanému tématu. Děkuji za čas, který věnoval konzultacím, a za jeho vysoce profesionální, vždy vstřícný a tolerantní přístup.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 19.dubna 2013

Podpis:

Anotace

Předkládaná práce *Edvard Beneš a slovenská otázka v druhém československém zahraničním odboji* se zaměří na výklad vybraných otázek z dějin československé politiky v období druhého zahraničního odboje v Paříži, Londýně a Moskvě mezi lety 1938-1945. Výklad se bude soustředit na proměny československé politiky a plánů odboje, především s ohledem na problematiku Slováků a Slovenska, v období od podzimu roku 1938 do jara 1945. Práce se pokusí analyzovat proměny ve vnímání slovenské otázky v prostředí československého exilu, zaměří se zejména na tuto otázku ve vztahu k prezidentovi E. Benešovi, jeho spolupracovníkům a slovenským členům rezistence. Tato problematika bude zkoumána v kontextu vývoje válečných událostí, stavu zahraniční akce i situace doma, tedy v protektorátě i na území Slovenska. Sledováno bude také působení opozičních proudů a jejich stěžejních představitelů na poměry v exilu. V práci si kladu za cíl objasnit vývoj pojetí slovenské otázky v průběhu různých fází fungování zahraničního odboje, ukázat vliv mezinárodní situace, zahraničněpolitické orientace exilového státního zřízení, událostí ve vlasti a postojů klíčových reprezentantů exilu i domácího odboje. Při zpracování tématu budu vycházet z poznatků odborné politologické a historické literatury, z edic dokumentů, memoárové literatury a dostupných dobových publikací. Použité zdroje se snaží reprezentovat český i slovenský náhled na zmíněnou problematiku, stejně jako stanoviska různých ideových proudů.

Klíčová slova: československá politika, československé státní zřízení v zahraničí 1938-1945, český a československý exil, Slovensko, slovenská otázka, druhý československý odboj, E. Beneš, M. Hodža, Š. Osuský

Abstract

This work *Edvard Beneš and the Slovak issue at the Second Czechoslovak resistance* focuses on the explanation of selected issues in the history of Czechoslovakian politics during the Second Czechoslovak resistance in Paris, London and Moscow between 1938-1945. This interpretation will concentrate on changes in the resistance, especially with regard to the issues affecting Slovaks and Slovakia in the period from the autumn of 1938 to the spring of 1945. It attempts as much as possible to describe and analyze the transformations in the perception of the Slovak issue while Czechoslovakian government was in exile, paying particular attention to this in relation to President E. Beneš, his followers and Slovakian members of the resistance movement. This topic will be studied highlighting significant aspects of wartime events, staging of foreign action and the situation back home – in the Protectorate and in the Slovak State. Also the actions of opposition and its key leaders will be mentioned. The aim of this research is to show the development and progression of conceptions of the Slovak issue in chronological stages of foreign resistance. Another aim is to illustrate the influence of the international political circumstances, the foreign policy orientation of the Czechoslovak exile, and events in the homeland. The attitudes of important members of the resistance in exile and at home will also be considered. When dealing with the subject, historical records, the testimonies of the participants, and critical publications of related works in the fields of political science and history will be examined in order to provide the most complete picture of events at that time in history. The Czech and Slovakian view of this issue as well as approaches and motivations of related ideological groups will be presented as evidence in this text.

Keywords: Czechoslovakian politics, Czechoslovak state establishment abroad 1938-1945, Czech and Czechoslovak exile, Slovakia, the Slovak issue, the second Czechoslovak resistance, E. Beneš, M. Hodža, Š. Osuský

Obsah

1. Úvod	9
1.1 Stav výzkumu	12
2. Československá republika před březnem 1939	20
2.1 Na sklonku první republiky – posilování vlivu Ľudáku na Slovensku	20
2.2 Mnichov a autonomie Slovenska.....	22
3. Odchod Edvarda Beneše z republiky a ustavení druhého odboje v USA.....	25
3.1 Počátek boje za svobodné Československo	27
3.2 Krajané v USA, Hurban i Papánek stojí za Benešem.....	29
4. Evropský exil a nastolení slovenské otázky.....	32
4.1 E. Beneš zpět v Evropě.....	34
4.2 Situace ve Francii a utváření ČSNV	36
4.3 Činnost opozice a její neshody s Edvardem Benešem.....	41
4.4 Exil před pádem Francie a přesun do Velké Británie	45
5. Hlavní aktéři odboje v Londýně.....	49
5.1 Vrcholící snahy o uznání prozatímní vlády	50
5.2 Realita fungování exilového státního zřízení.....	53
5.3 Slovenské exilové osobnosti v Londýně.....	55
5.4 Úspěch E. Beneše – definitivní uznání státního zřízení v exilu	59
6. Situace ve vlasti a počátky směřování na Východ	63
6.1 Vývoj na území protektorátu a Slovenského státu	63
6.2 Události roku 1942 v exilu.....	66
6.3 Aktivity emigrace v roce 1943 – Slovensko opět v centru pozornosti....	67
6.4 Cesta E. Beneše do Moskvy.....	71
6.5 Aktivity slovenské rezistence a ustavení SNR.....	74
7. Zahraniční a slovenský odboj na cestě k SNP	79
7.1 Londýn a SNR – pojetí kompetencí.....	83
7.2 Londýnské prezidentské dekrety	85
7.3 Opozice opět kritizuje vládu	88
8. Koncepce poválečného uspořádání republiky.....	90
8.1 Dosažení cíle – Košický vládní program.....	92
8.2 Zpět k centralismu	95
9. Závěr.....	97

Jmenný rejstřík.....	103
Seznam zdrojů.....	113

Seznam zkratek

ČIS	– Československá informační služba
ČNR	– Česká národní rada
Č-SNR	– Česko-Slovenská národní rada
ČSNRA	– Československá národní rada v Americe
ČSNV	– Československý národní výbor
ČSR	– Československá republika
FO	– Foreign Office
HLSĽS	– Hlinkova slovenská ľudová strana
KSČ	– Komunistická strana Československa
KSS	– Komunistická strana Slovenska
NF	– Národní fronta
NS	– Národní shromáždění
NV	– Československý národní výbor
PÚ	– Politické ústředí
SĽS	– Slovenská ľudová strana
SN	– Společnost národů
SNP	– Slovenské národní povstání
SNR	– Slovenská národní rada (později součást Č-SNR)
SNR	– Slovenská národní rada
SR	– Státní rada
SSSR	– Svaz sovětských socialistických republik
USA	– Spojené státy americké

1. Úvod

Práce na téma Edvard Beneš a slovenská otázka v československém zahraničním odboji se soustředí na období mezi lety 1938 až 1945 s důrazem na problematiku Slováků a Slovenska ve vztahu k Edvardu Benešovi a státnímu zřízení v zahraničí. Činnost druhého zahraničního exilu byla významnou kapitolou československé politiky 20. století, která narušila kontinuitu tradičního fungování politického systému Československa, a jako zlomová etapa krizového období předznamenala pozdější změny v organizaci poválečného státu a struktuře stranicko-politického spektra. Předkládaná práce se snaží o analýzu pojmání slovenské otázky ve vztahu k jednotlivým fázím vývoje zahraničního odboje, respektive k činnosti Beneše, jak ovlivňovala snahy o uznání státního zřízení v zahraničí, vztahy uvnitř exilu i k vybraným spojeneckým mocnostem, a jak působila v průběhu vyjednávání o budoucím státoprávním uspořádání republiky. Do zmíněné problematiky bude zahrnut také vliv důležitých válečných událostí, vývoj zahraniční akce jako celku a situace ve vlasti, jak v protektorátu, tak na území Slovenska.

Vyjasňování přístupů a stanovisek jednotlivých exilových politiků v rámci institucí zahraničního odboje znamenalo mnohdy vyostření jejich vzájemných vztahů zejména s ohledem na sporná témata přetrvávající ještě z předválečné republiky, přičemž jedním z nich byla jistě slovenská otázka. Česko-slovenský vztah v emigraci byl ovlivněn existencí samostatného Slovenského státu, konzervativním přístupem Benešových stoupců, a snahami některých Slováků, kteří jako bázi „nového Československa“ odmítali čechoslovakismus. Působení různých opozičních skupin a jejich snahy ovlivnit směřování oficiálního proudu československého exilu vyvolávalo časté střety, komplikovalo ustavování společných institucí a v konečném důsledku tříštilo potřebnou jednotu odboje. Členy exilu z řad Slováků nelze označit jednoznačně za slovenské autonomisty, někteří z nich se řadili do Benešovy skupiny a podporovali znovuoobnovení společného státu v návaznosti na prvorepublikovou tradici.

Vypuknutí druhé světové války bylo počátkem Benešových snah o odzúnaní Mnichovské dohody a znovuuustavení ČSR v předmnichovských hranicích, přičemž se mohl opřít o podporu amerických krajanů a věrných vyslanců, kteří podle Osuského svým postojem zajistili kontinuitu s předválečnou republikou. Centrem evropské rezistence byla zpočátku Francie, kde působil vyslanec Osuský, jenž se

skrze těsné vazby na francouzskou politickou reprezentaci pokoušel organizovat odboj na kontinentě a zajistit si v něm vedoucí postavení. Přesunem Beneše z USA do Velké Británie se vztahy mezi ním a Osuským vyostřily natolik, že negativně ovlivňovaly formování Československého národního výboru, k čemuž přispívala i rostoucí opoziční aktivita M. Hodži. Tímto okamžikem se slovenská otázka stává nedílnou součástí zahraničního odboje, a permanentně vyvolává spory s Benešem i uvnitř rezistence.

Činnost exilu ve Velké Británii se opírala o Beneše jako jednoznačného vůdce odboje a jeho pozici na mezinárodní scéně, ten své postavení zakládal na vlastní teorii kontinuity ČSR i výkonu prezidentské funkce, což bylo také předmětem kritiky opozice. Počáteční fáze londýnského období fungování zahraniční akce byly převážně naplněny snahami o zajištění institucionálního zakotvení odboje a následného mezinárodního uznání prozatímního státního zřízení. Poměrně složitá situace během vyjednávání se Spojenci a úsilí Beneše smluvně zabezpečit budoucí republiku vedly k jeho postupnému obratu východním směrem. Výsledkem byla jednání v Moskvě za účasti komunistické emigrace a uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem v prosinci 1943. Tento krok se zřetelně projevil i ve vývoji slovenské otázky, jež tím získala nový kontext. Po konsolidaci slovenského domácího odboje se otázka česko-slovenských vztahů stala jednou z hlavních linií argumentace v rámci přípravy státního uspořádání poválečné republiky. Novým impulsem pro zahraniční odboj bylo vypuknutí povstání na Slovensku, které stvrdilo československou jednotu, a předznamenalo spolu s postojem Moskvy budoucí vývoj ČSR. Tato změněná realita v poměru sil Londýna vůči moskevskému křídlu emigrace napomohla SNR prosadit své požadavky a významně ovlivnila podobu nového státu skrze Košický vládní program. První poválečná vláda odrážela realitu jasného posílení levice a ústupu z čechoslovakistických pozic.

Důležité události sledovaného období exilu jsou řazeny chronologicky a celá práce je členěna horizontálně. Téma slovenské otázky a na ní navázané problematiky prostupuje celým textem, a k jejímu lepšímu uvedení do kontextu je látka pojímána v širším rámci. K metodologickému zpracování textu jsou používány moderní metody a znalosti z oborů politologie a historiografie. V úvodní části práce je nastíněn současný stav výzkumu a stručně jsou představeny použité zdroje. Využíváno bylo jak pamětí přímých účastníků tehdejších událostí, rozsáhlých edic dokumentů týkajících se sledovaného období i analytických a kritických publikací

vztahujících k situaci ve druhém zahraničním odboji, popřípadě ve vlasti. Primárně jsou česko-slovenské vztahy představovány na interakci mezi E. Benešem a jeho skupinou na straně jedné, a na straně druhé jsou jeho oponenti, především nejvýrazněji v západní emigraci působící osobnosti Š. Osuský a M. Hodža, avšak zmíněni jsou i další Slováci.

V první části práce je shrnuta situace v předmnichovské republice především ve vztahu ke Slovensku a posilování postavení l'udáků. Následuje kapitola mapující odchod E. Beneše do ciziny a počátky zahraniční akce na území USA po zřízení protektorátu, zde je zmíněna také role J. Papánka, vyslance V. Hurbana a amerických krajanů. V další části se pozornost přesouvá na evropský kontinent, sledovány jsou aktivity Š. Osuského ve Francii, komplikovaná jednání spojená s ustavováním ČSNV a pokusy M. Hodži o získání vedoucí pozice v odboji. Během tohoto období se také názorově sjednocuje Benešova skupina, která začíná intenzivně uplatňovat teorii continuity. Následující oddíl se zabývá formováním exilového státního zřízení, přípravou jeho personálního obsazení a pokračujícími česko-slovenskými spory, toto vše na pozadí zahraničněpolitických vztahů československého exilu k aktérům Mnichova. Zlomovým okamžikem nejen pro Čechoslováky je příklon SSSR na stranu spojenců, přičemž londýnská reprezentace respektive Beneš reaguje intenzivnější orientací na Východ, což vyústí až v definitivní uznání exilové vlády, a tím upevnění pozice československé rezistence. Zmíněná část obsahuje i nástin událostí v protektorátu a na území Slovenska, stejně tak je představena etablance slovenského domácího odboje. Po uzavření československo-sovětské smlouvy vstupuje výrazněji na exilovou scénu moskevský komunistický odboj, mění se také situace na Slovensku, kde následně vypukne Slovenské národní povstání a moc získává SNR. Opomenut není ani význam přijímaných prezidentských dekretů, jak v Londýně, tak později v obnovené republice. Závěrečná kapitola je věnována moskevským jednáním o obsazení a programu první poválečné vlády, koncepci státoprávního uspořádání státu a zakotvení slovenské otázky. Velmi stručně je zmíněn vývoj slovenské problematiky v následujících letech.

Cílem práce je analyzovat vývoj v pojmání a prosazování slovenské otázky během trvání československého zahraničního exilu v Paříži, Londýně a Moskvě. Jak se během válečného období měnilo nazírání na slovenskou otázku a způsob prezentace požadavků na slovenskou autonomii s důrazem na opoziční snahy uvnitř londýnského exilu, jak toto ovlivnil příklon E. Beneše na Východ, a jak do situace

zasáhla moskevská část emigrace, ustavení SNR a postoje velmocí. Aktivity a události z doby druhého československého exilu vypovídají o postojích a činnosti řady výrazných politických osobností, mnohdy aktivně působících i v poválečném období. Slovenská otázka postupovala i celým následným trváním společného státu a pokračující česko-slovenské spory rámcově kopírovaly modely známé z exilu, a zmíněná problematika tak nadále, alespoň z části, ovlivňovala československou politiku.

1.1 Stav výzkumu

Osoba Edvarda Beneše a jeho působení v zahraničním odboji během druhé světové války je v mnoha ohledech kontroverzní téma. Benešův vliv na československou politiku byl dlouhý a významný, byl přítomen vzniku samostatného Československa v roce 1918, po dlouhá léta zastával pozici ministra zahraničí a ve funkci prezidenta republiky byl vystaven mezinárodnímu tlaku, jak v době mnichovské krize, tak následně během působení v exilu. Je zřejmé, že Beneš bude vždy nahlížen v kontextu pozdějších událostí, jejichž výsledky ovlivnilo významně i mnoho jiných faktorů než jen jednání a rozhodování československého prezidenta.

Téma druhého československého exilu bylo z části zpracováno záhy po druhé světové válce, kdy se často jednalo o autentická svědectví přímých účastníků těchto událostí. Druhou skupinou jsou práce vydané sice přímými účastníky, ale s delším časovým odstupem vycházející převážně v pounorové emigraci. V těchto případech již lze předpokládat jisté zkreslení ve výkladu událostí a v některých případech je zřejmá i nedostupnost autentických dokumentů. Další publikace vztahující se k tomuto tématu byly vydány i během existence socialistického Československa na jeho území, a tyto jsou často poznamenány ideologií doby svého vzniku. Významného posunu bylo ve výzkumu dosaženo po roce 1989, kdy byly uvolněny a zpracovány do té doby nepřístupné archivní materiály, autoři zároveň mohli publikovat objektivněji a otevřít do té doby tabuizovaná témata.

Československý zahraniční odboj je více doménou historického bádání, a autoři politologických publikací jej zpracovávají spíše okrajově, většinou se stává součástí souhrnných prací soustředících se na vývoj politických stran a stranického systému, vybrané prvky politického systému či změny politických institucí v určitém

období. Tématikou politických stran zmiňujíc i exilovou fázi, a skrze ní také osobnosti působící v emigraci, se zabývá dvoudílná kniha *Politické strany*.¹ Vývoji politického stranictví nebo jednotlivých stran v českých zemích a na Slovensku se věnují také další publikace, které v historickém exkurzu více či méně zahrnují i roky 1938-1945.² Československé prozatímní státní zřízení a uspořádání exilových institucí je někdy zařazeno v přehledových dílech o našem politickém systému, toto období je v nich zasazeno do širšího časového horizontu a představeno jako mezifáze vývoje politických institucí a politického systému Československa.³ Analyzováno bylo také fungování Slovenského státu, fáze jeho existence a vývoj ľudáckého režimu v čase, přičemž vliv na něj měla jak vnitropolitická, tak mezinárodněpolitická situace té doby.⁴

K tématice československého zahraničního odboje za druhé světové války lze čerpat z poměrně rozsáhlých archivních fondů, z nichž mnohé jsou již zahrnuté v edicích dokumentů. Z domácích archivních fondů je jistě třeba zmínit tzv. Benešův archiv umístěný v Archivu Ústavu T.G. Masaryka při Masarykově ústavu a Archivu AV ČR v Praze, ten obsahuje především materiály k Benešovu působení v Londýně. Další dokumenty pokrývající londýnské období spravuje Archiv ministerstva zahraničních věcí v Praze, případně Archiv Kanceláře prezidenta republiky v Praze. Fondy z pozůstalostí některých odbojových osobností spravuje Archiv Národního muzea v Praze,⁵ a další lze nalézt také ve Vojenském historickém archivu v Praze obsahujícím i jiné materiály. Některé fondy k tomuto období týkající se převážně prozatímního státního zřízení jsou uloženy v Národním archivu v Praze. Ze slovenských institucí stojí za zmínku Slovenský národný archív v Bratislavě či Archiv Múzea Slovenského národného povstania v Bánské Bystrici. Mnohé z materiálů spravují zahraniční archivy, zejména v USA a Velké Británii. Na půdě USA jde například o Library of Congress ve Washingtonu a Hoover Institution Archives ve Stanfordu, z něhož při své práci čerpal například S. Michálek.

---

¹ MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany : I.díl Období 1861-1938*. 2005.; MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany : II.díl Období 1938-2004*. 2005.

² Například LIPTÁK, E. *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. 1992.; RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002.; STRMISKA, M. et al. *Politické strany moderní Evropy*. 2005.; FIALA, P. et al. *Komunismus v České republice*. 1999.

³ Například BALÍK, S. et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2003.; BROKLOVÁ, E. *Československá demokracie*. 1992.; VODIČKA, K. a CABADA, L. *Politický systém České republiky*. 2007.

⁴ Například KAMENEC, I. *Slovenský stát (1939-1945)*. 1992.; KOPEČEK, L. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 2006.

⁵ Například E. Beneše, M. Hodži, F.Hodži, Z. Fierlingera nebo R. Bechyně.

V Londýně se jedná o Public Record Office nebo School of Slavonic and East European Studies.

Jistě velmi významným zdrojem informací o zahraničním odboji jsou paměti a jiná díla napsaná samotným E. Benešem, ať již během války, těsně po ní či jejich pozdější reedice. Projevy, dopisy nebo rozhlasová poselství z válečných let publikoval Beneš ještě v exilu v knihách *Tři roky druhé světové války*, respektive *Šest let exilu a druhé světové války*.⁶ Kromě toho byly vydány i další publikace představující jeho myšlenky, jako *Úvahy o slovanství* nebo *Demokracie dnes a zítra*.⁷ Nejdůležitějšími zdroji jsou však určitě Benešovy Paměti rozdělené do dvou částí – Mnichovské dny a *Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*, přičemž druhý díl poprvé vyšel nedlouho po skončení války.⁸ Nejnověji vyšly v třídílné podobě editované historikem M. Haunerem, tato reedice obsahuje i některé dříve nepublikované kapitoly, mnohé z nich přinášející zajímavé pohledy na danou dobu, a jeden ze svazků je věnován pouze konkrétním dokumentům, které byly dříve částečně zařazeny do dvou původních dílů.⁹

Kromě Benešových knih lze čerpat informace také z pamětí dalších přímých účastníků zahraničního odboje. Děni v exilu popisují ve svých memoárech P. Drtina, F. Klátil či L. Feierabend, ti nabízejí své osobní názory na tehdejší události.¹⁰ Mnohé souvislosti některých významných aktů ozřejmují i knihy diplomata V. Mastného nebo Z. Fierlingera působícího v SSSR.¹¹ Neotřele představuje určité aspekty této problematiky poradce a tajemník prezidenta Beneše E. Tábořský.¹² Po roce 1989 jsou také zpracovávány materiály z osobních archivů exilových představitelů, ať již uložené v domácích nebo zahraničních archivech, takto byly vydány například deníky J. Opočenského.¹³

---

⁶ BENEŠ, E. *Tři roky druhé světové války*. 1942.; BENEŠ, E. *Šest let exilu a druhé světové války*. 1946.

⁷ Například BENEŠ, E. *Úvahy o slovanství*. 1945.; BENEŠ, E. *Demokracie dnes a zítra*. 1947.; BENEŠ, E. a MAXA, P. *Na cestě k vítězství*. 1944.

⁸ BENEŠ, E. *Paměti*. 1947.

⁹ BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008.

¹⁰ DRTINA, P. *Československo můj osud*. 1991.; KLÁTIL, F. *Jak to bylo v Paříži*. 1944.; FEIERABEND, L. K. *Politické vzpomínky I*. 1994.; FEIERABEND, L. K. *Politické vzpomínky II*. 1994.; FEIERABEND, L. K. a BILÍKOVÁ, M., ed. *Politické vzpomínky III*. 1996.

¹¹ MASTNÝ, V. et al. *Vzpomínky diplomata*. 1997.; FIERLINGER, Z. *Ve službách ČSR: Díl 1*. 1951.; FIERLINGER, Z. *Ve službách ČSR: Díl 2*. 1948.

¹² TÁBORSKÝ, E. *Pravda zvítězila*. 1947.; TÁBORSKÝ, E. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. 1993.

¹³ OPOČENSKÝ, J. et al. *Válečné deníky Jana Opočenského*. 2001.

Osobou E. Beneše a vývojem jeho postojů se z různých úhlů postupně zabývalo mnoho autorů, ať se již zaměřili pouze na určitou fázi či aspekt jeho života nebo chtěli obsáhnout jeho kariéru jako celek.¹⁴ Postupnou orientací Beneše na Východ a jeho levicovému směřování se kriticky věnuje T. Brod, který ve své knize otevřeně přiznává svůj náhled na Benešovu osobu, a jež vyšla i v novém upraveném vydání.¹⁵ Problematice obratu k SSSR se ve svých publikacích a kritických esejích zabýval také historik J. Kalvoda, který také nezastírá jistou tendenčnost.¹⁶ Politický životopis Edvarda Beneše, vydaný nejprve ve Velké Británii a o několik let později také v České republice, napsal Z. Zeman ve spolupráci s A. Klimkem, a tento nabízí zajímavý úhel pohledu na československého exilového vůdce a komplikovanost jeho pozice v emigraci.¹⁷ Jistě nelze opominout v poslední době vydaný rozsáhlý dvoudílný životopis zpracovaný J. Dejmekem.¹⁸ Ten obsáhl celý Benešův život od mládí až po jeho skon, do podrobností představil události, které formovaly jeho osobnost, co ovlivňovalo jeho postoje a chování a také osoby, jež do prezidentova života zásadnějším způsobem zasáhly. Využíval velké množství různých publikací, tištěných pramenů a cizích i domácích archivních zdrojů. Činnosti a osobnosti Beneše se věnují také tituly postupně publikované knižnicí Společnosti Edvarda Beneše.¹⁹

Kriticky zpracované edice dokumentů jsou jistě dalším významným zdrojem informací o československém odboji, exilových osobnostech i mezinárodněpolitických souvislostech. V současnosti je škála těchto publikací již reprezentativní, pokrývá mnoho oblastí, a tato díla zahrnují materiály z relativně velkého množství archivů a jiných zdrojů. První souborné edice byly vydány v 60. letech 20. století, a přestože výběr použitých dokumentů alespoň z části odrážel dobu svého vzniku, tak jsou práce jako Dokumenty z historie československé politiky 1938-1943 nebo Slovenské národné povstanie od V. Prečana, i nadále

---

¹⁴ ĎURICA, M. S. *Edvard Beneš a jeho vztah k Slovákům*. 2008.; HAVLÍČEK, F. *Eduard Beneš člověk, sociolog, politik*. 1991.; HITCHCOCK, E. B. *Edvard Beneš*. 2006.; ORT, A. *Edvard Beneš - diplomat a politik*. 1994.

¹⁵ BROD, T. *Moskva*. 1992.; BROD, T. *Osudný omyl Edvarda Beneše 1939-1948*. 2002.

¹⁶ KALVODA, J. *Z bojů o zítřek*. 1998.; KALVODA, J. *Role Československa v sovětské strategii*. 1999.

¹⁷ ZEMAN, Z. A. B. *Edvard Beneš*. 2000.

¹⁸ DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008.

¹⁹ Například BENEŠ, B. a OLIVOVÁ, V., ed. *Amerika jde s námi*. 1998.; BENEŠ, E. a OLIVOVÁ, V., ed. *Válka roku 1939*. 2005.; BENEŠ, E. a OLIVOVÁ, V., ed. *Dopisy bratru Vojtovi 1938-1944*. 1998.

parciálně nenahraditelné.²⁰ S uvolňováním dříve nedostupné dokumentace se po listopadové revoluci, a zvláště od druhé poloviny 90.let 20.století objevují nová obsáhlá zpracování dobových dokumentů. Jedná se o souhrnné i vcelku úzce tématicky zaměřené práce kolektivů autorů z nich lze zmínit například J. Kuklíka a J. Němečka, kteří pokryli například oblast diplomatických jednání a v současnosti pracují na edici o zápisech z jednání československé vlády v Londýně.²¹ Tato díla vydávaná v posledních deseti až patnácti letech nabízejí komplexní obraz období druhé světové války a druhého československého zahraničního exilu. Neocenitelné jsou souborné publikace dokumentů k historii československé politiky, české a slovenské státnosti nebo k ústavním dějinám Československa. Práce J. Gronského, kolektivu okolo J. Beňka a další pomocí erudovaného výběru dokumentů, jejich výstižného zpracování a okomentování nabízejí zevrubnou chronologii historického a státoprávního vývoje republiky.²²

Práce publikované po roce 1948 odrážely nejen změněnou vnitropolitickou situaci a zaměření zahraniční politiky, ale také politickou orientaci autorů, což mělo vliv také na vyznění i výrazové prostředky jejich děl, například u B. Laštovičky nebo u jinak historiograficky přesného zpracování problematiky pomnichovské migrace J. Křena.²³ Nelze nezmínit publikace jež vyšly během války nebo těsně po ní, a představovaly názory a myšlenky politických osobností, jak na dobu minulou, tak na

---

²⁰ Například ČERVINKOVÁ, M., ed. a OTÁHALOVÁ, L., ed. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 I.* 1966.; ČERVINKOVÁ, M., ed. a OTÁHALOVÁ, L., ed. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 II.* 1966.; KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu 1. svazek.* 1965.; KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu 2. svazek.* 1965.; PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie.* 1966.

²¹ Například NĚMEČEK, J., ed. et al. *Československo-francouzské vztahy v diplomatických jednáních 1940-1945.* 2005.; NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940.* 2002.; NĚMEČEK, J., ed. et al. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945. Díl 1.* 1998.; NĚMEČEK, J., ed. et al. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945. Díl 2.* 1999.; NĚMEČEK, J., ed. a kol. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941.* 2006.; NĚMEČEK, J., ed. et al. *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně I.díl.* 2008.; NĚMEČEK, J., ed. et al. *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně II.díl.* 2011.

²² Například BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti.* 1998.; GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl.* 2005.; GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II.díl.* 2006.; VESELÝ, Z., ed. *Dějiny české politiky v dokumentech.* 2005.

²³ LAŠTOVIČKA, B. *V Londýně za války.* 1960.; KŘEN, J. *Do emigrace.* 1963.; KŘEN, J. *V emigraci.* 1969.

aktuální dění.²⁴ Později byly vydány práce dalších aktérů událostí v odboji, jde o vzpomínkové knihy vojáků či slovenských odbojářů jako J. Ursíny.²⁵

Po dlouhou dobu byli českoslovenští diplomaté relativně opomíjeným námětem odborných prací, ale v posledních patnácti letech je zvláště těm slovenským věnována zasloužená pozornost.²⁶ Pařížskému vyslanci Š. Osuskému a diplomatovi J. Papánkovi se ve svých knihách věnuje například význačný slovenský historik S. Michálek.²⁷ Při zpracování se mohl opřít o materiály z amerických archivů, publikoval výběr z dříve neuveřejněných dokumentů, a nabídl komplexní pohled na život a práci těchto i dalších osobností, například J. Slávika.²⁸ Ve své práci přináší Osuského pohled na období emigrace v Paříži a Londýně. Situaci a aktivitu československé diplomacie v kritické době po událostech března 1939 souhrnně představuje kniha *Soumrak a úsvit československé diplomacie* J. Němečka.²⁹

Z dalších osobností je pozornost zaměřena na M. Hodžu, který jako dlouholetý čelný československý politik, výrazný oponent prezidenta Beneše a autor koncepce středoevropské federace, je samozřejmě středem zájmu v mnoha vědeckých publikacích. Ze slovenských politologů a historiků se jeho osobě věnuje mimo jiné M. Pekník.³⁰ Z českých autorů se opakovaně tematikou protibenešovské opozice v exilu zabývají práce J. Kuklíka a J. Němečka – *Proti Benešovi!* nebo *Hodža versus Beneš*.³¹ V nich ukazují, že neshody mezi Benešem, Hodžou a Osuským byly politické i osobní povahy, a zabývají se také ostatními opozičními představiteli ve Francii a Velké Británii. Spory mezi Benešem, jeho stoupenci a Slováky se zabývala i exilová historiografie, například slovenský autor F. Vnuk zpracoval počátky těchto neshod.³² Česko-slovenskými vztahy a vývojem

---

²⁴ Například OSUSKÝ, S. Š. *Beneš a Slovensko*. 1943.; RIPKA, H. *Československo v Nové Evropě*. 1945.; RIPKA, H. *S východem a západem*. 1944.

²⁵ Například SVOBODA, L. *Cestami života I*. 1971.; SVOBODA, L. *Cestami života II*. 1992.; URSÍNÝ, J. *Spomienky na slovenské národné povstanie*. 1994.

²⁶ Například ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. *Zapomenutá elita*. 2011.

²⁷ Například MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský*. 1999.; MICHÁLEK, S. *Ján Papánek - politik, diplomat, humanista*. 1996.; PAPÁNEK, J. a MICHÁLEK, S., ed. *Ján Papánek za vojny Edvardovi Benešovi*. 1997.; MICHÁLEK, S. *Ján Papánek - politik, diplomat, humanista*. 1996.; BŘEŇOVÁ, H. a FUCHS, A., ed. *Vzpomínky a dokumenty o životě, práci a zápasech Dr. Jána Papánka*. 1994.; BŘEŇOVÁ, H. *Život pro jiné*. 1995.

²⁸ MICHÁLEK, S. a kol. *Juraj Slávik Neresnický*. 2006.

²⁹ NĚMEČEK, J. *Soumrak a úsvit československé diplomacie*. 2008.

³⁰ Například BARTLOVÁ, A. a THURZO, I. *Slovenský Perikles*. 2008.; LUKÁČ, P. a ŠEBESTA, Š., ed. *Milan Hodža v zápase o budoucnost střední Evropy v letech 1939-1944*. 2005.; PEKŇÍK, M. et al. *Milan Hodža*. 2002.

³¹ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004.; KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Hodža versus Beneš*. 1999.

³² Například VNUK, F. *Slovenská otázka na západě v letech 1939-1940*. 1974.

státoprávního uspořádání společného státu se zabývá J. Rychlík.³³ Mapuje toto téma od roku 1918 až do rozdělení státu, ovšem v částech o druhé světové válce a době exilu nečerpá z tak rozsáhlých zdrojů jako v jiných kapitolách a částečně reprodukuje teze z jiných děl.

Problematicke československého exilu jako celku, institucím československého státního zřízení v zahraničí, postojům velmocí k odboji a jeho zahraniční politice se věnují analytické práce nejen českých a slovenských vědců, například Exil v Londýně, kde jsou osvětleny postoje a chování některých tehdejších zahraničních představitelů.³⁴ Ustavování a fungování Československého národního výboru a exilového státního zřízení v Londýně rozebírá podrobně ve svých dílech také J. Kuklík.³⁵ Představy československého exilu za války a realitu poválečné republiky konfrontuje ve své práci soudobý historik M. Pehr.³⁶ Na Slovensku se tomuto období politické historie a jeho představitelům sice ani nyní nevěnuje tolik děl jako v České republice, ale od 90.let 20.století vychází více politologických a historických publikací, zejména ve vydavatelství VEDA.³⁷ Problematicke druhé světové války, odboje, exilových osobností a souvisejícím událostem se věnuje i řada sborníků.³⁸

Slovenské národní povstání a s ním spojené události jsou předmětem hojných, především slovenských, prací. Jedná se jak o edice dokumentů různé kvality ovlivněné hlavně výběrem uveřejněných materiálů, tak o historické, respektive historicko-vojenské, analytické publikace často poznamenaných rokem svého vzniku.³⁹ Kvalitního zpracování se dočkala i problematika osvobození

---

³³ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 1997.; RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012.

³⁴ Například BRANDES, D. *Exil v Londýně 1939-1943*. 2003.; BROWN, M. D. *Jak se jedná s demokracií*. 2008.

³⁵ KUKLÍK, J. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945*. 1998.; KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1996.

³⁶ PEHR, M. *Zápas o nové Československo 1939-1946*. 2011.

³⁷ Například MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský*. 1999.; MICHÁLEK, S. *Ján Papánek - politik, diplomat, humanista*. 1996.; PEKNÍK, M. a kol. *Slovenské národní rady a cesta k parlamentarizmu*. 2008.; POLÁČKOVÁ, Z., ed. *Slovensko-české vzťahy v kontexte strednej Európy*. 2005.; ČIERNA-LANTAYOVÁ, D. *Pohľady na východ*. 2002.

³⁸ Například HÁJEK, J., ed., KOCIAN, J., ed. a ZÍTKO, M., ed. *Fragmentsy dějin*. 2006.; KUDRNA, L., ed. *Válečný rok 1941 v československém domácím a zahraničním odboji*. 2012.; REPKA, V., ed. *Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko*. 1996.; *Rok 1945 v českých a evropských dějinách*. 2002.; *Válečný rok 1944*. 2001.

³⁹ Například *Dějinná křižovatka*. 1964.; JABLONICKÝ, J. *Povstanie bez legend*. 1990.; LACKO, M. *Slovenské národní povstanie 1944*. 2008.; MIČEV, S. a kol. *Slovenské národní povstanie 1944*. 2009.; OKTAVEC, F., ed. *Nad Tatrou sa blýská*. 1946.; PEKNÍK, M., ed. *Slovenské národní povstanie 1944*. 2009.; PREČAN, V. *Slovenské národní povstanie*. 1966.

republiky, nechybí analýza bojových aktivit jednotlivých armád, vojenských či povstaleckých jednotek.⁴⁰ Práce J. Jablonického se mimo jiné zaměřily na formování, vývoj a sjednocování slovenského domácího odboje.⁴¹ M. Pekník zmapoval existenci Slovenských národních rad, a samozřejmě popsal jak fungování povstalecké, tak poválečné Slovenské národní rady.⁴²

Řada publikací se zaměřuje i na formování nového československého státu po skončení války a jeho vývoj v dalších letech. Publikace pokrývají jak vytváření a programové zakotvování poválečné vlády, společensko-politickou situaci v českých zemích a na Slovensku, vzájemný vztah obou národů po válce, podobu a fungování nově zavedeného politického a stranického systému, i postupné směřování k událostem února 1948.⁴³ Samostatnou kapitolou, která započala za druhé světové války a pokračovala v novém státě, je téma prezidentských dekretů, kterému je věnována již dlouho enormní pozornost, což se odráží také v počtu publikací k tomuto tématu vydávaných.⁴⁴

Z obecného hlediska je možno konstatovat, že vědecká a publikační činnost na toto téma dosáhla velkých pokroků zvláště od druhé poloviny 90. let 20. století. Publikováno bylo velké množství nových dokumentů i několik významných studií a souhrnných děl reflektujících nové poznatky i znovuzískanou nezávislost vědeckého bádání.

---

⁴⁰ Například HRBEK, J. et al. *Draze zaplacená svoboda*. 2009.; ZÁMEČNÍK, S. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. 2006.; ŽÍŽKA, V., ed. *Bojující Československo*. 1945.

⁴¹ Například JABLONICKÝ, J. *Samizdat o odboji Sv. 1*. 2004.; JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania*. 1969.; JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania*. 2009.

⁴² Například PEKNÍK, M., ed. *Slovenské národné rady*. 1998.; PEKNÍK, M. a kol. *Slovenské národné rady a cesta k parlamentarizmu*. 2008.

⁴³ Například ADAMOVÁ, K., ZAVACKÁ, K. a KAPLAN, K. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. 1992.; TOMÁŠEK, D. *Vláda emigrantů*. 2009.; BARNOVSKÝ, M. *Na cestě k monopolu moci*. 1993.; KAPLAN, K., ed. *Pražské dohody 1945-1947*. 1992.; KAPLAN, K. *Pravda o Československu 1945-1948*. 1990.; KOCIAN, J. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. 1991.; LETZ, R. *Slovensko v rokoch 1945-1948 na ceste ku komunistickej totalite*. 1994.; SYRNÝ, M. *Slovenská demokracie '44-48*. 2010.

⁴⁴ Například BÍLEK, F., ed. *Dekrety prezidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém*. 1946.; BLAIVE, M., ed. a MINK, G., ed. *Benešovy dekrety*. 2003.; DEJMEK, J., NĚMEČEK, J. a KUKLÍK, J. *Kauza: Tzv. Benešovy dekrety*. 1999.; JECH, K., ed. a KAPLAN, K., ed. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. 2002.; KUKLÍK, J. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů"*. 2002.; MANDLER, E. *Benešovy dekrety*. 2002.

2. Československá republika před březnem 1939

2.1 Na sklonku první republiky – posilování vlivu Ľudáků na Slovensku

Mezi lety 1918 až 1938 se nepodařilo vzájemné vztahy na evropském kontinentu upevnit natolik, aby odolaly soustředěnému tlaku Německa, který nakonec vyústil v obětování ČSR. Evropsští lídři snažící se vyhnout chybám vedoucím k první světové válce jakoby se odcizovali nově vzniklým státům, kde teprve ve 30. letech dozněla euforie z nově nabyté svobody. Příklad hospodářské krize znamenal i na vnitropolitické scéně v ČSR oživení separatistických tendencí, což se projevilo znovunastolením diskuze o slovenské otázce. Češi chápali vznik Československa jako logické vyústění situace, jazyková blízkost obou národů toto jen podpořila, a čechoslovakismus byl považován za nejlepší řešení. Na Slovensku byl společný stát vnímán jako cesta k národní samostatnosti slovenského národa, již od počátku existence republiky uvažovali o vlastní administrativě, soudech a jazyku. Přes autonomistické touhy některých skupin na Slovensku měl čechoslovakismus poměrně širokou podporu i napříč politickým spektrem. Čeští komunisté zastávali myšlenku československé jednoty jako ostatní čeští politici, zatímco mezi slovenskými členy KSČ se našli jak zastánci centralismu, tak i autonomie.⁴⁵

Sociální demokracie, kterou vedl Ivan Dérer myšlenky čechoslovakismu plně podporovala.⁴⁶ Nejhlasitějším zastáncem slovenské autonomie byla již od počátku první republiky Slovenská Ľudová strana, která už v lednu 1922 předložila parlamentu svůj první návrh na autonomii Slovenska. SĽS se 17. října 1925 přejmenovala na Hlinkovu slovenskou Ľudovou stranu (HSĽS). Správní autonomii Slovenska by připustili z rozličných důvodů například také národní socialisté a národní demokraté, ale v obecné rovině podporovali centralismus. Zpočátku za myšlenkou čechoslovakismu stáli také agrárníci, ale po několika změnách ve vedení strany vrcholícími v roce 1935 začaly mezi slovenskými členy narůstat hlasy pro

---

⁴⁵ Zastánci čechoslovakismu byli například V. Široký a J. Ďuriš, zastánci autonomie pak mladší členové strany – například G. Husák a V. Clementis.

⁴⁶ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 134.

správní autonomii.⁴⁷ Objevuje se myšlenka regionalismu, na jejímž základě měla být organizace republiky uzpůsobena specifickým slovenským požadavkům. Čeští agrárníci, mezi nimiž posiloval své postavení Rudolf Beran ovšem ideje slovenských členů téměř ignorovali. Lze tedy konstatovat, že čeští politici bez ohledu na stranickou příslušnost neviděli důvod řešit slovenskou otázku, protože důsledně zastávali pozice čechoslovakismu, zatímco mezi slovenskými reprezentanty myšlenka alespoň administrativní autonomie nenápadně posilovala.

Volby v květnu roku 1935 změnilo složení Národního shromáždění, hlasování mnohem více reflektovalo etnické zastoupení obyvatelstva, přičemž většinu křesel pro agrárníky oproti Sudetoněmecké straně zajistila jen volební geometrie. Na Slovensku zvítězil Autonomistický blok, tvořený HSLS, Slovenskou národnou stranou, stranou rusínskou a polskou, jenž získal okolo 30% hlasů. Řešení slovenské otázky se dostává do popředí, když křeslo ministerského předsedy připadlo agrárníkovi Milanu Hodžovi jako prvnímu Slovákovi v historii ČSR. Rostoucí vliv autonomistů na Slovensku vyvolával obavy zejména mezi agrárníky, proto chtěli snížit jejich vliv tím, že sami budou hájit slovenské zájmy. Například byl vytvořen Akční výbor koaličních poslanců reprezentující potřeby Slováků napříč politickými stranami. Prezidentská volba v prosinci roku 1935 ukázala významný vliv Ľudáků, kteří v podstatě rozhodli o zvolení Edvarda Benešově hlavou státu.⁴⁸ Následně Hodža zahájil jednání se zástupci Ľudáků, jehož pokračování podmínil jejich vstupem do vlády, to však strana v březnu 1936 odmítla. Další vyjednávání bylo komplikované i tím, že HSLS pokládala ČSR za prozatímní řešení, a konečným cílem byla úplná autonomie, zatímco Hodža odtržení Slovenska nepodporoval. Sjezd HSLS v září 1936 znamenal zlom, k moci ve straně se dostali radikální politici sympatizující s fašistickými idejemi, a to v důsledku znamenalo konec jednání s Hodžou, potažmo také Benešem.

Koncem roku 1937 pověřil Hodža Jána Lichnera vypracováním návrhu na decentralizaci správy státu.⁴⁹ Následně byl 13.května 1938 vládou schválen první

---

⁴⁷ Tyto změny začaly po smrti A. Švehly v prosinci 1933, do vedení strany se dostává M. Hodža, a náhled některých dalších Slováků ve straně na tuto problematiku se modifikuje. Podrobněji viz. tamtéž, s. 135.

⁴⁸ V HSLS vcelku silná skupina podporující Beneše, kam patřil například J. Tiso.

⁴⁹ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 141.

návrh tzv. národnostního statutu, který byl poté v červenci téhož roku přijat.⁵⁰ Podle Hodžova názoru by tento návrh mohl být použit při řešení slovenské otázky.⁵¹ Pro Ľudáky národnostní status nebyl řešením, začali pracovat na dalším návrhu zákona o autonomii Slovenska, ve kterém plánovali Slovensko jako autonomní součást ČSR a požadovali uznání svébytnosti slovenského národa.⁵² Poslanci HSLŠ předložili parlamentu ústavní návrh autonomie Slovenska 19.srpna 1938,⁵³ jeho výsledkem mělo být vytvoření volné federace, a tento třetí návrh autonomie byl ještě radikálnější než předešlý z roku 1930.⁵⁴ Po Hlinkově smrti v srpnu 1938 se do čela HSLŠ staví Jozef Tiso, a tehdy se začíná kromě myšlenky autonomie zvýrazňovat i idea případné plné samostatnosti Slovenska.

Z výše uvedeného je zřejmé, že ve druhé polovině 30.let byl ortodoxní čechoslovakismus na ústupu.⁵⁵ Jelikož na politické scéně nedošlo včas k významnějšímu zastoupení slovenských čechoslovakistů, tak se prosadil konzervativní politik Hodža, který se nakonec stal premiérem. Když vláda začátkem roku 1938 konečně rozklíčovala situaci v republice, a byla připravena ke kompromisu, tak Slovensko už bylo z větší části pod vlivem Ľudáků a HSLŠ se prezentovala jako jediný zástupce Slováků.

2.2 Mnichov a autonomie Slovenska

Srpnová jednání HSLŠ s Benešem skončila v patové situaci, 20.září 1938 tedy poslanci za tuto stranu požádali prezidenta o řešení postavení Slovenska podle jejich předchozího návrhu.⁵⁶ Beneš odeslal obratem Tisovi svůj návrh na řešení slovenské otázky, kde byla upravena působnost zemských sněmů a ve vybraných institucích navrhoval proporcionalní zastoupení Slováků.⁵⁷ Později již nebyla šance zklidnit situaci na Slovensku, protože 29.září 1938 byla signována Mnichovská dohoda. Vláda tedy 4.října 1938 schválila návrh na zřízení ministerstva pro správu

---

⁵⁰ V tomto návrhu se hovořilo o poměrném zastoupení ve státní správě, školství, hospodářském životě a jazyk menšiny se měl stát úředním v místech, kde by tato tvořila více než 15%. Československo se ním definovalo na principu národnostního státu, nikoli národního státu.

⁵¹ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 142.

⁵² Tento návrh připravili za HSLŠ F. Ďurčanský, A. Kočiš a M. Sokol.

⁵³ *Dejiny Slovenska*. 2007, s. 409.

⁵⁴ Plný text dokumentu třetího návrhu o autonomii Slovenska viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 207, s. 166-168.

⁵⁵ ŠOLC, J. *Slovensko v českej politike*. 1993, s. 69.

⁵⁶ Celý text dopisu viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 208, s. 169.

⁵⁷ Plný text dokumentu viz. tamtéž, dok. č. 209 B, s. 171-173.

Slovenska a následně podala demisi.⁵⁸ V této situaci prezident Beneš ustoupil požadavkům HSLS, a 5.října jmenoval další vládu generála Jana Syrového a sám abdikoval.⁵⁹

Na setkání širšího předsednictva HSLS se zástupci dalších stran v Žilině došlo 6.října 1938 ke schválení tzv. Žilinské dohody,⁶⁰ díky níž získalo Slovensko kýženou autonomii. Současně byl vydán také manifest ke slovenskému národu, kde je společný stát zcela opomíjen. První slovenská autonomní vláda složená z J. Tisa a dalších čtyř ministrů disponovala prozatím veškerými pravomocemi a HSLS se tak stala vůdčí stranou na Slovensku.

Již 15.října 1938 začíná pracovat slovensko-česká komise, jenž má vypracovat ústavní zákon o autonomii Slovenska, ten byl 23.listopadu 1938 podepsán premiérem Syrovým, jenž zastupoval prezidenta.⁶¹ Rozsáhlé pravomoci obsažené v tomto zákoně téměř navozují dojem, že se republika měla stát volným sdružením dvou až tří nezávislých celků.

V českých zemích a na Slovensku byly v tomto období diametrálně odlišné názory na budoucí fungování státu. Zatímco česká strana počítala se společným státem, tak Slovensko se fakticky připravovalo na úplné odtržení. Tiso dal tento postoj jasně najevo ve svém prohlášení 21.ledna 1939, kde slovo Československo vůbec nepoužil. Od počátku února 1939 bylo zřejmé, že jde o dva samostatné celky, nikoli o společný stát. Po nereagování na výzvu z české strany, zda má Slovensko zájem o společný stát, odvolal prezident Emil Hácha v noci 10.března 1939 J. Tisa z funkce předsedy vlády, a současně bylo nad Slovenskem vyhlášeno stanné právo.⁶² Po Hitlerově ultimátu podala slovenská vláda demisi a 14.března 1939 vyhlašuje Sněm Slovenské republiky samostatnost slovenského státu.⁶³ Den poté 15.března

---

⁵⁸ Podrobněji viz. RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 154-155.

⁵⁹ Celé znění rozhlasového projevu, který pronesl E. Beneš 5.října 1938 viz. BENEŠ, E. *Paměti*. 1947, s. 433-437.

⁶⁰ Plný text Manifestu slovenského národa viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl*. 2005, s. 270-271. Jiná verze včetně vyhlášení a návrhu zákona o decentralizaci vládní moci viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 212, s. 179-183.

⁶¹ Ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. z 22.listopadu 1938, viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl*. 2005, s. 283-289. Text se v podstatě shodoval s ľudáckým návrhem.

⁶² Vyhlásenie štátaria na Slovensku 9.března 1939 viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 217, s. 201-202.

⁶³ Plný text vyhlášení samostatnosti Slovenska viz. tamtéž, dok. č. 219, s. 206-207. Samostatnost Slovenského státu následně potvrzena zákonem č. 1/1939 Sl. z. viz. tamtéž, dok. č. 220, s. 225-226.

1939 je po podpisu vojenské kapitulace prezidentem Háchou republika definitivně rozdělena, a je vyhlášen protektorát Čechy a Morava, který je připojen k Německu.⁶⁴

Tato z českého pohledu „slovenská zrada“ ovlivňovala po celou dobu války vzájemné postoje obou národů, mnozí Slováci však toto vnímali jako naplnění touhy po svébytnosti, což se později projevilo i jejich slabým zastoupením v exilové politice.

---

⁶⁴ Plné znění výnosu o zřízení protektorátu viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl.* 2005, s. 341-344.

3. Odchod Edvarda Beneše z republiky a ustavení druhého odboje v USA

Rozhodování před přijetím Mnichovské dohody nebylo jistě pro prezidenta Beneše jako demokraticky smýšlejícího politika vůbec jednoduché. V době kdy byla republika v nepřátelském sevření zůstal však na toto zásadní rozhodnutí sám, následně byl mnoha domácími politiky označován za stěžejního viníka tragické situace národa. Beneš vlastně toto obvinění přijal tím, že 5. října 1938 odeslal ministerskému předsedovi generálu Syrovému dopis o své abdikaci. Podle některých současných názorů již není Benešův postup považován za jednoznačně špatné rozhodnutí, ale spíše za volbu menšího zla. Beneš tímto vlastně vzal vinu na sebe, nezatížil jí nikoho dalšího a po celá desetiletí je také za viníka považován převážně on. Národu poté sdělil v rozhlasovém projevu, že odchod z funkce prezidenta je jeho vlastní rozhodnutí.⁶⁵ Až do svého odletu do Velké Británie v říjnu 1938 pobýval v Sezimově Ústí, kde připravoval zřízení zahraničního odboje, a sestavil skupinu blízkých spolupracovníků na organizaci odboje ve vlasti.⁶⁶

Na Velkou Británii padla Benešova volba mimo jiné i proto, že předpokládal vývoj evropské politiky v duchu formování protihitlerovské koalice s centrem v Londýně. Na britské ostrovy se Beneš přesouvá 22. října 1938, a zde zpočátku spolupracoval zejména s Janem Masarykem⁶⁷ a Hubertem Ripkou. Během několikaměsíčního pobytu v USA Beneš působil na univerzitě v Chicagu. V Americe se na počátku roku 1939 choval umírněně, a ve stejném duchu vyznívaly i jeho tehdejší projevy, tyto byly později vydány knižně pod názvem *Demokracie dnes a zítra* (*Democracy today and tomorrow*).⁶⁸ Demokracie byla v USA pokládána za jediný akceptovatelný politický režim, a z tohoto úhlu pohledu byl Beneš vlastně bojovníkem za světový mír, ochráncem nezávislosti ČSR a představitelem státu

---

⁶⁵ Celé znění rozhlasového projevu E. Beneše z 5. října 1938 viz. VESELÝ, Z., ed. *Dějiny české politiky v dokumentech*. 2005, s. 431-433.

⁶⁶ Benešovi spolupracovníci doma tvořili Politické ústředí, tato skupina byla Benešem předpřipravena již při opuštění republiky, do PÚ patřil například J. Nečas a L. Feierabend, kteří později emigrovali a účastnili se exilové činnosti v Londýně. Podrobněji viz. DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 185.

⁶⁷ Jan Masaryk rezignoval na protest proti vývoji druhé republiky na post vyslance ve Velké Británii.

⁶⁸ Benešovy přednášky z Chicaga shrnuté v jeho knize *Demokracie dnes a zítra* vyšly poprvé již v létě 1939, a později byly ještě doplněny například viz. BENEŠ, E. *Demokracie dnes a zítra*. 1947.

rozbitého Mnichovem,⁶⁹ nicméně americká podpora byla spíše morálního charakteru.⁷⁰

První Benešův veřejný projev 12. března 1939 u příležitosti oslavy nedožitého 89. narozenin T.G. Masaryka byl zřetelně propojen s bojem za demokracii v Evropě. Měnící se situaci v Česko-Slovensku evokovalo poselství pro shromáždění českých a slovenských krajanů, jež Benešovým jménem 15. března 1939 pronesl v Chicagu Jan Masaryk. Tento dokument se stal první oficiální listinou druhého odboje, kterou Beneš zformuloval ve Spojených státech amerických. Již 16. března 1939 rozeslal Edvard Beneš ve jménu československého lidu protestní telegramy proti zřízení protektorátu Čechy a Morava americkému prezidentu Rooseveltovi, britskému premiérovi Chamberlainovi, francouzskému premiérovi Daladierovi, lidovému komisaři zahraničních věcí SSSR Litvinovi a generálními sekretáři Společnosti národů Avenolovi.⁷¹ Telegramy podepsal jako někdejší prezident ČSR, ale SN jeho telegram nepřijala, považovala jej za soukromou osobu, a tak vyslanec SSSR Majský přislíbil, že na příštím zasedání podá protest svým jménem. Již v USA zvažoval Beneš možnost spolupráce se SSSR při řešení „evropských problémů“ a udržoval kontakt s velvyslancem SSSR Umanským.⁷²

Organizace odboje v USA byla možná díky fungujícímu vyslanectví ve Washingtonu, vyslanec V. Hurban svůj úřad Němcům nevydal, a naopak jej plně poskytl E. Benešovi, obdobně se zachovaly také konzuláty v jiných městech USA.⁷³ 18. března 1939 zahájila v Chicagu činnost Kancelář Edvarda Beneše. Brzy po zřízení protektorátu navázal Beneš kontakt s konzulem v Pittsburghu J. Papánkem, který se později stal jeho přímým mluvčím pro československou akci v USA. Do stejného období spadá i vytvoření Benešova tříbodového plánu – nejdříve měla být vytvořena fronta krajanských organizací Čechoslováků ve světě, poté politická fronta pod jeho vedením, a současně fronta zastupitelských úřadů nepostoupených Německu.

---

⁶⁹ BENEŠ, B. a OLIVOVÁ, V., ed. *Amerika jde s námi*. 1998, s. 7.

⁷⁰ BROD, T. *Osudný omyl Edvarda Beneše 1939-1948*. 2002, s. 14.

⁷¹ Znění protestního telegramu z 16. března 1939 viz. VESELÝ, Z., ed. *Dějiny české politiky v dokumentech*. 2005, s. 441-442.; ŽIŽKA, V., ed. *Bojující Československo*. 1945, s. 15-17.

⁷² BENEŠ, B. a OLIVOVÁ, V., ed. *Amerika jde s námi*. 1998, s. 108.; BROD, T. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. 2002, s. 16.

⁷³ Němcům nebyly také vydány konzuláty v Chicagu (A. Holý), New Yorku (R. Brabec, K. Hudec), Clevelandu (J. Gardafský) a Pittsburghu (J. Papánek). Kromě zastupitelských úřadů v USA, nebyla vydána ani vyslanectví ve Francii, Velké Británii, Polsku a SSSR.

3.1 Počátek boje za svobodné Československo

19. března 1939 pronesl Beneš rozhlasový projev přenášený také do Evropy,⁷⁴ v němž vyhlásil i program druhého odboje, propagační a politické cíle. Konstatoval také, že z právního hlediska nebyla vzhledem k okolnostem nezávislost ČSR zničena. Odbojový program byl založen především na jednom mezinárodněpolitickém cíli, jímž byla obnova Československa v předmnichovské struktuře i hranicích, Beneš v něm nastínil teorii právní a politické kontinuity ČSR, která se stane základním předpokladem pro ustavení exilového státního zřízení. Odboj měl být založen na československé jednotě, přičemž o případné změně se mělo rozhodnout ve vlasti až po válce. Beneš podporoval setrvání „věrných“ diplomatů v jejich funkcích, nepřetržitá existence zastupitelských úřadů znamenala zajištění právní kontinuity republiky,⁷⁵ aby nebyla narušena jejich autorita, Benešova kancelář dokonce popřela zprávy o zřizování exilové vlády.

Zpočátku Beneš odboj dotoval z vlastních honorářů, ale záhy jej finančně, organizačně i politicky podporovala krajanská hnutí, jenž se stala iniciátory odboje, zatímco jinde, s výjimkou Francie, byl odboj organizován emigrací. 21. března 1939 krajané prostřednictvím J. Martínka a J. Červinky vyzvali E. Beneše, aby se ujal vedení zahraniční akce.⁷⁶ Beneš ve svém programovém projevu představil základní programové teze zahraniční akce, mezi nimi udržení všech zbývajících symbolů trvající československé státnosti, návaznost na první republiku, a sestavení „politického direktoria“, které mělo řídit zahraniční odboj. Programový manifest odbojového hnutí z 18. dubna 1939 nesl název „za obnovu svobodného Československa ve svobodné Evropě“, a zároveň se stal heslem odboje. V odboji bylo počítáno s účastí Čechů, Slováků, Podkarpatorusů i demokratických Sudetských Němců, a za neústavní, tedy neplatné byly označeny akty z března 1939.⁷⁷

---

⁷⁴ Celý projev E. Beneše z 19. března 1939 viz. OPOČENSKÝ, J. a HAUNER, M., ed. *Formování československého zahraničního odboje v letech 1938-1939 ve světle svědectví Jana Opočenského*. 2000, dok. č. 30, s. 190-195.

⁷⁵ V Moskvě chtěl Z. Fierlinger opustit vyslanectví na protest proti Háchovu jednání, úřad předal svému zástupci, následně na tiskové konferenci vystoupil proti okupaci, a poté teprve informoval o situaci E. Beneše, ten jej požádal, aby se úřadu nevzdával, a tak Fierlinger se souhlasem sovětské vlády svou rezignaci zrušil.

⁷⁶ Celé znění krajanské výzvy viz. OPOČENSKÝ, J. a HAUNER, M., ed. *Formování československého zahraničního odboje v letech 1938-1939 ve světle svědectví Jana Opočenského*. 2000, dok. č. 34, s. 197-198.

⁷⁷ V tomto programu se ještě vůbec nehovoří o neplatnosti Mnichovské dohody.

Beneš zaslal 20.dubna 1939 americkému prezidentovi Rooseveltovi memorandum,⁷⁸ v němž představil plány zahraniční akce a československou problematiku, vyjádřil úmysl zřídit exilovou vládu a vojenské oddíly v zahraničí, a poprvé oficiálně napadl platnost Mnichovské dohody. Zahraniční politika Spojených států byla tehdy víceméně pasivní, k československému odboji zaujaly neutrální postoj, přičemž stanoviska Velké Británie a Francie byla zdrženlivá až odmítavá. Edvard Beneš 13.května 1939 opět rozeslal protestní telegramy, ve kterých upozorňoval, že okupaci Česko-Slovenska došlo k porušení několika článků Paktu SN, avšak Rada SN se i tentokrát odmítla věnovat podání soukromé osoby.⁷⁹ Benešova schůzka s Rooseveltem se uskutečnila 28.května 1939 díky intervenci novináře H. F. Armstronga,⁸⁰ oba politici odmítli Mnichovskou dohodu, akt násilí proti ČSR prezident USA odsoudil, avšak ohledně vytvoření exilové vlády nedostal Beneš přímou odpověď, shodli se, že případná války v Evropě se nevyhne ani Rusku.

Beneš se 31.května 1939 zúčastnil otevření Československého pavilonu na Světové výstavě v New Yorku manifestujíc tak odpor proti Hitlerovu násilnému aktu.⁸¹ 8.června 1939 v projevu pro české a slovenské legionáře odmítl březnové akty a Mnichovskou dohodu označil za neústavní,⁸² vybízel obyvatelstvo k jednotnému boji za osvobození národa, a vyjádřil úmysl vrátit se do Evropy kvůli vytvoření „politického direktoria“, které měli tvořit jeho spolupracovníci a zástupci dosud fungujících československých vyslanectví.⁸³

Vedoucí postavení E. Beneše v zahraničním odboji uznala většina krajanů vyjma části Slováků, vyslanec Š. Osuského, polského emigračního centra vedeného generálem L. Prchalou a komunistické části emigrace. Štefan Osuský byl Benešovým konkurentem a plánoval rozšíření svého vlivu do USA, přestože byl protestant, zvažoval spojení s katolickou konzervativní částí slovenských krajanů, ale Slovenská

---

⁷⁸ Velmi podobný dokument byl později zaslán i velvyslanci SSSR ve Washingtonu K. A. Umanskému.

⁷⁹ Telegramy byly zaslány generálnímu sekretáři SN Avenolovi, lordu Halifaxovi, Bonnetovi a Litvinovi. Podrobněji viz. DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 208.

⁸⁰ Interpretace průběhu schůzky s Rooseveltem je mírně odlišná v Benešově zprávě z 28.května 1939 viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 39, s. 116-117., a v Benešových Pamětech viz. BENEŠ, E. *Paměti*. 1947, s. 116-121.; BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 2. sv., s. 88-92.

⁸¹ JOŽÁK, J. K historii československé zahraniční akce v USA. *Historie a vojenství*, 1991, Roč. 40(5), s. 66.

⁸² Celý projev viz. BENEŠ, E. *Šest let exilu a druhé světové války*. 1946, s. 46-60.

⁸³ OPOČENSKÝ, J. a HAUNER, M., ed. *Formování československého zahraničního odboje v letech 1938-1939 ve světle svědectví Jana Opočenského*. 2000, s. 118.; KUKLÍK a J., NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 20.

liga souhlasila s tehdejšími poměry na Slovensku, a bez ohledu na jeho program nemínila podporovat zahraniční odboj.⁸⁴ Odpůrci centralistického a „čechoslovakistického“ státoprávního uspořádání opakovaně narušovali úsilí Beneše, popírali jeho nárok na vůdcovství v zahraničním odboji a odsuzovali jeho zahraničněpolitickou orientaci.⁸⁵ Důvody těchto postojů byly jednak ideologické⁸⁶ nebo čistě osobní. Před přesunem zpět do Evropy předal E. Beneš vedení Československé zahraniční akce J. Papánkovi, do Londýna přijel 19.července, a ihned se sešel s J. Masarykem, H. Ripkou a F. Moravcem.⁸⁷ Do Spojených států se vrátil až v květnu 1943, tehdy již jako exilový prezident.

3.2 Krajané v USA, Hurban i Papánek stojí za Benešem

Čechů a Slováků žilo v Americe více než milión a sdružovali se do samostatných národních spolků. Nejvýznamnějšími organizacemi byla Československá národní rada,⁸⁸ České národní sdružení, Americká národní rada Čechů, Slováků a Podkarpatorusů a Americká obec sokolská, tyto podporovaly rehabilitaci E. Beneše. Kritičtěji se vůči vývoji v Československu stavělo krajané ústředí v New Yorku, v němž se uplatňovaly názorové tendence českých a slovenských komunistů,⁸⁹ jejichž příznivci Beneše dlouho vinili za Mnichov. Na protestu proti zřízení protektorátu se shodla téměř všechna krajané uskupení a oporou československého odboje se stala také většina krajané periodik.⁹⁰ Kromě různých kampaní pomáhali krajané také finančními sbírkami, a jejich aktivita se ještě zvýšila po uznání exilové vlády. V postojích amerických Slováků byl patrný příklon ke slovenské autonomii, a katolíci dokonce sympatizovali se Slovenskou ligou inklinující k HSĽS. Přesto konference Slovenského národního sdružení v závěrečném dokumentu vyslovila podporu společným snahám Čechů a Slováků v zahraničním odboji.

---

⁸⁴ JOŽÁK, J. K historii československé zahraniční akce v USA. *Historie a vojenství*, 1991, Roč. 40(5), s. 46-47 a s. 63.

⁸⁵ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 21.

⁸⁶ Šlo o zástupce krajní levice (hlavně komunisté, ale i sociální demokraté) i krajní pravice.

⁸⁷ DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 213.

⁸⁸ Působila v Chicagu a byla pozůstatkem organizace z roku 1918. Podporovala ideál předmnichovské republiky.

⁸⁹ JOŽÁK, J. K historii československé zahraniční akce v USA. *Historie a vojenství*, 1991, Roč. 40(5), s. 46.

⁹⁰ Jednalo se o více než 60 periodik – například Newyorské listy vedené S. Budínem, Svornost, Denní hlasatel, Americké dělnické listy, Národ, Newyorský denník, Slovenský hlásník, Živena.

Československé vyslanectví ve Washingtonu zůstalo až do uznání exilové vlády v létě 1941 právní bází pro činnost odboje na americkém kontinentu,⁹¹ vyslanec Hurban byl vyhlášením americké vlády ze 17. března 1939 uznán československým zástupcem v USA. V Evropě se podobně zachovalo několik dalších vyslanců – J. Slávik v Polsku svůj úřad 13. března 1939 složil, ale Němcům nepředal, Š. Osuský v Paříži předání odmítl a K. Lisický v Londýně reagoval stejně, ani zástupce ČSR ve Společnosti národů J. Kopecký neopustil funkci.⁹²

Po faktické stránce lze za začátek odboje považovat vznik Československé národní rady v Chicagu po sjezdu Českého národního sdružení v Americe 18. dubna a 19. dubna 1939,⁹³ právě toto uskupení se poté stalo nejpočetnějším členem ČSNRA.⁹⁴ Pod vedením J. Papánka fungovala od března 1939 v Chicagu Ústřední kancelář československého odboje – rozdělovala prostředky mezi jednotlivá zastupitelství, řídila tiskovou a propagační službu a zveřejňovala odbojový program. Papánek zůstával oficiálně podřízeným Hurbana, ale velmi úzce spolupracoval s E. Benešem. Slovenskou státnost nepodporovali Papánek ani Hurban, samostatnou demokratickou existenci Slovenska považovali za nereálnou.⁹⁵ J. Papánek nebyl zvláště nakloněn ani pozdějším akcím Osuského a Hodži, což vyplývá z jeho dopisu Benešovi: „Ja osobne ľutujem, že medzi slovenskými vodcami, ktorí sa dnes nachádzajú v zahraničí niet dost' mravnej sily, aby vedeli aspoň dočasne uspat' osobné ambície a dívali sa na udalosti z hľadiska Slovákov a Slovenska ktorému dnes podľa môjho názoru hrozí to najväčšie nebezpečie.“⁹⁶ Ostatně také slovenští krajané v USA převážně odmítali Osuského pařížskou politiku i pokusy postavit se do čela emigrace,⁹⁷ je ovšem nutné podotknout, že slovenské katolické spolky v USA zavrhuující společný stát E. Beneše nepodpořily.

---

⁹¹ KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1996, s. 9.

⁹² Lisickému, Hurbanovi a Osuskému byl za neuposlechnutí příkazu Ministerstva zahraničí druhé republiky obstaven majetek ve vlasti.

⁹³ Na něm došlo k reorganizaci původní ČSNRA, do čela byl zvolen J. J. Zmrhala a generálním tajemníkem se stal J. Martínek.

⁹⁴ Podrobněji viz. MICHÁLEK, S. *Ján Papánek - politik, diplomat, humanista*. 1996, s. 52.

⁹⁵ PAPÁNEK, J. a MICHÁLEK, S., ed. *Ján Papánek za vojny Edvardovi Benešovi*. 1997, s. 33.; BŘEŇOVÁ, H. a FUCHS, A., ed. *Vzpomínky a dokumenty o životě, práci a zápasech Dr. Jána Papánka*. 1994, s. 14.

⁹⁶ Dopis J. Papánka E. Benešovi z 12. února 1940 viz. PAPÁNEK, J. a MICHÁLEK, S., ed. *Ján Papánek za vojny Edvardovi Benešovi*. 1997, s. 33.

⁹⁷ „Nálada medzi našimi slovenskými ľuďmi, pokiaľ sú informovaní o tom čo sa robí v Paríži, je ostro proti Osuskému a jasne sa to prejavilo na zjazde Slovenského národného združenia, kde chceli proti nemu odhlasovať rezolúciu...“ – z dopisu J. Papánka E. Benešovi z 3. listopadu 1939 viz. tamtéž, s. 23.

Přestože V. Hurban, J. Papánek i ČSNRA během roku 1940 podnikali mnohé kroky na podporu uznání londýnské exilové vlády, tak stanovisko USA zůstávalo zatím konstantní.⁹⁸ V roce 1942 byl Papánek jmenován zplnomocněným ministrem, a bylo mu svěřeno vedení v listopadu 1940 zřízené Československé informační služby, ačkoli oficiálně vystupoval jako generální konzul v New Yorku,⁹⁹ zastupoval prezidenta Beneše při jednáních s americkou vládou, a také mu přímo podléhala zvláštní zpravodajská skupina. Ústředí ČIS bylo podřízeno ministerstvu zahraničních věcí v Londýně, respektive E. Benešovi.¹⁰⁰ ČIS měla za úkol rozšiřování článků, organizaci přednášek, vytvoření archivu odboje, a byla londýnskou vládou pověřena udržovat jednotu české a slovenské krajské komunity. Také práci ČIS Osuský spojoval s londýnskou propagandou a klamáním krajanů v zámoří, jak uvedl ve své knize.¹⁰¹

---

⁹⁸ MICHÁLEK, S. *Ján Papánek - politik, diplomat, humanista*. 1996, s. 55.

⁹⁹ BŘEŇOVÁ, H. a FUCHS, A., ed. *Vzpomínky a dokumenty o životě, práci a zápasech Dr. Jána Papánka*. 1994, s. 14.

¹⁰⁰ MICHÁLEK, S. *Ján Papánek - politik, diplomat, humanista*. 1996, s. 63.

¹⁰¹ OSUSKÝ, S. Š. *Beneš a Slovensko*. 1943, s. 15.

4. Evropský exil a nastolení slovenské otázky

Organizaci odboje v USA měl pevně v rukou Beneš, v Evropě se centrem exilových aktivit stala Paříž, kde se pokoušel ambiciózně převzít vedení Š. Osuský. Krátce po událostech v září 1938 se na Osuského hlavu snesla obvinění některých úředníků druhé republiky, že měl určitý podíl na Mnichovské dohodě, což se objevilo i v tisku. Osuský ve snaze prokázat svou nevinu vyžadoval vyšetřování vyslanectví v Berlíně, Římě a Paříži, ale toto vláda odmítla, a později již také žádné vyšetřování neproběhlo z důvodu vyhlášení protektorátu.

Po vyhlášení protektorátu Osuský vůbec nezháležel, a již 15. března 1939 jednal s francouzským ministerstvem zahraničí, následující den odmítá postoupit vyslanectví do rukou Němců.¹⁰² Výsledkem jeho aktivit byl protest Francie a Velké Británie proti obsazení republiky 18. března 1939. Francie právně považovala vyslance Osuského za formálního zástupce Československa, a vznik protektorátu Čechy a Morava neuznala. Tyto události Osuského utvrdily v oprávněnosti jeho vůdčí role v evropském odboji, což je zřejmé z jeho vlastního vyjádření: „Jsem a zůstávám ve Francii sám nositelem státní autority česko-slovenské... Zvláštní shodou okolností jsem dnes ze zakladatelů Česko-Slovenska jediný nositel národní svrchovanosti česko-slovenské, kterou představuje vyslanectví v Paříži.“¹⁰³ Velká Británie sice protektorát také neuznala, ale stejně nepochopitelně jako USA a Francie zřídila na Slovensku svůj konzulát, čímž de facto přijali existenci samostatného Slovenska.

Osuského vyslanecká teorie založená na myšlence kontinuity Československa prostřednictvím činných vyslanců, jej podle jeho názoru oprávněovala k vedení odboje, Beneš oproti tomu mezinárodní kontinuitu československého státu zakládal na nulitě Háchova jednání a také na reakci Velké Británie a Francie po událostech v březnu 1939. Později Osuský kontinuitu stavěl na československo-francouzské smlouvě z října 1939, druhý odboj chápal jako pokračování prvního odboje, situace ve Francii mu však nedovolovala přímé obhajování ČSR, toto měl Beneš v Americe o mnoho jednodušší.¹⁰⁴

Nepopiratelnou Osuského zásluhou je vytvoření Ústředního výboru zahraniční akce ve Francii 21. března 1939, jehož prostřednictvím vystupoval za

¹⁰² KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. Osuský a Beneš po Mnichově. *Moderní dějiny*, 2002, Sv. 10, s. 298.

¹⁰³ Osuského nota Bonnetovi z 3. dubna 1939 viz. KŘEN, J. *Do emigrace*. 1963, s. 403.

¹⁰⁴ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 24-25.

česko-slovenský odboj a usiloval o vytvoření armády a respektování československých emigrantů jako občanů Československa, což se mu podařilo již v červnu 1939.¹⁰⁵ Jednání o zřízení armády nebyla tak úspěšná, ale Osuský zajistil pro vojáky z Polska dočasné působení ve francouzských cizineckých legiích.¹⁰⁶

Osuského pozici v odboji na evropském kontinentu by zřejmě upevnil pozitivní výsledek předjednané Česko-slovensko-britské smlouvy o utečencích z 27.ledna 1939. Podle vlastních slov byl „jediným nositelem národní česko-slovenské autority ve Francii“,¹⁰⁷ čímž se považoval za zástupce všech Slováků v zahraničním odboji. Protipólem Osuského byla v Paříži ustavená Československá vojenská kancelář vedená Sergejem Ingrem a také Propagační kancelář pod vedením Huberta Ripky, ten byl ovšem Osuským pokládán za příliš blízkého Benešovi. Celý odboj byl od počátku převážně český, a skládal se hlavně ze stoupenců Beneše, jejichž řady se časem ještě rozšířily. To samozřejmě do jisté míry separovalo ostatní emigranty od politických aktivit. Také mezi Slováky v exilu šlo smýšlením spíše o čechoslovakisty, například R. Viest, případně o představitele nevýznamných skupin jako byli J. Bečko a J. Lichner,¹⁰⁸ kteří se ani v pozdějších letech výrazně neodklonili z čechoslovakistických pozic. Jen slovenský agrárník Lichner měl blíže k Hodžovi, ale ani on se výrazněji nezasazoval o slovenskou autonomii. Slovenští autonomisté spíše inklinovali k M. Hodžovi – P. Prídavok a J. Paulíny-Tóth,¹⁰⁹ tímto rozložením měl Osuský v emigraci velmi malou podporu, protože ambice mnohých slovenských politiků uspokojoval vznik Slovenského státu. Jistou Osuského nevýhodou byl také jeho minulý, téměř dvacetiletý pobyt ve Francii, logicky tedy postrádal kontakty na domácí odboj, a Češi navíc po vzniku protektorátu nebyli podpoře Slováků zvláště nakloněni kvůli negativním pocitům z osamostatnění Slovenska. Podle francouzské krajanské kolonie dokonce Osuského odbojová činnost na přelomu května a června 1939 ohrožovala zájmy odboje.¹¹⁰

Beneš do března 1939 předpokládal řešení slovenské otázky, ale když se Slováci „dopustili ... záměrné ničemné zrady, vrazivše hanebně dýku do zad

---

¹⁰⁵ Již v březnu 1939 Osuský údajně zabránil vedení československé kolonie ve Francii vyjednat naturalizaci československých občanů. Toto viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. Osuský a Beneš po Mnichově. *Moderní dějiny*, 2002, Sv. 10, s. 299.

¹⁰⁶ Vojáci po přesunu do Francie obviňovali Š. Osuského ze lži.

¹⁰⁷ BRANDES, D. *Exil v Londýně 1939-1943*. 2003, s. 29.

¹⁰⁸ VNUK, F. *Slovenská otázka na západe v rokoch 1939-1940*. 1974, s. 60.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ KLÁTIL, F. *Jak to bylo v Paříži*. 1944, s. 44.

vlastnímu národu“,¹¹¹ změnilo to jak jeho přístup ke slovenským autonomistům, tak se rozhodl, že slovenská otázka bude řešena až volenými zástupci po válce. Na jeho rezolutní postoj měla vliv i snaha slovenských autonomistů zneužívat při prosazování svých požadavků Pittsburghskou dohodu, jejíž podpis považoval za politickou chybu.¹¹² Slovenská otázka byla zásadní také pro komunisty, ti ji využívali proti Benešovi a jeho čechoslovakistické politice, ale rozhodně nepodporovali plány Osuského ani Hodži, které stavěli naroveň pravicovým radikálům. Komunistická část exilu se tedy v počátcích vymezovala proti Benešově představě poválečné republiky, svou koncepci rovnoprávného začlenění Slovenska přímo odvozovali od politické linie Moskvy, a také nehodlali podpořit v nárocích na vůdcovství zahraniční akce ani Beneše ani Osuského.

4.1 E. Beneš zpět v Evropě

Osuského snahy postavit se do čela odboje kritizoval H. Ripka a J. Smutný, ještě než se Beneš vrátil do Velké Británie. Tehdy Beneš přehodnotil původní plán s direktoriem vyslanců, a přiklonil se k vojensko-politickému řešení, proto do Francie přesunul S. Ingra, E. Outratu a J. Šrámka. Jednostranná Osuského orientace na Francii byla jeho nevýhodou oproti Benešovi, který měl „lidi všude“. Osuský tak byl ve vleku zahraničněpolitické koncepce Francie, jejíž zájmy takto nijak neohrožoval.

Hned na počátku války stanovil Beneš jasnou koncepci hlavních odbojových záměrů – vybudování armády ve Francii, popřípadě v Polsku; dohodu s Velkou Británií a Francií; realizaci exilového státního zřízení. Zmýlil se v předpokladu, že vládní politici Francie a Velké Británie změní svá stanoviska v reakci na vývoj situace v Evropě. Benešův oběd s opozičními politiky a novináři konající se díky J. Masarykovi 27.července 1939,¹¹³ byl důležitý účastí W. Churchilla,¹¹⁴ A. Edena, sira A. Sinclaira a dalších. V reakci na uzavření československého konzulátu v Londýně 28.července 1939 odeslal Beneš osobní dopis lordu Halifaxovi, ale

---

¹¹¹ BENEŠ, E. *Paměti*. 1947, s. 89.; BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 2. sv., s. 68.

¹¹² RYCHLÍK, J. *Češi a Slovinci ve 20. století*. 2012, s. 239.

¹¹³ Podrobněji viz. NĚMEČEK, J., et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 61, s. 164-166.; BENEŠ, E. *Paměti*. 1947, s. 124-128.; BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 2. sv., s. 94-97.

¹¹⁴ Na tomto setkání W. Churchill ve svém projevu řekl, „že mír, který teprve bude tvořen, nebude dělán bez Československa“ – citace viz. BENEŠ, E. *Paměti*. 1947, s. 125.; BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 2. sv., s. 95.

odpovědi britské strany byl vzkaz Foreign Office předaný prostřednictvím vyslance K. Lisického, že Anglie i nadále očekává od Beneše politiku zdrženlivosti.¹¹⁵ Beneše jako hlavu odboje přijali koncem srpna 1939 jak téměř všichni důstojníci v emigraci, tak i R. Bechyně, J. Šrámek, J. Stránský a generál L. Prchala.¹¹⁶

Během schůzky v srpnu 1939 se Osuský s Benešem shodli, že české země i Slovensko, by měly koexistovat ve společném státě, „že není možné Slovensko bez českých zemí a opačně“.¹¹⁷ Osuský se nadále viděl jako hlava odboje ve Francii, a chtěl pokračovat i ve spolupráci s Benešem. Na základě dohody s Benešem, navrhl 28.srpna 1939 Francii ustavení armády, jež by podléhala exilové vládě, Francie však trvala na podřízení armády vyslanci. Na počátku září 1939 po německé invazi vznikla v Polsku česká a slovenská legie,¹¹⁸ o mobilizaci československých občanů a organizační zabezpečení vzniku zahraniční armády se snažil Osuský už před napadením. V souvislosti s útokem na Polsko byla Francií a Velkou Británií vyhlášena Německu válka, což znamenalo zásadní obrat v postavení zahraničního odboje. Beneš 3.září 1939 vyjádřil v telegramech ministerským předsedům Velké Británie, Francie a Polska ochotu ke společnému boji proti Německu,¹¹⁹ současně o tomto informoval domácí odboj.

Po předešlé dohodě obdržel Osuský od Beneše prostřednictvím Ingra 7.září 1939 návrh personálního obsazení prozatímní vlády,¹²⁰ byl však proti kumulaci funkcí pro Beneše.¹²¹ Nesouhlasil ani se současnou přípravou armády a vlády s poukazem na to, že Francie toto nepodpoří. 11.září 1939 souhlasili Francouzi s vytvořením armády, ale smlouvu měl parafovat Š. Osuský, který by ji také politicky zaštitil, a měl by i dispoziční právo k úvěru. Osuský nadále prosazoval

---

¹¹⁵ Benešův dopis Vojtovi z 11.července 1939 viz. BENEŠ, E. a OLIVOVÁ, V., ed. *Dopisy bratru Vojtovi 1938-1944*. 1993, s. 21-22.

¹¹⁶ L. Prchala podepsal 31.srpna 1939 před J. Slávikem prohlášení, ve kterém uznával autoritu československého zahraničního ústředí v čele s E. Benešem. Text tohoto prohlášení viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 76.

¹¹⁷ DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 222. O této události se zmiňují také KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 25-26.; MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský*. 1999, s. 111.

¹¹⁸ Na stranu československého zahraničního odboje se přidal i vyslanec Slovenského státu ve Varšavě L. Szathmáry.

¹¹⁹ Znění telegramů S. Składkowskému a N. Chamberlainovi viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 82 a 83, s. 202-203.

¹²⁰ Navrhované obsazení prozatímní vlády: Beneš – předseda; Osuský – ministr zahraničí; Outrata – ministr financí; Ingr – ministr národní obrany.

¹²¹ Za „diktátorství“ kvůli neexistenci parlamentu Osuský označil snahu E. Beneše zastávat současně funkci předsedy vlády a prezidenta viz. MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský*. 1999, s. 113.

ustavení exilové vlády, nicméně Francie trvala na svém pojetí.¹²² Probenešovsky orientovaní členové exilu nechtěli tak významné pravomoci pro Osuského, a tak Outrata a Ingr informovali Beneše, načež 12.zář 1939 vyhlásili vládu ve složení navrženém 7.zář 1939, a to Francie ani Velká Británie nebyly ochotné akceptovat.¹²³ Pozitivně se v postavení odboje odrazil Benešův projev v BBC 19.zář 1939.¹²⁴

4.2 Situace ve Francii a utváření ČSNV

Postoj Francie vůči československému odboji zůstával vlažný i po odchodu ministra zahraničí G. Bonneta z funkce, důvodem mohla být averze k Benešovi jako vůdci odboje.¹²⁵ 30.zář 1939 odeslal Beneš FO sdělení o ustavení prozatímní vlády a plánované Národní radě.¹²⁶ Smlouvu o obnovení československé armády ve Francii podepsal 2.října 1939 Osuský,¹²⁷ jednalo se o první mezinárodní akt potvrzující právní kontinuitu existence republiky.¹²⁸ Přes srpnovou dohodu s Osuským přijel Beneš 6.října 1939 na naléhání Ripky, Šrámka, Outraty a Ingra do Paříže. Osuský se cítil v defenzivě, podle svého názoru byl ve Francii jako „vyslanec jediným představitelem státu a národa“.¹²⁹ Beneš podle P. Drtiny cestu „považoval za politickou chybu“,¹³⁰ v podobném duchu se vyjadřoval i v dopise J. Papánkovi již před odjezdem.¹³¹ K setkání Beneše s Ingrem, Outratou a Osuským došlo 7.října 1939, ale kvůli neshodám mezi zúčastněnými se další schůzka nekonala. Přes intervenci Osuského se Daladier s Benešem nechtěl setkat, a další jednání tedy vedl

---

¹²² Pojetí Francie mělo kopírovat polský model.

¹²³ Celé znění telefonické zprávy Ingra a Outraty Benešovi do Londýna viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 89, s. 210-212. Zápis o ustavení prozatímní vlády česko-slovenské z 12.zář 1939 viz. tamtéž, dok. č. 91, s. 213.

¹²⁴ Text projevu viz. BENEŠ, E. *Šest let exilu a druhé světové války*. 1946, s. 67-69.

¹²⁵ DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 227.

¹²⁶ Text nóty z 30.zář 1939 viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 107, s. 236-237.

¹²⁷ Její součástí bylo i ustanovení o prozatímní československé vládě, které však nebylo nikdy naplněno.

¹²⁸ ŽIŽKA, V., ed. *Bojující Československo*. 1945, s. 39-42.

¹²⁹ BENEŠ, E. a OLIVOVÁ, V., ed. *Dopisy bratru Vojtovi 1938-1944*. 1993, s. 25.

¹³⁰ DRTINA, P. *Československo můj osud*. 1991, 1. sv., s. 504.

¹³¹ „A pak Paříž je prostředím samých politických nejasností, intrik, plánů, neujasněných koncepcí. ... Mimo to, naše věci tam podléhaly tomuto chaotickému prostředí a tudíž šířila se mezi našimi lidmi nejistota, spory, rozčilení. V tomto prostředí také rostla separátní akce Osuského, kterou znáte z jeho listu a ze všech jeho projevů.“ – citace viz. BŘEŇOVÁ, H. a FUCHS, A., ed. *Vzpomínky a dokumenty o životě, práci a zápasech Dr. Jána Papánka*. 1994, s. 34.

Šrámek.¹³² Odmítavý postoj Daladiera se mohl zakládat na nepříjemných pocitech v souvislosti s Mnichovem, jiných osobních důvodech nebo na snaze podpořit politiky opozice.

8.října 1939 Osuský předložil memorandum o slovenské otázce, kde požadoval na Benešovi stanovení budoucího státoprávního postavení Slovenska a doporučoval rozdělit politické oblasti na dvě skupiny - otázky svěřené centrálním orgánům (oblasti zahraniční politiky, armády, obchodní a celní politiky, státní příslušnosti), a skupinu svěřenou slovenským orgánům (oblasti jazykové a vzdělávací, kulturní a správní), kromě toho měl Beneš zřetelně odmítnout prvorepublikový centralismus a čechoslovakismus.¹³³ Beneš si byl vědom, že Francie ani Velká Británie neuvažují o obnově celé ČSR. Britové se spíše přikláněli k obnově bez Slovenska, což nebyl Benešův cíl, ale nechtěl ani přistoupit na Osuského podmínky postavení Slovenska, které byly postaveny na tezíh Pittsburghské dohody. Dva dny poté se k memorandu přidávají J. Paulíny-Tóth, V. Clementis a M. Hodža, a 12.října 1939 vydává tato skupina společné memorandum o zásadách uspořádání Slovenska v Československé republice sestavené Hodžou, které předal Benešovi Ripka. Požadovali dělbu pravomocí mezi reprezentaci celostátní a jednotlivé zemské sněmy a vlády.¹³⁴

Tyto opoziční snahy za účasti Osuského a Hodži musely být Benešovi jistě velmi nepříjemné, navíc československý odboj proto působil roztržštěně, a s odstupem času není zcela pochopitelné, co přesně si slovenští politici od těchto kroků slibovali. Otázkou je, proč malá skupina Slováků v exilu podnikala uvedené kroky, když bylo zjevné, že Slovenský stát má podporu katolických krajanských spolků v Americe a velká část slovenské politické reprezentace se s existencí Slovenského státu ochotně ztotožnila. Logickým krokem by spíše byla, byť nepřiliš těsná, spolupráce s probenešovskou částí odboje, oproštěná ultimát o zaručení slovenské autonomie v tehdejší problematické době. Nepopíratelným faktem ovšem je, že takto se otázka slovenské autonomie posunula z lokální úrovně na mezinárodní scénu.

---

¹³² Šrámek při jednání s francouzskou stranou odmítal Osuského ve vedení odboje s poukazem na malou podporu ze strany domácího odboje viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 121, s. 255-259.

¹³³ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 27.

¹³⁴ KŘEN, J. Hodža. *Československý časopis historický*, 1968, Roč. 16(2), s. 193.

Z dnešního pohledu se zmíněné snahy jeví jako podryvání úsilí Beneše legalizovat československý odboj, a francouzská neochota uznat prozatímní vládu přispěla k Benešovu rozhodnutí pokusit se alespoň ustavit výbor, což dostal za úkol Šrámek. 14.října 1939 vznikl Národní výbor v čele s Benešem, kvůli francouzskému postoji šlo jen o interní předsednictví, oficiálně se jednalo o kolektivní orgán bez předsedy. Následně obvinil Osuský Šrámka, že tak znemožnil uznání vlády v jiném složení, ale nesouhlasné francouzské stanovisko mohlo souviset se snahou o udržení neutrality Itálie, a snad i existencí Slovenského státu a protektorátu Čechy a Morava. K sestavení ČSNV došlo 15.října 1939, ale Osuský preferující ustavení vlády, členství odmítl. Předjednaný NV se sešel 17.října 1939 ve složení – Šrámek, Beneš, Osuský, Ingr, Viest, Outrata a Ripka, zápis o vytvoření ČSNV však Osuský nepodepsal,¹³⁵ tento krok údajně ohrožoval obnovu ČSR.¹³⁶ Veškeré akty z března 1939 označil NV za neplatné, a podle tohoto stanoviska i mezinárodního práva tedy ČSR nadále existovala.¹³⁷ Podle Osuského byl NV levicově obsazený a nerespektoval česko-slovenské sociálně-politické a národnostní poměry. Slováci Viest a Slávik naopak plně podporovali Benešovu teorii jednotného československého národa.

Osuský zaslal 23.října 1939 Benešovi dopis, v němž shrnul výhrady vůči ustavení a obsazení NV, kritizoval neřešení slovenské otázky a Benešovu nedávnou cestu do Paříže.¹³⁸ Na této situaci se opět v plné míře projevila Osuského téměř urputná snaha o prosazení vlastní vize a jeho neochota ke kompromisu, který mohl patovou situaci pomoci překlenout. Lze jen předpokládat, že v jeho postojích, ať již vědomých či nevědomých, hrály podstatnou roli sympatie a antipatie k jednotlivým aktérům, Beneše nevyjímaje. Tyto Osuského kroky jen potvrdily jeho odtržení od domácí politiky a ovlivnění dlouhým pobytem v zahraničí, což mohlo být částečnou příčinou jeho nereálných představ o dění v emigraci. K určitým informacím neměl ve Francii přístup, postrádal potřebné vazby, a toto vše mohlo spolu s přílišným pocitem vlastní důležitosti ovlivnit jeho smýšlení v exilu. Francouzský ministr zahraničí Ch. de Ribes informoval Šrámka, že podmínkou uznání NV je členství Osuského

---

¹³⁵ Plný text dokumentu viz. ČERVINKOVÁ, M., ed. a OTÁHALOVÁ, L., ed. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 I.* 1966, dok. č. 17, s. 47-48.

¹³⁶ MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský.* 1999, s. 125.

¹³⁷ KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940.* 1996, s. 38-39.

¹³⁸ Dopis poslán prostřednictvím K. Lisického, celé znění viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940.* 2002, dok. č. 128, s. 269-273.

nebo Hodži v tomto orgánu.¹³⁹ Zde se nutně nabízí otázka, proč Francie tak stála o Osuského. Možných příčin může být několik – Beneš byl příliš nevyzpytatelný, cítili jistou vinu za mnichovské události, Osuského oproti jiným měli „přečteného“ a dokázali s ním, do jisté míry, manipulovat podle vlastních představ, chtěli mít na své straně osobu, jež nebyla bezvýhradně nakloněna Benešovi. Negativně se k NV mimo Slováků stavěli také zástupci levice, ti NV na rozdíl od Osuského považovali za pravicový. Když Osuský dlouho odkládal vstup do NV, byl za Slováky nominován Juraj Slávik, Francie opět nesouhlasila, a nadále přesvědčovali Osuského ke vstupu,¹⁴⁰ což nakonec učinil.

Faktické uznání ČSNV Francií proběhlo 7.listopadu 1939, a následovala výměna dopisů mezi Daladierem a Osuským jako československým vyslancem 13.listopadu a 14.listopadu 1939.¹⁴¹ Ve Velké Británii oznámil vznik ČSNV Beneš 14.listopadu 1939, a tento byl uznán dopisem lorda Halifaxe Benešovi 20.prosince 1939, avšak hovoří se zde o reprezentaci „československých národů“.¹⁴² NV disponoval jak některými kompetencemi vlády, tak i kompetencemi prezidenta republiky.¹⁴³ I po útoku Sovětského svazu na Finsko zůstal Beneš k Sovětům korektní, přestože protisovětské nálady ve Francii i mezi členy československého exilu, například u V. Beneš a J. Papánek, narůstaly.¹⁴⁴

Nevyhovující personální složení NV, okolnosti a rychlost jeho vzniku a úzké vymezení jeho funkcí si E. Beneš plně uvědomoval, a očekával negativní reakci Hodži.¹⁴⁵ Složení ČSNV do jisté míry kopírovalo pravicovou koalici z 20.let 20.století, a Hodža toto nepokládal za odpovídající politickou reprezentaci. Navrhoval doplnění výboru o 2-3 Slováky, ale Beneš nesouhlasil, zároveň se dostal do sporu s pařížskými členy výboru kvůli jeho vnitřní organizaci, a proto nakonec

---

¹³⁹ DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 235.

¹⁴⁰ Kvůli svým výhradám dokonce Osuský svolal na 6.listopadu 1939 schůzku na vyslanectví, které se členové NV nezúčastnili, ale přítomni byli někteří členové opozice, jako L. Prchala a P. Prídavok. 6.listopadu 1939 Šrámek referoval na schůzce ČSNV o svých jednáních s francouzskou vládou viz. ČERVINKOVÁ, M., ed. a OTÁHALOVÁ, L., ed. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 I*. 1966, dok. č. 32, s. 60-61. Následně Francouzi Osuského varovali, že pokračující spory ohrožují budoucnost československo-francouzské dohody z 2.října 1939.

¹⁴¹ Celý text dopisů viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 146 a 147, s. 310-312.

¹⁴² Celý text obou dopisů viz. tamtéž, dok. č. 162 a 163, s. 337-338. Halifaxův dopis také viz. ŽIŽKA, V., ed. *Bojující Československo*. 1945, s. 46.

¹⁴³ ČSNV však nedisponoval legislativní pravomocí, a nebyl tak plnohodnotným vládním orgánem.

¹⁴⁴ KŘEN, J. *V emigraci*. 1969, s. 519-520.

¹⁴⁵ O tomto se E. Beneš zmiňuje v dopise V. Hurbanovi z 10.prosince 1939 viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 155, s. 326-328.

převážila varianta podporovaná Osuským o rozvržení kompetencí mezi správou nahrazující ministerstva.¹⁴⁶ Beneš převážně pobýval v Anglii, a tak vznikla dvě předsednictva kopírující strukturu prvorepublikového Prezídia ministerské rady.¹⁴⁷ Kvůli zapojení dalších československých emigrantů, kteří nepracovali v NV vznikl v Londýně, pod vedením R. Bechyně Národohospodářský výbor.

Na schůzi ČSNV 15.prosince 1939 shrnul generál Ingr výhrady politiků v exilu vůči M. Hodžovi.¹⁴⁸ Jako protipól NV byla Hodžou 22.listopadu 1939 založena Slovenská národní rada, ale jednání se SNR bylo představiteli ČSNV odmítnuto. V prosinci 1939 však s Hodžou jednal Beneš, který mu 21.prosince nabídl spolupráci s NV, což Hodža odmítl.¹⁴⁹ Počátkem roku 1940 byl Beneš přesvědčen, že Osuského činnost ve Francii nevytvořila uspokojivé zázemí pro odbojovou práci. V lednové zprávě pro NV Osuský podporuje ideu česko-slovensko-polské federace, avšak výbor byl tehdy proti jakýmkoli slibům v této oblasti.

Nerovnoměrné stranické zastoupení v NV, a převedení generála Prchaly do disponibility, byly hlavními důvody, negativně působícími na československou věc začátkem února 1940.¹⁵⁰ Vyslanec Hurban během února 1940 obvinil Osuského, že proti Benešovi využívá „špatného svědomí“ Francie a vede jednání se zástupci Habsburků, což Osuský ihned ostře odmítl.¹⁵¹ Toto a jednání Papánka v Kanadě v únoru 1940 o možné pomoci při budování československé armády v USA, což mělo posílit pozici odboje v zámoří,¹⁵² vedlo k však vyhrocení vztahů mezi Osuským a představiteli amerických krajanů podporujících Beneše. Osuského činnost ve Francii jistě nebyla jednoduchá, jeho jednání s vládou signatářů Mnichova musela

---

¹⁴⁶ Šlo o Správu vojenskou vedenou S. Ingrem, Správu pro věci zahraniční vedenou Š. Osuským, Správu finanční vedenou E. Outratou, Správu pro službu informační vedenou H. Ripkou a Správu sociální a zdravotní vedenou J. Slávikem. E. Beneš měl funkci předsedy a R. Viest velel československým vojenským jednotkám. Ke schválení této varianty došlo na schůzi 29.listopadu 1939. Podrobněji viz. KRÉN, J. *V emigraci*. 1969, s. 275-277.

¹⁴⁷ Londýnské Předsednictvo ČSNV vedl J. Smutný a pařížské P. Maxa.

¹⁴⁸ Kritizovali jeho postup v souvislosti s Mnichovem, neodmítnutí Žilinské dohody, založení SNR jako opozice NV, odpor domácích odbojářů a veřejné neodmítnutí aktů z března 1939 viz. KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1996, s. 76.

¹⁴⁹ Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Hodža versus Beneš*. 1999, s. 62-63.

¹⁵⁰ Generál Prchala byl jediným armádním generálem v exilu, tak by mu podle vojenských zásad měla podléhat armáda, tu ovšem vedl generál Ingr a Prchala byl v „opozici“ proti Benešovi, alespoň podle mínění jeho spolupracovníků. 2.února 1940 byl tedy Správou vojenskou ČSNV zbaven všech velitelských pravomocí, s čímž jako jediný nesouhlasil Osuský. V Ingrově zprávě pro NV byl Prchala viněn z opuštění vojska při svém útěku z Polska a kritizoval i jeho charakter. Podrobněji viz. MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský*. 1999, s. 134-135.; NĚMEČEK, J. *Od spojenectví k roztržce*. 2003, s. 41-43.

¹⁵¹ K tomuto podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 32.

¹⁵² Podrobněji viz. MICHÁLEK, S. *Ján Papánek - politik, diplomat, humanista*. 1996, s. 49.

být vždy prozíravá, toto však vyvolávalo negativní reakce ze strany Benešových spolupracovníků, kteří pak o jeho práci předávali předpojaté zprávy. Osobní antipatie těchto členů exilu vůči Osuskému tak mohly být příčinou některých problémů v odboji.

4.3 Činnost opozice a její neshody s Edvardem Benešem

Mezi červencem a zářím 1939 se v Londýně uskutečnilo několik setkání mezi E. Benešem a M. Hodžou, při jednáních se shodli, že je třeba vytvořit jednotné odbojové centrum, Hodža údajně Benešovi slíbil svou pomoc při řešení sporů s Osuským, ale názorové rozpory je vzápětí znovu rozdělily.¹⁵³ V tomto období již bylo postavení Beneše pevnější než Hodžovo, dílčím důvodem byl Hodžův pobyt ve Švýcarsku, jeho nemoc, a následně opožděné zapojení do odbojové akce. Hodža mylně pokládal svou účast ve vrcholových exilových orgánech za samozřejmou. Během léta 1939 narůstaly Benešovy konflikty s Osuským, proto usiloval o spojení s Hodžou, permanentní Hodžovy snahy o zapojení do vedení odboje těsnější spolupráci znemožnily. Podzim 1939 byl ve znamení snah slovenské opozice vymezit se proti NV, Hodža chtěl tehdy jednat pouze s Benešem, ČSNV nepovažoval za odpovídajícího partnera. Na přelomu října a listopadu 1939 Hodža Benešovi navrhl zřídit ČSNV nadřazený politický orgán podle vzoru tzv. Pětky, který by společně vedli,¹⁵⁴ Slávika a Viesta nepokládal Hodža za reprezentanty Slovenka.

V Česko-Slovenském boji založeném Osuským vyšel 28.října 1939 Hodžův článek, v němž svůj autonomistický program začlenil do teorie kontinuity zdůrazňujíc poslední období fungování ČSR předznamenávající strukturu druhé republiky. V listopadu 1939 se již M. Hodža aktivně zapojil do odbojové politiky, pokoušel se uskutečnit vybrané body Pittsburghské dohody a také přijal teze Žilinské dohody.¹⁵⁵ V řešení česko-slovenských vztahů zčásti vycházel z vládních návrhů národnostního statutu z let 1937-1938. Jak již bylo výše zmíněno ustavil Hodža v listopadu 1939 po nezdařeném vyjednávání v Paříži pětičlennou SNR „jako jediného oprávněného reprezentanta Slovenska“, a zároveň přejal program

¹⁵³ Podrobněji viz. DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 221.

¹⁵⁴ TÁBORSKÝ, E. *Pravda zvítězila*. 1947, s. 399.

¹⁵⁵ MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský*. 1999, s. 129.

federalizace z říjnového memoranda o slovenské otázce.¹⁵⁶ Ve federalizačních záměrech Hodži mělo být Slovenko začleněno do vyššího nadnárodního celku,¹⁵⁷ o čemž poprvé jednal s Poláky na jejich podnět 28.listopadu 1939. I Francie tehdy dávala přednost federalizaci střední Evropy, Beneš toto svým programem komplikoval, naopak Hodžova idea Dunajské federace Francii vyhovovala. Beneš byl ovšem přesvědčen, že Československo ve federaci by mělo stejné problémy jako předmnichovská republika a nejspíše by došlo k jeho rozpadu, proto připouštěl decentralizaci jen v mezích návrhů z roku 1938.¹⁵⁸ Tento postoj Francie souvisel s názorem mocností, že myšlenka vytvoření malých národních celků aplikovaná po první světové válce v praxi neobstála,¹⁵⁹ proto se nedala očekávat podpora slovenské nezávislosti ze strany mocností.

Hodža a Prídavok v dopise ČSNV z 5.prosince 1939 kritizovali jeho činnost i malé zastoupení Slováků, jejich cílem bylo doplnění NV o další slovenské zástupce před vznikem prozatímní vlády.¹⁶⁰ Nutno podotknout, že SNR mělo stejně neproporcionální složení, významnými politiky zde byli jen Hodža a Paulíny-Tóth. Jak je patrné z jejich chování, tak si část slovenských členů odboje neuvědomovala reálné nebezpečí úplného zániku Československa. Také česká opozice se snažila zviditelnit, výsledkem jejího pokusu o sjednocení bylo 14.ledna 1940 vytvoření ČNR F. Schwarzem a K. Locherem.¹⁶¹ Následným spojením se SNR vznikla Č-SNR vedená M. Hodžou,¹⁶² toto byl důsledek rozsáhlých diferencí v odboji od podzimu 1939. Potom byl publikován Hodžův politický program upravený Paulíny-Tóthem a Schwarzem, požadovali doplnění NV o zástupce Č-SNR i slovenských katolíků, zachovávat demokratické zásady ve všech zahraničních odbojových orgánech, usilovat o uznání prozatímní vlády, zveřejnit deklaraci o budoucím postavení Slovenska opírající se slovenskou samosprávu a garantovat aktivitu Česko-Slovenska

---

¹⁵⁶ Malé zastoupení Slováků v NV kritizoval i Otto Habsburský, který preferoval vznik střeoevropské unie s centrem ve Vídni a Hodžovu skupinu považoval za hlavní Benešovu opozici. V souvislosti s tímto stanoviskem Habsburka byl Hodža později obviňován z nepřímé podpory monarchistů.

¹⁵⁷ PEKNÍK, M., et al. *Milan Hodža*. 2002, s. 337.

¹⁵⁸ Více viz. KŘEN, J. *V emigraci*. 1969, s. 353.

¹⁵⁹ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 237.

¹⁶⁰ Plná citace Ohlasu Slovenskej národnej rady z 24.prosince 1939 viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 227, s. 254-257.

¹⁶¹ Ještě před tím byl 16.prosince 1939 utvořen Český akční výbor vedený V. Myslivcem a doplněný I. Markem a V. Tintěrou, ti kritizovali nereprezentativnost NV a požadovali uspořádání ČSR podle Pittsburské dohody a zapojení do střeoevropské federace. Nedlouho poté Myslivec s Markem prohlášení odvolali a postavili se na stranu E. Beneše. Členy ČNR byli také V. Ležák-Borin, a přechodně i L. Brzický a M. Sísová.

¹⁶² Ustavující schůze Č-SNR proběhla až 28.ledna 1940.

při jednání o středoevropské federaci.¹⁶³ Podle Beneše bylo utvoření Č-SNR největším Hodžovým přehmatem,¹⁶⁴ a to bylo u politika s jeho zkušenostmi dost nepochopitelné.

Výhrady domácího odboje se soustředily pouze na Hodžovu činnost tříšticí jednotu odboje, nikoli k jeho osobě, vyzývali jej k ukončení konfliktů s Benešovou skupinou a sjednocení exilu. Toto muselo u Hodži vyvolat značné rozčarování, vždyť kromě druhořadých členů odboje neměl pro své aktivity jinou podporu. 6. února 1940 zveřejnila Č-SNR ultimátum s výzvou k jednání o reorganizaci NV do dvou dnů v duchu jejich prohlášení. Ze stanoviska Č-SNR bylo zřejmé, že za protivníka považují jak nacistické Německo, tak SSSR, a výhrady měli i k „levicovému“ ČSNV. Výzva Č-SNR ohledně doplnění NV o její zástupce byla na jednání 5. března 1940 odmítnuta, a vytvoření Č-SNR nebylo vzato na vědomí, toto sdělil Šrámek dopisem Hodžovi. Stanovisko NV nesdělil Osuský, což sdělil ostatním členům 12. března 1940.¹⁶⁵ Zmíněné názorové rozpory ještě více ochladily vzájemné vztahy v emigraci. Argumentace Hodži a Osuského při obhajobě autonomie se opakovaně vracela k údajným nezdarům Beneše na poli vnitropolitickém i zahraničněpolitickém v předmnichovském období. Osuský sice bezprostředně se SNR, respektive Č-SNR nekooperoval, ovšem nepřímá spolupráce byla zřejmá.¹⁶⁶

Díky Hodžovým přátelským vztahům s polskou emigrací, nelze vyloučit souvislost s nereagováním Poláků na výzvy k uznání ČSNV, a tuto domněnku podporuje i jejich neoficiální odůvodnění, že v NV postrádají větší počet Slováků. Zprvu Hodža zamýšlel získat podporu Francie a Velké Británie pro svůj plán středoevropské federace, analogické úvahy ale Osuský nepodporoval, podle něj by prioritou Č-SNR měly být vnitrostátní otázky. V případě Osuského je podobná orientace překvapivá, vždyť vzhledem ke svému dlouholetému pobytu v zahraničí nemohl vnitrostátní problematiku nahlížet v celé její složitosti. Francie chtěla eliminovat další neshody v emigraci, a tak sledovala činnost všech uskupení, v únoru 1940 svůj zájem soustředila na některé členy Č-SNR, například J. Futáka, V. Kleina, K. Lochera a P. Prídavka, stejně se zachovali také zpravodajci Správy vojenské

---

¹⁶³ Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 43.; KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1996, s. 79-80.

¹⁶⁴ HANZAL, J., ed. a DEJMEK, J., ed. *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století*. 1997, s. 430.

¹⁶⁵ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 34.

¹⁶⁶ Podrobněji například o vyplácení finanční podpory členům SNR či Č-SNR viz. tamtéž, s. 34-35.

ČSNV. Naopak dříve opoziční emigranti M. Janota a L. Szathmáry přešli na stranu NV. Szathmáry byl původně slovenským konzulem v Polsku, ale po vstupu Slovenska do války proti Polsku se přidal k československému odboji, jeho příklon k NV jen rozšířil řady slovenských čechoslovakistů v exilu.

Francie i Velká Británie měly zájem o spojení ČSNV a Č-SNR do jednoho orgánu, který by utvořil exilovou vládu, Francie ovšem souběžně „koketovala“ také s opozicí. Obdobné jednání zkoušel zrealizovat také Osuský, avšak ostatní členové NV s tím nesouhlasili. Osuského koncepce z roku 1939 o řešení slovenské otázky vycházela z Žilinské dohody a Zákona o autonomii Slovenska.¹⁶⁷ Ve svých úvahách nenahlížel na stav exilu komplexně, ale většinu otázek vnímal z hlediska Francie. Hodžovo nejisté postavení se ještě zhoršilo v březnu 1940, když Francie i Velká Británie odmítly požadavky na rozšíření NV o členy Č-SNR. V dubnu 1940 se Hodža při jednání s Benešem snažil prosadit začlenění Paulíny-Tótha, Prídavka a jednoho sociálního demokrata, jako zástupce dělníků do ČSNV, poté byl ochoten upustit od existence Č-SNR.¹⁶⁸ Při dalším setkání v květnu Beneš nepřesvědčil Hodžu, že česko-slovenské spory může vyřešit zřízení Národní rady respektive Státní rady. Zde by mohli kromě Hodži působit i Paulíny-Tóth, Schwarz a Szathmáry, úřad předsedy měl zastávat R. Bechyně.¹⁶⁹ Benešovy návrhy na zformování NR, včetně Hodži, byly kompromisem vůči Velké Británii. Hodža by na toto přistoupil jen po předchozím doplnění NV a vytvoření prozatímní vlády, nakonec se stal pouze místopředsedou SR.

Úsilí Hodži i Č-SNR nabývalo na intenzitě, což komplikovalo pokusy o uznání exilové vlády. Francie na tyto „třenice“ reagovala zákazem distribuce programového prohlášení Č-SNR, a tím se oficiálně distancovala od Hodži, avšak nadále argumentovala nejednotou odboje, když odmítla uznat exilovou vládu. Tehdy již Hodža působil převážně ve Velké Británii, kde během května Č-SNR jednala o přijetí L. Prchaly a dalších, a také se snažila o získání spojenců například mezi americkými krajany. V únoru 1940 se M. Hodža sešel s R. B. Lockhartem, a při schůzkách prezentoval svůj názor, že překážkou uznání exilové vlády je osoba

---

¹⁶⁷ Stejně argumentace využívali také Hodža, Paulíny-Tóth, Lichner a Clementis. Naopak Beneš pokládal Žilinskou dohodu za počátek rozbití Československa, a proto ji razantně odmítal viz. MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský*. 1999, s. 121.

¹⁶⁸ Podrobněji o těchto rozhovorech viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Hodža versus Beneš*. 1999, s. 96-98.

¹⁶⁹ O tomto svém plánu hovořil již koncem února před R. B. Lockhartem. Zapojením R. Bechyně plánoval vyřešit výhrady oponentů ohledně účasti sociálních demokratů, a také vyvážit údajně příliš pravicový ČSNV respektive plánovanou vládu.

Edvarda Beneše, oproti tomu Beneš chtěl prosadit vládu bez účasti Hodži.¹⁷⁰

Hodžova vytrvalá opoziční činnost vylučovala jakoukoli konstruktivní spolupráci s Benešem.

Beneš a Hodža se neshodli na budoucí úloze SSSR v evropské poválečné politice,¹⁷¹ a Hodža byl i proti Benešovu plánu těsného spojení s mocnostmi, rozcházeli se také v názorech na budoucí členství Československa v rozsáhlejších celku. Hodža opakovaně prosazoval svou verzi středoevropské federace,¹⁷² Beneš přechodně zvažoval československo-polskou konfederaci, ale tuto alternativu zavrhl kvůli odmítavému postoji SSSR. Dlouhodobě se rozcházeli v názoru na organizaci exilového zřízení, Beneš dával přednost nadstranické jednotě, Hodža preferoval stranické uspořádání.¹⁷³

V květnu 1940 Beneš opět odmítl Hodžovy návrhy na změny v NV. Hodžovi šlo hlavně o prosazení slovenských požadavků, řadoví emigranti pro něj tedy nebyli výhodnými partnery, proto chtěl jednat pouze s vůdčími osobnostmi exilu a vlivnými diplomaty. Musel si uvědomovat, že jeho stoupenci nebudí přílišnou důvěru,¹⁷⁴ ale chtěl tím znejistit Beneše. Během jeho politické kariéry doma, byl jeho specifický styl jednání kompenzován výsledky jeho činů, ovšem vyostřená exilová atmosféra, odhalující i negativní osobnostní rysy, tomuto dala jiný kontext a jednání na hraně vedené skrze SNR a Č-SNR ve svém důsledku znamenaly Hodžův odsun z centra dění.

4.4 Exil před pádem Francie a přesun do Velké Británie

Na jaře 1940 nejprve Beneš představil svou teorii kontinuity výkonu prezidentské funkce, založenou na neplatnosti říjnové abdikace učiněné pod nátlakem ze strany Německa, následně ji rozšířil o tezi o neplatnosti veškerých právních aktů učiněných po podpisu Mnichovské dohody. Příchod bývalých členů protektorátní vlády a dalších jeho sympatizantů, jako byli Nečas a Feierabend, ještě

---

¹⁷⁰ Podrobněji záznam viz. VNUK, F. *Slovenská otázka na západě v letech 1939-1940*. 1974, s. 291-294, s. 298.

¹⁷¹ Argumentaci o spolupráci Beneše s Ruskem používali i další členové opozice, upozorňující na jeho kontakty s velvyslancem SSSR Majským.

¹⁷² Hodžova koncepce středoevropské federace je komplexně představena v díle *Federace ve střední Evropě (Federation in Central Europe)*.

¹⁷³ PEKŇÍK, M., et al. *Milan Hodža*. 2002, s. 349.

¹⁷⁴ KŘEN, J. *V emigraci*. 1969, s. 389.

upevnil Benešovu pozici, přestože někteří z nich se s jeho politickými názory zcela neidentifikovali.

Duben 1940 byl pro E. Beneše ve znamení závěrečných příprav na jednání s Brity ohledně exilové vlády doplněné o NR, ovšem nakonec dal přednost vytvoření vlády. 26.dubna 1940 předal Beneš stálému tajemníkovi FO A. Cadoganovi memorandum „O dnešním stavu akce pro osvobození Československa“,¹⁷⁵ v němž shrnul tehdejší postavení československého odboje a argumenty pro ustavení československého státního zřízení v zahraničí.¹⁷⁶ Za splnění podmínky FO ohledně česko-slovenského poměru vydával ustavení SR a domluvu s Hodžou. Tímto byla naznačena cesta k transformaci ČSNV v exilovou vládu. Další memorandum Beneš rozšířil o návrh na zřízení tzv. Národní rady, jež by nahradila parlament a plnila funkci poradního sboru,¹⁷⁷ a o plán personálního obsazení exilových orgánů.¹⁷⁸ V odpovědi FO z 26.května 1940 byl jako premisa uznání ze strany Velké Británie požadován jasný důkaz jednoty česko-slovenského zahraničního odboje a alespoň dílčí dohoda s československými Němci v emigraci.

Přípravou možné evakuace armády a členů NV z Francie, a také vyjednáváním civilního úvěru byl pověřen Š. Osuský. Úvěr nebyl poskytnut, Francie ho podmínila rozšířením NV tak, aby zastupoval „všechny politické složky československého národa“. Toto vyústilo až ve spor mezi Osuským a Šrámkem, který skončil až Osuského distancováním se od počínání NV.¹⁷⁹ Osuský tedy od května 1940 rezignoval na spolupráci s NV, nedocházel na některé důležité schůze, a následně zcela ukončil kontakt s výborem. Tento krok byl v červnu 1940 jednou z příčin

---

¹⁷⁵ NĚMEČEK, J., ed. et al. *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně I.díl*. 2008, s. 9-10.

¹⁷⁶ Beneš v memorandu mimo jiné uvedl, že za československou politickou emigrací na Západě stojí celý český národ a většina Slováků – až 90%, také upozornil, že pro případnou dohodu s Poláky je třeba rovnoprávné postavení obou exilových reprezentací, součástí bylo i zdůvodnění existence exilové vlády na základě Benešovy teorie právní kontinuity Československa, ale neodůvodňoval ji neplatností Mnichovské dohody od samého počátku, avšak francouzským a britským odmítnutím uznání stavu po událostech v březnu 1939. Plné znění originálního dokumentu O dnešním stavu akce pro osvobození Československa viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 230, s. 470-479.

¹⁷⁷ Národní rada měla podle Hodžových představ disponovat pravomocemi nad vládou.

¹⁷⁸ Celý text dokumentu viz. NĚMEČEK, J., ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*. 2002, dok. č. 231, s. 479-483. Součástí textu pro britské ministerstvo zahraničních věcí byla i kritéria pro výběr členů do exilových orgánů – bývalí poslanci a senátoři NS zvolení ve volbách roku 1935 a ostatní členové NV (například J. Šrámek, M. Hodža, R. Bechyně, J. Nečas, L. Feierabend, J. Slávik, J. Bečko, F. Němec, B. Laušman, J. Stránský, F. Uhlíř, V. Beneš, F. Schwarz, P. Macháček), významné osobnosti politického nebo národohospodářského života první republiky (například J. Masaryk, Z. Fierlinger, J. Paulíny-Tóth, F. Hála), osobnosti účastníci se odboje ve vlasti či v emigraci, možná vojáci a jiné osoby, případně osobnosti, které do emigrace teprve přijdou. Při plánování panovaly pochybnosti o případném zapojení armádních důstojníků.

¹⁷⁹ Podrobněji o těchto událostech viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 36-37.

vyostření vztahů mezi Osuským a ostatními členy ČSNV kvůli chystané evakuaci z Francie.¹⁸⁰

V souvislosti s událostmi ve Francii a nástupem vlády W. Churchilla docházelo ke změně poměrů v emigraci. Přelomovým momentem pro budoucí vývoj byl pád Francie 18.června 1940. V průběhu evakuace se opět zpevnila pozice Beneše, jako jediný měl tehdy jistý vliv na britské úřady.¹⁸¹ K přesunu československých vojáků opouštějících Francii došlo až po intervenci E. Beneše u A. Edena a A. Sinclaira 27.června 1940, také získal od FO půjčku k urazení nákladů spojených s evakuací. Činnost ČSNV koncem června 1940 byla paralyzována i nepřítomností Šrámka a Outraty, kteří se již přesunuli do Velké Británie, a po odjezdu Osuského zajišťoval částečnou kontinuitu československý konzulát v Marseille.

Beneš již v polovině června intenzivně usiloval o uznání československé vlády, využil podpory R. B. Lockharta a argumentoval možným odstraněním opozice. Předpokladem uznání ze strany FO byla spolupráce všech zamýšlených členů vlády, přičemž problémem byla garance součinnosti Osuského, Hodži a Paulíny-Tótha. Benešovo memorandum z 21.června 1940 o vytvoření exilového státního zřízení, jež se mělo skládat z prezidenta republiky, vlády a Státní rady obsahovalo také osnovu personálního složení s poukazem na početní nadreprezentaci Slováků, včetně paritního obsazení veškerých důležitých postů.¹⁸² SR jako poradní a kontrolní orgán měla reprezentovat jednotu a široké názorové rozpětí odboje. V memorandu FO z července 1940 bylo konstatováno, že Beneš není schopen zaručit jednotu mezi Čechy a Slováky v exilu, přičemž rozsah jeho vlivu v protektorátu není znám, situace ve střední Evropě zůstává nejistá a Francie se k němu staví spíše negativně.¹⁸³

---

¹⁸⁰ Osuský jednal s francouzskými ministerstvy už 23.května 1940, kdy mu bylo sděleno, že úředníkům nebudou uděleny diplomatické výsady, když se na ně později obrátil Šrámek byl odkázán opět na Osuského. Při přípravách na evakuaci počítali s jeho pomocí i členové Č-SNR. Sám Osuský, podle Opočenského, možná s evakuací váhal kvůli možným pochybnostem ve francouzské vítězství. Osuský opustil Francii 21.června 1940.

¹⁸¹ KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1996, s. 108.

¹⁸² Podrobněji o návrhu exilového státního zřízení viz. KUKLÍK, J. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945*. 1998, s. 88-93. Vládu měli tvořit členové NV se Šrámkem v čele, doplnit je měli J. Masaryk, J. Nečas, L. Feierabend, F. Němec, J. Bečko, J. Paulíny-Tóth, případně J. Lichner.

¹⁸³ KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1996, s. 88-89.

Na Benešovo oznámení britské vládě z 9.července 1940 o ustavení prozatímní vlády jako součásti exilového státního zřízení, reagoval dopisem lord Halifax, jako definitivní datum uznání bývá uváděn 18.červenec 1940, ačkoli šlo jen o uznání prozatímní. Halifax stvrzuje uznání dopisem 21.července 1940 s výhradami k teorii politické a právní kontinuity.¹⁸⁴ Zachovávajíc návaznost s NV Beneš 22.července 1940 jmenoval Šrámka premiérem ignorujíc námitky Bechyně, Feierabenda, Osuského a Nečase.¹⁸⁵ Funkci prezidenta měl zastávat sám E. Beneš,¹⁸⁶ stavěl při tom na teorii o neplatnosti abdikace vynucené Německem, kterou propojil s teorií o právní kontinuitě ČSR, postavené na tvrzení o neústavnosti Mnichovské dohody i aktů z března 1939. Komplikace s evakuací a jeho rezignace na spolupráci s NV byly pravděpodobně příčinou jmenování Osuského jen ministrem bez portfeje, ačkoli podle původní úvahy měl být ministrem zahraničí.

Krátce po příjezdu do Velké Británie byl Osuský očerňován za svou činnost v Paříži, což bylo prezentováno i v americkém krajanském tisku, kde byl dokonce označen za sympatizanta Hitlera. Stejně jako v případě Š. Osuského, utrpěla porážkou Francie i postavení M. Hodži, také proto, že část jeho spolupracovníků byla ve Velké Británii internována (P. Prídavok, K. Locher, F. Schwarz a další). Osuský svým dlouhodobě nesouhlasným postojem vůči NV jen nahrál svým protivníkům, kteří jeho nekooperativní počínání využili, a postupně jej zbavili funkcí ve všech exilových orgánech. Jak Hodža, tak i Osuský měli v úmyslu využít Benešovi oponenty mezi západními politiky k ovládnutí odboje, ale většinou šlo o jedince, kteří měli alespoň nepřímé vazby na Mnichov. Na přelomu května a června 1940 se stěžejní jednání o uznání prozatímní vlády přesunulo do Londýna, a tady mělo Hodžovo únorové memorandum velmi malou podporu.

---

¹⁸⁴ Dá se říci, že ve stejném období byla exilová vláda uznána i de Gaullovým hnutím poté, když de Gaulle zaslal Benešovi blahopřejný telegram k britskému uznání. Širší veřejnost se o uznání československé exilové vlády dozvěděla 23.července 1940 z českého vysílání BBC. Plný text dopisu viz. ŽIŽKA, V., ed. *Bojující Československo*. 1945, s. 57.

¹⁸⁵ Výše zmínění argumentovali především Šrámkovým věkem a jeho příliš pravicovou orientací.

¹⁸⁶ První projev jako prezident ČSR pronesl 24.července 1940, zde také hovoří o neplatnosti své abdikace a všech aktů počínaje Mnichovskou dohodou. Celé znění viz. BENEŠ, E. *Šest let exilu a druhé světové války*. 1946, s. 88-92.

5. Hlavní aktéři odboje v Londýně

Na anglické půdě se situace v emigraci o něco zlepšila, a pomohl i příchod dalších osob z vlasti. Beneš měl na své straně R. B. Lockharta a také W. Churchilla, který jako primárního nepřítele vnímal nacistické Německo, na rozdíl od Chamberlaina, jenž za nepřítele pokládal Sovětský svaz a komunisty. Britská strana měla vysoké mínění o československých zpravodajcích, a tak přesunem druhého oddělení generálního štábu vedeného plukovníkem Moravcem získal Beneš získal velmi cenné body.¹⁸⁷ Po soustředění odboje do Londýna mezi létem 1940 a zimou 1942 můžeme protibenešovskou opozici rozčlenit na tři skupiny – názorová opozice osob činných ve státním zřízení (Š. Osuský, M. Hodža a R. Bechyně), otevřená protivládní opozice (hlavně bývalí členové Č-SNR) a názorová opozice v armádě.

V červnu 1940 zatčení členové Č-SNR se zaručili po svém propuštění rezignovat na jakoukoli politickou činnost, toto ale nedodrželi, a své aktivity zaměřili na poměry v československém vojsku, agitovali také proti Benešovi a exilové vládě. Výrazně se projevoval zejména Prídavok s programem autonomie Slovenska a Schwarz snažící se znevážit Beneše jako prezidenta. K opozici patřil i generál Prchala, který se pokoušel zvrátit své přeřazení do disponibility. V srpnu 1940 se sešel s Benešem, nicméně již září jej Ingr informoval, že původní rozhodnutí z Francie i nadále platí. Při opětovném setkání v říjnu 1940 se již Beneš nechtěl k této záležitosti vracet. Je zřejmé, že vztahy mezi jednotlivými členy odboje byly pravděpodobně zatíženy osobními sympatiemi či antipatiemi, což lze ilustrovat situací, kdy byl generál Prchala Ingrem fakticky odsunut. Prchala počátkem roku 1941 prohloubil vztahy s dalšími představiteli opozice, v dubnu 1941 se ztotožnil s Hodžovou ideou střeoevropské federace, a podpořil spolupráci s Polskem.¹⁸⁸

Ve slovenské emigraci i opozici měli po přesunu do Velké Británie většinu čechoslovakisté, šlo například o J. Slávika, R. Viesta a J. Bečka, londýnská situace vedla v případě Osuského k zaujetí pozice pasivní rezistence. Toto jistě nebyla pro Osuského, který se snažil být v odboji od počátku aktivní nijak příjemná situace, ale z dnešního hlediska se zdá, že měl prostě smůlu nebo nesprávně odhadl další vývoj, štěstí neměl ani při výběru spolupracovníků. Dokonce bychom mohli konstatovat, že

---

¹⁸⁷ Tuto skutečnost zdůrazňuje Beneš i ve svých Pamětech viz. BENEŠ, E. *Paměti*. 1947, s. 106.; BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 2. sv., s. 82.

¹⁸⁸ K další eskalaci sporu mezi oficiální reprezentací a Prchalou došlo na počátku roku 1942, kdy byl otištěn kritický článek Bohuše Beneše, kde napadal Prchalovo působení v Polsku a ve Francii, důsledkem byl Prchalův jednoznačný přesun k opozici.

vůbec nebyl připraven na kompromisy, což se dá u člověka s jeho zkušenostmi v diplomacii jen těžko pochopit. Jeho zatvzelenost mohla být příčinou až nepřátelských postojů vůči němu, jenž po přesunu odboje do Londýna ještě vygradovaly.

Jediným vládou uznávaným členem slovenské emigrace, který nezastával čechoslovakistické postoje byl J. Lichner. Tehdy byl slovenský problém vnímán Západem jako čistě vnitropolitická problematika, o to méně pochopitelné jsou neustále se opakující pokusy řešit budoucí postavení Slovenska v exilu. Prvořadým cílem odboje, nehledě na postoje k Benešovi, byla obnova nezávislého Československa. Podstatný nebyl způsob jak toho dosáhnout, ale uhájit tuto myšlenku u mocností, jejichž vrcholoví politici reagovali kriticky na konsekvence mírové konference z Versailles.

5.1 Vrcholící snahy o uznání prozatímní vlády

Postavení československé emigrace se změnilo s nástupem W. Churchilla do funkce, 21.června 1940 Beneš vydal memorandum „Vytvoření československé vlády“, na které reagoval W. Strang dopisem 6.července 1940. Beneš 9.července 1940 odeslal dopis lordu Halifaxovi, kde mu oznámil záměr přetvořit ČSNV v exilovou vládu a ustavit prozatímní státní zřízení ČSR v emigraci.¹⁸⁹ Zde také sděloval, že předsedou vlády bude J. Šrámek a sebe prohlásil prezidentem republiky. Po rozhovoru E. Beneše s W. Strangem 19.července 1940 odpověděli Britové dopisem 21.července 1940, ve kterém prozatímní vládu uznali s výhradami k budoucím hranicím, právní kontinuitě a rozsahu jurisdikce vlády nad občany Československa na území Velké Británie. Z tohoto vyjádření bylo zřejmé, že Velká Británie prozatímní vládu považovala za zástupkyni českého a slovenského lidu, nikoli však za představitelku ČSR. Britská strana následně u československé vlády jmenovala jen diplomatického zástupce, což ještě zvýraznilo omezenou formu uznání, a toto Beneše pochopitelně nepotěšilo.

Složení exilové vlády ovlivnila skutečnost, že byla faktickým pokračováním pařížského NV. Kontinuita s první republikou, respektive ČSNV byla zajištěna prostřednictvím ministerského předsedy Šrámka. Vhodným nástrojem ke stabilizaci

---

¹⁸⁹ Prozatímní státní zřízení v emigraci se mělo skládat z prezidenta, třináctičlenné vlády a Národní respektive Státní rady jako prozatímního parlamentu. Podrobněji viz. BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *The fall and rise of a nation*. 2004, s. 86-88.

odboje a jako garance návaznosti na systém první republiky mělo být ustavení SR.¹⁹⁰ V případě Státní rady šlo o jmenovaný, nikoli volený orgán, a tomu logicky odpovídaly její omezené pravomoci, zejména na počátku své existence měla SR převážně politický význam, s čímž Beneš seznámil R. Bechyně dopisem 13. října 1941. Členy Státní rady jmenoval prezident, a měla se stát platformou k řešení vnitropolitických a národnostních problémů, měla reprezentovat jednotu odboje, jak mezi národnostními celky, tak mezi zástupci politických skupin.¹⁹¹ Tyto snahy se podařilo naplnit jen částečně.

Garanci jednoty mezi Čechy a Slováky měl zajistit Ústavní dekret prezidenta republiky č. 1 o ustavení SR parafovaný 21. července 1940 E. Beneš a J. Šrámek.¹⁹² V něm bylo řečeno, že SR bude kontrolním sborem a poradním orgánem prezidenta, měla se vyjadřovat jen k otázkám, které jí předkládal prezident nebo vláda, ze své iniciativy mohla vydávat pouze nezávazná memoranda. Do čela SR byl jmenován „levicový“ Bechyně jako protipól „pravicového“ Šrámka, národnostní a náboženskou rovnováhu měli demonstrovat osoby místopředsedů – evangelík M. Hodža a katolík P. Macháček. Beneš spoléhal na to, že tímto krokem odstraní většinu konfliktů s Hodžou a dalšími kritiky odboje. Zřízením SR se Beneš snažil zabezpečit určitou stabilitu exilu, včlenit více levicových politiků a zapojením devíti Slováků prezentovat československou jednotu. Úvodní etapa ustavování prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci končí právě vznikem SR 21. července 1940. Ustavující dekret o SR nepřijal Osuský právě kladně,¹⁹³ reagoval slovy: „Keď vy beriete zodpovednosť za věci ktoré robíte, dúfam, že mi nebudete mať za zlé, keď vám poviem, že nie som zodpovedný za věci ktoré som nerobil. Ide o politickú zodpovednosť.“¹⁹⁴ 22. července 1940 jmenoval Beneš Šrámka předsedou vlády, přestože někteří exiloví politici nesouhlasili. Při obsazování dalších míst ve vládě byl

¹⁹⁰ ŠUSTEK, V. Státní rada v Londýně v letech 1940-1941. *Sborník archivních prací*, 1994, Roč. 44(2), s. 241.

¹⁹¹ Poměr zástupců předmnichovských politických skupin v SR – sociální demokraté 8, národní socialisté 6, agráři 4, lidovci 2, vojáci 1, ostatní 8. Národnostní složení – Češi 21, Slováci 9, Karpatorusové 1. Poměr členů bez hlasovacího práva (členové vlády hlasovacím právem nedisponovali) a členů s hlasovacím právem byl 12:19.

¹⁹² Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 21. července 1940, o ustavení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení ČSR viz. BÍLEK, F., ed. *Dekrety prezidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády*. 1946, s. 5-6. Byl publikován v č. 10 Úředního věstníku československého 4. prosince 1940. Byl několikrát novelizován – novely č. 3/1942, č. 12/1942, č. 13/1944. SR byla definitivně zrušena 4. dubna 1945 vyhláškou předsedy vlády č. 2/1945.

¹⁹³ Definitivní verze dekretu prezidenta republiky o SR byla vytvořena mezi 15. říjnem a 28. říjnem 1940, a zveřejněna byla v časopisu Čechoslovák v č. 43.

¹⁹⁴ Citace z dopisu Osuského Benešovi ze 7. listopadu 1940 viz. MICHÁLEK, S. *Diplomat Štefan Osuský*. 1999, s. 149.

omezen sliby z léta 1940, kterými se zavázal britské straně, dalším důvodem byla nutnost zachovat kontinuitu s NV včetně konkrétních osob.¹⁹⁵

Benešovo tehdejší jednání, lze s odstupem času do jisté míry chápat, na jedné straně byl stále kritizován opozicí, na straně druhé se od Hodži a Osuského, kteří by mohli v rozhodujících okamžicích situaci v odboji uklidnit, dočkal jen snah o převzetí vedoucí pozice. Kromě toho zažíval soustavný tlak, aby zaručil poválečné postavení Slovenska, jež bylo v té době ovládáno nacisticky laděnými politiky, kteří o společný stát vůbec nestáli. V situaci, kdy západní země nijak zvlášť Benešovy aktivity nepodporovaly, se zdá nevhodné opakovaně „přetřásat“ slovenskou otázku, oslabovat tak jednotu exilu, a také mařit snahy Beneše získat pro odboj oficiální pozice. Neochota opozice k jakémukoli kompromisu jistě negativně ovlivnila exil jako celek. Je samozřejmé, že ani Beneš nebyl bez chyb, soustavné dohadování jej muselo unavovat, a v podstatě byl okolnostmi tlačěn do rozhodnutí, která v některých případech situaci spíše destabilizovala.

Beneš byl také omezen tím, že musel používat osoby, které byly k dispozici a byly ochotné v emigraci politicky pracovat, bylo samozřejmě žádoucí, aby se tato skupina alespoň formálně shodla. Vyvolávání sporů a situací ohrožujících nastoupenou cestu bylo třeba minimalizovat, ale časté pletichaření a zákulisní akce na úkor politických jednání svědčily spíše o opaku. Osočování ze strany Osuského, že je Beneš diktátor, tak opravdu mohla do jisté míry vystihovat situaci, zdá se, že všichni v exilu se snažili co možná nejvíce vytěžit pro sebe, kromě Beneše nikdo situaci globálně neposuzoval.

Válečná situace a protektorát doma si žádaly nestandardní metody přístupu, vzhledem k tomu, že v exilovém státním zřízení byli jen lidé s jistou politickou minulostí, tak by se dalo očekávat, že toto chápou, ale v případě Osuského a Hodži i jejich spolupracovníků to vypadalo, že s politikou nikdy nic neměli. Za exil mohl jednat jen člověk, jehož protistrana respektovala, se kterým byla ochotná vést dialog, a to byl v tomto případě Beneš, je ovšem zcela zřejmé, že o žádnou nekritickou podporu jeho osoby ze strany Velké Británie nešlo.

---

¹⁹⁵ Definitivní složení vlády bylo následující: předseda vlády J. Šrámek, ministr zahraničních věcí J. Masaryk, ministr národní obrany generál S. Ingr, ministr financí E. Outrata, ministr vnitra J. Slávik, ministr sociálních věcí F. Němec, státní ministři – Š. Osuský, L. Feierabend, J. Nečas a státní tajemníci – generál R. Viest, J. Bečko, J. Paulíny-Tóth (byl hned v září 1940 nahrazen J. Lichnerem) a H. Ripka.

5.2 Realita fungování exilového státního zřízení

Na prvním zasedání vlády 23.července 1940 Beneš určil za stěžejní úkol navázat na nejlepší tradice první republiky a naplánovat podobu poválečného státu, toto chtěl zajistit hlavně prostřednictvím organizace československých vojenských jednotek, zachováním fungujících zastupitelských úřadů, podporou československých emigrantů a vytvořením administrativy prozatímního exilového státního zřízení.¹⁹⁶ Dalším důležitým úkolem vlády mělo být úsilí o definitivní uznání a odznamenání Mnichova i s jeho důsledky. Československé exilové státní zřízení mělo také zabezpečit činnost československých úřadů se zřetelem k teorii právní kontinuity a obnovu ČSR v předmnichovských hranicích. V den prvního zasedání exilové vlády v Londýně bylo její uznání oznámeno i ve vysílání BBC.¹⁹⁷

Prozatímní uznání vyvolávalo na československé straně rozporuplné pocity, ale Churchill 23.července 1940 prohlásil, „že v postavení emigračních vlád ve Velké Británii žádné rozdíly nejsou“,¹⁹⁸ přičemž prozatímní vládu charakterizoval jako „vládu nezávislého, suverénního státu“.¹⁹⁹ Poté Churchill v projevu 30.září 1940 označil Mnichovskou dohodu za mrtvou, protože ji Německo porušilo okupací Československa, Beneš toto jeho vyjádření přeformuloval v britské uznání neplatnosti mnichovských hranic. Ovšem Lockhart ve svém pozdějším dopise konstatoval, že ohledně definitivní podoby poválečných hranic nebylo zatím rozhodnuto. Jako prezident Beneš poprvé promluvil 24.července 1940.²⁰⁰

Konstituování exilového státního zřízení stabilizovalo Benešovu dominantní úlohu v odboji, a je nutno konstatovat, že i exilová vláda na něj byla do značné míry odkázána. Toto mohlo v některých případech ovlivnit jeho nekompromisní postoje k některým kritikům, slovenské autonomisty včetně Hodži a Osuského nevyjímaje. Prezident Beneš disponoval poměrně rozsáhlými pravomocemi, které odvozoval z podoby Ústavy z roku 1920, mohl odvolat vládu, jmenovat jejího předsedu i ministry, a na omezenou dobu mohl jmenovat také předsedu i členy SR, s pomocí vlády vydával od října 1942 také tzv. dekrety prezidenta republiky. Toto jeho

---

¹⁹⁶ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 102.

¹⁹⁷ DRTINA, P. *Československo můj osud*. 1991, 1. sv., s. 529.

¹⁹⁸ KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1996, s. 114.

¹⁹⁹ BRANDES, D. *Exil v Londýně 1939-1943*. 2003, s. 68.

²⁰⁰ Mimo jiné řekl: „Prohlašuji dále za neexistující a bezprávné všecko to, k čemu jsme byli od září 1938 nezákonně a neústavně přinuceni...“ viz. BENEŠ, E. *Šest let exilu a druhé světové války*. 1946, s. 89. Celý text projevu viz. tamtéž, s. 88-92.

postavení muselo samozřejmě u některých ambicióznějších politiků vyvolávat vůči němu někdy oprávněně, jindy neopodstatněně kritické postoje. Například Osuského názor, že válka byla pro Beneše vítanou příležitostí neřešit slovenskou otázku,²⁰¹ postrádal logické zdůvodnění. Z tohoto pohledu lze do určité míry pochopit i Osuského a Hodžu, čemu ovšem porozumět nelze je to, proč tak urputně trvali na svých stanoviscích, když bylo zřejmé, že ani Benešovy snahy nebyly vždy úspěšné, a někdy se proto uchýloval k vlastnímu výkladu prohlášení britských politiků. Vztahy mezi některými exilovými politiky budí dojem, že každý měl svůj vlastní cíl, nebyli často ochotni prezentovat jednotu odboje ani kvůli vnějšzímu dojmu.

Ústavní dekret o prozatímním výkonu moci zákonodárné byl jedním ze zásadních dokumentů pro chod státního zřízení v emigraci,²⁰² v komentáři k němu byla zdůrazněna úloha prezidenta republiky, potažmo podpořena teorie kontinuity.²⁰³ Po zpočátku obsáhlých diskuzích ve vládě byl dekret nakonec 15.října 1940 parafován prezidentem i ministerským předsedou.²⁰⁴ Další spory se vedly o Benešově nároku na funkci prezidenta, toto se dořešilo teprve v červenci 1941, kdy jej Britové a Sověti začali respektovat jako jasného vůdce odboje,²⁰⁵ čímž byla jeho funkce de facto akceptována, i když formálně potvrzena nebyla. Také větší část domácího odboje stála na Benešově straně, a to znamenalo jeho jasnou výhodu nad Osuským a Hodžou, kteří byli zcela odkázáni na pomoc zahraničních politiků.

Opakované diskuze o vedoucím postavení Beneše v rámci exilového zřízení souvisely s problematikou prosazované nepřetržité právní kontinuity jeho prezidentské funkce.²⁰⁶ Benešův dopis Háchovi mohl být dle některých výkladů pokládán za důkaz potvrzení ústavnosti Háchovy volby. Svou teorii kontinuity Beneš podpíral tvrzením, že Mnichovská dohoda i všechny následující akty byly vynuceny, jsou tedy neplatné, samotná dohoda nebyla ústavně potvrzena, navíc Německo násilnou okupací Československa veškeré eventuální smlouvy zneplatnilo. Osuského vyslanecká teorie kontinuity se naopak zakládala na uznání Benešovy rezignace a

---

²⁰¹ OSUSKÝ, S. Š. *Beneš a Slovensko*. 1943, s. 20.

²⁰² Návrh doplnil komentářem s názvem „K otázce legislativní kompetence v zatímním státním zřízení“ J. Stránský.

²⁰³ Plný text dekretu viz. BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 3. sv., dok. č. 121, s. 393.

²⁰⁴ Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 112.

²⁰⁵ Stejného „uznání“ od Spojených států se Benešovi dostalo až v roce 1942.

²⁰⁶ Podrobněji k této problematice viz. KUKLÍK, J. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945*. 1998, s. 106.

tezi, že kontinuita ČSR byla zachována prostřednictvím vyslanců a jejich úřadů, v případě Francie právě skrze Osuského.

Otázku kontinuity lze nahlížet ze dvou pohledů, jednak mezinárodněprávně, tak že ČSR bez přestání právně existuje bez zřetele na Mnichov, či z pohledu vnitřního právního řádu, kde byl podstatný spíše politický význam kontinuity.²⁰⁷ Britové tuto debatu pokládali za záležitost čistě československou a nijak se k ní nevyjadřovali. Také ostatní politici stvrzovali teorii kontinuity legitimitu výkonu svých funkcí v exilu odvozujíc ji od pozic v předválečných státních orgánech, domácím odboji, případně v politických stranách první republiky.

5.3 Slovenské exilové osobnosti v Londýně

Osuský se po porážce Francie musel v odboji spokojit s pozicí, kterou mu přidělil Beneš. Jeho spory s vládou se vyostřily po vystoupení J. Stránského v BBC počátkem srpna 1940, zde zmínil „pád pařížské kliky“ intrikující proti Benešovi, proti takovému vyjádření Osuský pochopitelně důrazně ohradil.²⁰⁸ Již 12.října 1940 jmenoval Beneš Osuského do SR, ale ten měl námitky ohledně slibu věrnosti ČSR a prozatímnímu státnímu zřízení, proto své jmenování signoval až téměř měsíc poté 9.listopadu 1940, před tím však ještě zaslal Benešovi dopis kritizující jeho výklad uznání Velkou Británií. Osuský byl přesvědčen, že Beneš je neobjektivní nejen vůči němu a Hodžovi, ale proti Slovákům jako takovým, snad proto nevynechal jedinou příležitost k jeho kritice, přestože si tím značně komplikoval vlastní postavení v odboji. Faktem je, že Osuský zůstával svému přesvědčení věrný, avšak občasný kompromis či vstřícnost v diskuzi by neprospěly jen jeho osobě, ale odboji jako celku. Přesun odboje do Velké Británie znamenal Osuského izolaci, Benešovi spolupracovníci mu nemohli zapomenout intenzivní kooperaci s francouzskými politiky, a protože postrádal podporu britských vládních kruhů, jeho vliv rychle upadal. Nelze mu však upírat přínos, který přinesla jeho práce ve Francii po 15.březnu 1939, a také zásluhy na podpisu československo-francouzské smlouvy.

Osuského kritika vlády a Beneše „úspěšně“ pokračovala, a po jeho prohlášení, že vláda i prezident využívají akt britského uznání k osobnímu prospěchu, protestoval dokonce i Lockhart. Následně se vyjádřil k údajně malému

---

²⁰⁷ KUKLÍK, J. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1996, s. 138.

²⁰⁸ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 111.

zastoupení Slováků ve vládě, požadoval i přepočítání Slováků pracujících na jednotlivých ministerstvech. Snad právě soustavné výpady ze strany Osuského byly příčinou toho, že jeho práce ve vládě i ve Státní radě byla ostatními členy systematicky znesnadňována – materiály k jednání vlády dostával úmyslně pozdě, na což si několikrát stěžoval, v prosinci 1940 i ministerskému předsedovi Šrámkovi. Tyto až nepřátelské vztahy přesunuly Osuského do permanentní opozice, pozdější střety tedy řešil neúčastí na zasedáních vlády a SR. Nesoulad mezi prezidentem a Osuským vyvstal opět v březnu 1941, kdy měl Osuský výhrady k Benešovu návrhu „Mírových cílů československých“ s poukazem na vlastní činnost po březnu 1939 a význam československo-francouzské smlouvy z října 1939.²⁰⁹ Další jeho výtky se týkala Benešovy zahraniční politiky, zejména jeho přátelského vztahu k SSSR po červenci 1941.

Útokem na Osuského byla i zpráva obviňující jej ze špatně naplánované evakuace armády z Francie, kterou předložil branný výbor vlády na zasedání SR 1.června a 2.června 1941, kritiku podpořili Ripka, Ingr, Slávik, Outrata, Bečko a Klecanda. Další nařčení Osuského v červenci 1941 se týkalo údajného selhání jeho pařížského úřadu, což nejspíš souviselo s absencí komunikace mezi Osuským a NV. Osuský odpověděl 14.srpna 1941, a požadoval odůvodnění všech obvinění, toto se však řešilo téměř nepřetržitě po několik dalších měsíců. Osuský sice nevynechal žádnou příležitost ke slovnímu napadání vlády či Beneše. Jasně toto dokumentují vyjádření v jeho knize: „Budúcnosť ukáže dôsledky Benešovej úzkoprsej rasistickej štatnej idey. ...čo zameškal, keď si včas neuvedomil, že existencia a sila Československej republiky važaduje cítenie a smýšľanie česko-slovenské a nie len české.“²¹⁰ nebo „Slovák, ktorý sa hlási k svojmu rýdzemu slovenskému presvedčeniu, je pokladaný za národne a politicky nespoľahlivého.“²¹¹ Nutno však dodat, že ani druhá strana se ve svých vyjádřeních nedržela příliš zpátky, a dávala Osuskému svou tehdejší převahu významně pocítit.

Stejně komplikovaný jako vztah k Osuskému byl i poměr emigrace k Hodžovi. Beneš se pokusil situaci v odboji stabilizovat dopisem odeslaným Hodžovi z 15.října 1940, v němž upozorňoval na potřebu jednoty v odboji a na negativní dopady činnosti Č-SNR. Nabídku pozice místopředsedy ve Státní radě

---

²⁰⁹ V souvislosti se svým hodnocením Benešova návrhu Osuský také vyslovil tezi, že Beneš ustavením NV a následným procesem uznání v červenci 1940 nerespektoval teorii kontinuity.

²¹⁰ OSUSKÝ, S. Š. *Beneš a Slovensko*. 1943, s. 27.

²¹¹ Tamtéž, s. 6.

Milan Hodža 17. října 1940 nepřijal, protože toto bylo vázáno na zakončení jeho působení v Č-SNR.²¹² Především slovenští exiloví politici J. Bečko a J. Slávik a později i E. Outrata a R. Viest však byli proti jmenování Hodži do exilových orgánů. Oficiální souhlas Hodža vyslovil až 1. listopadu 1940, ale opět upozornil na rozpory v názorech na slovenskou otázku, nicméně souhlasil s jejím řešením až po válce. Jeho práce ve Státní radě byla však víceméně formální, a nadále udržoval neformální styky s polskou reprezentací.²¹³ Přes snahy Beneše situaci kolem Slováků v odboji nějak uspokojivě řešit nelze ani tento pokus o smír s Hodžou označit za úspěch, ten totiž i nadále zpochybňoval proporcionalitu zastoupení Slováků v československé vládě.²¹⁴ Na některých tématech se prostě s Benešem shodnout nemohl, a situaci ještě zhoršovali Benešovi spolupracovníci tím, že spory mezi nimi spíše podněcovali, a Hodža měl v SR jediného příznivce v J. Lichnerovi. Hodžovy názory na autonomii Slovenska byly vcelku neměnné, prezentoval je s různou intenzitou již od vzniku republiky, ale markantnější změna nastala na přelomu léta a podzimu 1938, kdy se jeho autonomismus radikalizoval. I poté ovšem plánoval zahrnout nezávislé Slovensko do rozsáhlejšího středoevropského celku. Závěr jeho politické kariéry byl tedy poznamenán snad až příliš urputným prosazováním autonomistických myšlenek, ač bylo zřejmé, že pro toto téma nebyla vhodná doba.

19. prosince 1940 byl Hodža v časopisu *Gringoire* označen za objednavatele francouzského nátlakového telegramu na vládu a prezidenta ČSR v době mnichovské krize, a však tímto obviněním se vláda zabývala až v únoru 1941.²¹⁵ Přestože členové vlády použili slovo „velezrada“ a vyžadovali Hodžovo odvolání, tak Beneš s tímto nesouhlasil.²¹⁶ Po vzájemné dohodě s prezidentem Hodža 17. února 1941 zprávu dementoval. Na jednáních s Benešem v březnu a dubnu 1941, Hodža deklaroval, že spolupráce s vládou je téměř vyloučena zejména kvůli vztahům se Šrámkem a Bečkem. Negativní postoje členů exilových orgánů vůči Hodžovi lze vysvětlit

---

²¹² Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 153-154.

²¹³ Poláci se přikláněli na stranu Hodži zejména kvůli Benešově vstřícnosti vůči SSSR.

²¹⁴ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 154-155.

²¹⁵ Zmíněný telegram měl být v září 1938 odeslán francouzským vyslancem v Praze de Lacroixem ministru zahraničí Bonnetovi.

²¹⁶ Podrobněji tuto tematiku rozvádí například viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 155-156; OPOČENSKÝ, J. et al. *Válečné deníky Jana Opočenského*. 2001, s. 91-92.; LVOVÁ, M. *Mnichov a Edvard Beneš*. 1968, s. 34-36.; VNUK, F. *Slovenská otázka na západe v rokoch 1939-1940*. 1974, s. 364-365.

například jeho neochotou účastnit se zasedání SR.²¹⁷ Na jaře 1941 Hodža zvažoval odjezd do USA, avšak cestu nakonec odložil.

Jádrem sporu mezi Benešem a Hodžou v emigraci byla debata o programu decentralizace a národnostním statutu, zatímco Hodža poukazoval na projednání tohoto tématu ve vládě již v létě 1938, tak Beneš zdůrazňoval, že nemělo jít jen o slovenský zemský sněm, ale o decentralizaci republiky vůbec. Tuto Hodžovu argumentaci vnímal Beneš jako ovlivňování západních mocností, zatímco Hodža ji vydával za základ obnovy republiky.²¹⁸ S přísně centralizovanou republikou kopírující předválečné uspořádání nepočítal ani Beneš, své postoje deklaroval ve stanovisku o Slovensku z počátku února 1941, kde například uvedl: „Otázka ústavní, tj. jaká míra decentralizace... rozhodnou se obě složky doma bratrskou dohodou a demokratickou cestou...“.²¹⁹ Podle Beneše byla slovenská otázka řešitelná skrze ustavení zemské samosprávy. V dopise Papánkovi následující měsíc konstatuje, že jeho postoje ke slovenské otázce zůstávají konzistentní, nikdy neopustil myšlenku čechoslovakismu, ačkoli si uvědomoval, že Slováci v emigraci věrně nereprezentují rozložení politických směrů na Slovensku. Názory představitelů Slovenského státu na aktivity Osuského a Hodži usilujících v exilu o autonomii byly zřejmé – za organizaci zahraničního odboje ve Francii byl Š. Osuský v Bratislavě v nepřítomnosti odsouzen k doživotnímu uvěznění, a M. Hodža byl za svou činnost v emigraci odsouzen k osmnáctiletému vězení.

Osuský přece nemohl čekat, že se Velká Británie bude vměšovat do diskuzí o státoprávním postavení Slovenska v poválečném státě, snad nečekal, že v této otázce budou někomu stranit. Nějaká deklarovaná stanoviska spojeneckým mocnostem nedala čekat už jen proto, že vlastně nebylo jasné, zda vůbec bude po válce existovat celistvé nezávislé Československo. Osuský a Hodža se snažili z války získat body pro samostatnost Slovenska, snad v domnění, že co se povedlo během první světové války může vyjít znovu, ale nyní byla situace zcela jiná. Tehdejší situaci v Evropě nebrali příliš v úvahu, nevnímali naladění spojeneckých politických špiček, a pomýjeli i to, že poválečné uspořádání bude tvořeno v úplně jiných souvislostech.

---

²¹⁷ Reálně se účastnil jen porady předsednictva SR 20. listopadu 1940, nedostavil se ani na zahajovací schůzi v prosinci 1941, ani během jara 1941 se jednání SR neúčastnil s odvoláním na špatný zdravotní stav.

²¹⁸ Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 168.

²¹⁹ Celý text dokumentu viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 231, s. 266-267.

5.4 Úspěch E. Beneše – definitivní uznání státního zřízení v exilu

Pokračující válečné úsilí na kontinentu a zformování československého státního zřízení dovolilo Benešovi více se soustředit na úvahy o poválečné podobě středoevropského regionu, proto také jednal s polskou exilovou vládou.²²⁰ V Kruhu polsko-česko-slovenské kulturní spolupráce, který vznikl 12.srpna 1940 v Londýně se soustředili pouze opoziční politici. Další jednání s Polskem, především s premiérem W. Sikorským, vyústila v podpis československo-polské deklarace 10.listopadu 1940. Plné znění deklarace o uvažované poválečné spolupráci na principu konfederace bylo zveřejněno 11.listopadu 1940, 31.ledna 1941 byl vytvořen koordinační výbor, ale k podpisu konkrétního návrhu došlo až 23.ledna 1942.²²¹ Ze strany USA byla tato dvoustranná aktivita nahlížena kladně, ale samotní Poláci byli z této orientace spíše rozpačití.²²² Odmítavý postoj sovětské strany nakonec zabránil uskutečnění těchto plánů.

Memorandem ze 3.února 1941 se Beneš pokoušel dosáhnout uznání exilové vlády *de iure*, za britskou stranu mu odpověděl Lockhart 17.května 1941, a konstatoval, že koncept uznání je téměř připraven. V memorandu z 20.dubna 1941 zasláném Edenovi a Churchillovi poté Beneš také žádá o uznání exilové vlády jako pokračovatelky poslední prvorepublikové vlády.²²³ V souvislosti s kroky podniknutými ve Velké Británii žádal Beneš protektorátní vládu o opatrnost, ale až 26.května 1941 ho Eden v odpovědi na jeho únorové memorandum informoval, že právě trvání protektorátní vlády brání plnému uznání, a naznačil možnost poškození vztahů s domovem. Uznání *de iure* se Beneš ze strany Velké Británie domohl teprve 18.července 1941,²²⁴ ale tento krok byl víceméně vynucen plným uznáním londýnské vlády Sovětským svazem.

Oficiální uznání Československa v meziválečných hranicích ze strany SSSR 18.července 1941 bylo zlomem, po němž se československá exilová reprezentace začala přiklánět na Východ, toto se potvrdilo později uzavřením československo-sovětské spojenecké smlouvy. V reakci na podpis této smlouvy vyzval prezident

---

²²⁰ Polsko uznalo československou prozatímní vládu až 5.srpna 1940 výměnou dopisů mezi ministrem Zaleským a státním tajemníkem Ripkou viz. NĚMEČEK, J. *Od spojení k roztržce*. 2003, s. 69.

²²¹ Ještě na konci roku 1942 Beneš tuto myšlenku zvažoval, ale vláda již v této době prosazovala jiné stanovisko.

²²² Zmíněno v dopisu Beneše Papánkovi z 5.května 1941 viz. PAPÁNEK, J. a MICHÁLEK, S., ed. *Ján Papánek za vojny Edvardovi Benešovi*. 1997, s. 74.

²²³ Podrobněji viz. BRANDES, D. *Exil v Londýně 1939-1943*. 2003, s. 68-69.

²²⁴ Původně Britové počítali s plným uznáním v první polovině června 1941, ale kvůli vyjádření dominií bylo toto odloženo.

Beneš protektorátního prezidenta Háchu a ministerského předsedu Eliáše k demisi, tito odmítli s poukazem na nevhodné načasování. Konkrétním výsledkem „východní cesty“ exilové vlády bylo například přizvání zástupců KSČ do SR v listopadu 1941.²²⁵ Je tedy zřejmé, že napadení SSSR pozměnilo vztah komunistů v exilu k Benešově skupině, a vlastně jim umožnilo otevřenější spolupráci. Přes tento příklon na Východ se však Beneš snažil o objektivní a pokud možno vyváženou politiku, což vyvolávalo například střety s R. Bechyněm „slepě“ obdivujícím SSSR.²²⁶ Prozápadní zaměření se v exilu ještě více oslabilo po přesunu Hodži do USA a Osuského vystoupení z exilových orgánů. Zde je patrné, že Velká Británie svým odkládáním uznání prozatímní exilové vlády „donutila“ Beneše hledat podporu jinde. Soustavné diskutování slovenské otázky, neustálé výpady opozičních uskupení a dlouhé britské nereagování na Benešova memoranda, to vše mohlo naznačovat jaká by mohla být podoba poválečné střední Evropy. Žádná z mocností nechtěla dělat sliby ohledně budoucích hranic ČSR kromě Sovětů, a Beneš měl podle Osuského garantovat samostatnost Slovenska aniž bylo jasné, jak válka dopadne.

O uznání československé exilové vlády v USA se snažili už v březnu 1941 Hurban a Papánek, americkému ministerstvu zahraničí předali dvě memoranda, kde odkazovali na teorii kontinuity, a upozorňovali, že Spojené státy neakceptovaly ani vyhlášení protektorátu, ani Slovenský stát. Následně chtěl Beneš zúročit slib plného uznání Brity, a tak již 4.června 1941 zaslal do USA dopis pro prezidenta Roosevelta, který předal vyslanec Hurban během audience 24.července 1941. Kladná Rooseveltova odpověď došla Benešovi 30.července 1941, u československé prozatímní vlády měl být jmenován mimořádný vyslanec USA.²²⁷ Nejednalo se však o plné uznání československé vlády, protože v oficiálním oznámení J. G. Winanta bylo připomenuto, že USA nečiní žádné sliby ohledně budoucích hranic.²²⁸ Ačkoli USA nikdy neuznaly Mnichovskou dohodu, ani zvolení Háchy prezidentem, mohly tedy snadno akceptovat Beneše jako československého ústavního prezidenta. Ale stále označovaly za zástupce ČSR vyslance Hurbana, a proto opakovaně odkládaly uznání exilové vlády v Londýně. Plného mezinárodního uznání ze strany USA se

---

²²⁵ HAVLÍČEK, F. *Eduard Beneš člověk, sociolog, politik*. 1991, s. 153.

²²⁶ Více viz. KUKLÍK a J., NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 144.

²²⁷ Podrobněji viz. BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *The fall and rise of a nation*. 2004, s. 138-139.; BENEŠ, E. *Paměti*. 1947, s. 263-266. Dopis prezidenta F. D. Roosevelta E. Benešovi z 30. července 1941 viz. BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 3. sv., dok. č. 132, s. 435-436.

²²⁸ Dopis velvyslance USA v Londýně J. G. Winanta J. Masarykovi z 31.července 1941 viz. BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 3. sv., dok. č. 133, s. 437-438.

Čechoslováci dočkali až 26.října 1942, a poprvé Roosevelt oslovil Beneše jako prezidenta v dopise 28.října 1942.

Odchodu Osuského z vlády se snažili v říjnu 1941 dosáhnout Slávik, Ingr a Ripka za podpory Šrámka, a později i Feierabenda, Beneš přesto Osuského v listopadu 1941 opět jmenoval do vlády i SR, před Lockhartem toto okomentoval tak, že takhle má Osuského alespoň pod dohledem. Pokud již tehdy Osuský prezentoval své názory, že Beneš je diktátorem a jde mu jen o osobní prospěch,²²⁹ tak je „snaha o dohled“ pochopitelná, šlo o obnovu státu a taková slova mohla toto úsilí zmařit. Je pochopitelné, že Beneš nechtěl další střety v československých orgánech a počítal s tím, že takto může formálně před Brity deklarovat rovné národnostní zastoupení v exilovém státním zřízení. Dalším pokusem o změnu ve vládních strukturách byl požadavek deseti členů vlády na odvolání R. Bechyně z postu předsedy SR poukazujíc na jeho opoziční vystupování proti vládě.²³⁰ Ve druhém funkčním období SR od listopadu 1941 tak nastoupil na místo předsedy Prokop Maxa, a počet místopředsedů se zvýšil na pět.²³¹ O úpravách ve vládě se uvažovalo již v létě 1941, ale její rekonstrukce se nakonec uskutečnila až 27.října 1941, kdy byla ve vládě posílena levice přijetím J. Stránského.

Změnu v Benešově zahraniční politice směrem na Východ nesl Hodža špatně, v červenci 1941 toto komentoval v rozhovoru s Lockhartem, tak, že exilová vláda je levicově orientovaná. Velmi bouřlivou reakci vyvolal článek uveřejněný 26.července 1941 v *Picture Post* s názvem „Dr. Hodža objasňuje své válečné cíle“, v němž bylo napsáno, že Hodža připustil eventualitu středoevropské federace vedené monarchou, londýnští emigranti jej obvinili ze snah o restauraci Habsburků, a to Hodža ostře odmítl.²³² Hodžovo působení v exilu lze zhodnotit jako nepříliš úspěšné, tvrdošíjným obhajováním svých pozic, snahami o zisk vedoucí úlohy v odboji a pokusy o očernění Beneše vyostřil vztahy vůči sobě natolik, že každá malicherná příležitost k jeho osočení byla protistranou beze zbytku využita. V říjnu 1941 Hodža odjel do USA a jeho odbojové aktivity se tak přenesly na půdu amerických krajanských organizací. Podle Beneše mu před odjezdem slíbil zachování pasivity v politických

---

²²⁹ OSUSKÝ, S. Š. *Beneš a Slovensko*. 1943, s. 10-11.

²³⁰ Určitou roli v tomto požadavku mohl hrát i fakt, že Bechyně začal na jaře 1941 vydávat socialistický stranický list „Nová svoboda“.

²³¹ Změna byla provedena dekretem prezidenta 24.listopadu 1941, a souvisela s výše zmíněnou žádostí o dovolání R. Bechyně z pozice předsedy SR.

²³² OPOČENSKÝ, J. et al. *Válečné deníky Jana Opočenského*. 2001, s. 139.

otázkách, ale jeho chování za oceánem svědčilo spíše o opaku, s Benešem se poté již nikdy osobně nesetkal.

V Americe Hodža pokračoval v diskuzi o slovenské otázce, a výsledkem bylo rozdělení krajanské obce.²³³ Československé konzuláty jej spíše ignorovaly, přičemž část krajanského tisku hodnotil jeho aktivity nepříznivě, a Hurban s Papánkem upozornili na jeho opoziční činnost Londýn. Značné sympatie projevovala Hodžovi krajanská organizace slovenských evangelíků.²³⁴ V interview pro New York Times 7.prosince 1941 Hodža představil své politické názory a ideu středoevropské federace, což relativně kladně hodnotili někteří úředníci State Departamentu. Amerika byla před válkou orientovaná jen sama na sebe a dění v Evropě ji příliš nezajímalo, a tak lze předpokládat, že některé důležité momenty prostě unikly jejich pozornosti, například to, že středoevropská federace již není z evropského hlediska relevantní variantou. V USA byl vztah Beneše a Hodži chápán jako spor liberála a konzervativce a takto ho prezentoval i Beneš, ale dle Hodži se jednalo o střet levice a středu. Americká agentura Overseas News Agency označila Hodžu za prohabsburského politika a příznivce fašismu a antisemitismu.²³⁵ Většinu útoků, zejména články v tisku (například „Hodžoslovenský rozkol“ či „Persona non grata?“), Hodža přisuzoval J. Papánkovi, faktem však zůstává, že jeho kroky mohly narušit dlouho budovanou jednotu probenešovských krajanů. Hodža i Osuský od počátku chtěli odboj vést, snažili se Beneše vyšachovat, ale pokud by jednali taktičtěji, předtím než celou jeho skupinu postavili proti sobě, tak by pravděpodobně situace vypadala jinak, Beneš by neměl důvod se zbavovat politika s Hodžovými zkušenosti, ani diplomata jemuž naslouchali Francouzi.

---

²³³ Hodžovy aktivity způsobily rozkol mezi krajanskými organizacemi. Součástí ČSNRA bylo Slovenské národní sdružení a Národní svaz slovenských evangelíků. NSSE se odtrhl od ČSNRA, označil Hodžu za hlavního představitele zahraničních Slováků a ztotožnil se s jeho ideou středoevropské federace. Část SNS Hodža přesvědčil o svém programu, ale předseda SNS J. Pelikán se postavil proti němu, čímž došlo k rozdělení SNS na dvě frakce, aby se zabránilo úplnému rozkolu SNS byl Hodžův program rozhodně odmítnut.

²³⁴ Vystoupily proto dokonce ze Slovenského národního sdružení.

²³⁵ LUKÁČ, P. a ŠEBESTA, Š., ed. *Milan Hodža v zápase o budoucnost' střednej Európy v rokoch 1939-1944*. 2005, s. 68.

6. Situace ve vlasti a počátky směřování na Východ

6.1 Vývoj na území protektorátu a Slovenského státu

Vznik Slovenského státu bylo vcelku rychlý, ale vzápětí byla slovenská vláda 16. března 1939 donucena požádat Německo o ochranu, takže nový samostatný stát se ocitl v německém područí. Obě strany následně uzavřely smlouvu, jež údajně zaručovala Slovensku bezpečnost, ale Německo díky ní mimo jiné získalo kontrolu nad slovenskou zahraniční a obrannou politikou.

Situace protektorátu byla ještě nepříznivější, tento celek přestal být subjektem mezinárodního práva a stal se nedílnou součástí Třetí říše. Byly zrušeny politické strany i parlament, ačkoli byla vytvořena protektorátní vláda a dosazen prezident, fakticky území kontroloval říšský protektor.²³⁶ Tato situace byla pro Čechy dlouhodobě neakceptovatelná, a jako jedinou reálnou možnost znovunabytí svobody viděli válku.²³⁷ Vláda Rudolfa Berana sice 15. března 1939 rezignovala, ale i přesto setrvala v úřadě, a bez účasti zástupců Slováků a Podkarpatorusů se stala vládou protektorátní. Tato i následující vlády byly obyvateli považovány za prozatímní, a ve správný čas měly odstoupit ve prospěch vedení odboje v zahraničí.

Na celém území se s různou úspěšností formovaly odbojové organizace, jejichž cílem byla obnova Československa, případně podpora exilových orgánů v zahraničí. 27. dubna 1939 nastupuje do úřadu vláda vedená generálem Aloisem Eliášem, ten komunikuje jak se skupinou okolo E. Beneše, tak s vojenskou odbojovou organizací Obrana národa.²³⁸ Na exil byl napojen i ministr Ladislav Feierabend a další politici.²³⁹ Domácí odboj se věnoval především zpravodajské činnosti. Češi nebojovali v německé armádě, nebylo tedy možno formovat vojenské útvary ze zajatců, jen v Sovětském svazu se postupně ke sboru generála L. Svobody připojovali slovenští vojáci.²⁴⁰

---

²³⁶ Ve funkci postupně: říšský protektor K. von Neurath (1939-1943), zastupující říšský protektor R. Heydrich (1941-1942), zastupující říšský protektor K. Daluge (1942-1943), říšský protektor W. Frick (1943-1945).

²³⁷ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 186.

²³⁸ Tamtéž, s. 187.

²³⁹ L. Feierabend byl členem organizace Politické ústředí, počátkem roku 1940 uprchl před zatčením, a poté se zapojil do Benešových aktivit v zahraničí. Podrobněji viz. FEIERABEND, L. K. *Politické vzpomínky I*. 1994.

²⁴⁰ Podrobněji viz. SVOBODA, L. *Cestami života II*. 1992.

Protektorátní orgány se navenek jevíly jako nezávislé, ovšem ve skutečnosti byli všichni německými figurkami bez reálné moci. Po nástupu Reinharda Heydricha do funkce v září 1941 se situace vyhrotila natolik, že bylo zavedeno stanné právo, generál Eliáš byl zatčen a 1. října 1941 byl odsouzen k trestu smrti, došlo také ke změnám ve správě protektorátu. Vláda i prezident Hácha tehdy odmítli žádost Beneše, aby opustili úřady. Složení další vlády jmenované v lednu 1942 již ve skutečnosti určil sám Heydrich.²⁴¹ Po atentátu českých parašutistů z konce května 1942 R. Heydrich 4. června 1942 umírá, opět bylo vyhlášeno stanné právo a následovaly tvrdé zásahy Němců proti civilnímu obyvatelstvu. V srpnu 1943 se faktickou hlavou protektorátu stal K. H. Frank jmenovaný do funkce státního ministra. V té době již „česká vláda“ nemohla vystupovat jako ochránce obyvatelstva před německým terorem, přestože mnozí ministři německý režim aktivně nepodporovali, tak občané považovali za skutečnou československou vládu tu exilovou v čele s prezidentem Benešem.

Postavení Slovenska bylo odlišné, oficiálně šlo o nezávislý stát, vztah obyvatel k němu nebyl tak zřetelně odmítavý jako v případě Čechů, a pro některé tato situace znamenala naplnění mnohaletého úsilí. Z evangelíků, bývalých agrárníků a sympatizantů levice se utvářely občanské odbojové skupiny usilující o svržení Ľudáků a znovuuštění ČSR.²⁴² Postoje slovenských komunistů lavírovaly od podpory obnovy ČSR až po představu Slovenska jako jedné ze sovětských republik. Společná všem odbojovým uskupením tak byla jen snaha o pád tehdejšího režimu.

Ústavou z 21. července 1939 se Slovensko stalo republikou,²⁴³ zákonodárnou mocí disponoval jednokomorový parlament zvaný snem, výkonnou moc měla vláda, a prezident byl volen snemem na 7 let, ve skutečnosti zde však fungoval autoritativní režim. Volby neprobíhaly, v ústavě byla zakotvena vedoucí úloha HSĽS, a navíc byly povoleny jen strany německé a maďarské menšiny.²⁴⁴ Vláda měla pravomoc vydávat nařízení s platností zákona,²⁴⁵ a své postavení postupně ještě upevnila. Občanská práva v praxi nebyla dodržována a ústava mnohé z nich ani

---

²⁴¹ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 190.

²⁴² Podrobněji k problematice například JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania*. 2009.

²⁴³ Plný text ústavního zákona č. 185/1939 Sl. z. o Ústavě Slovenské republiky viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 225, s. 236-249.

²⁴⁴ Problematikou politických stran se zabýval konkrétně § 58 a § 59 úst. zák. č. 185/1939 Sl. z. viz. tamtéž, dok. č. 225, s. 244.

²⁴⁵ Tato pravomoc přičtená vládě již § 4 zák. č. 1/1939 Sl. z., následně byla potvrzena s jistými omezeními, která však nebyla dodržována, v § 43 a §44 úst. zák. č. 185/1939 Sl. z. viz. tamtéž, dok. č. 220, s. 225.; tamtéž, dok. č. 225, s. 242.

nezaručovala,²⁴⁶ systém ovšem sám sebe označoval za křesťanskou a národní pospolitost.²⁴⁷

Režim však procházel vývojem, docházelo také ke střetům mezi katolickými konzervativci napojenými na Jozefa Tisa a radikály jako Alexandr Mach či Vojtěch Tuka, kteří prosazovali naprostou podřízenost Německu a odstranění všech pozůstatků parlamentarismu. Zatímco Tuka a Mach stavěli na podpoře Hlinkovy gardy, jejíž jádro tvořili národní socialisté, Tiso se opíral o katolické duchovenstvo a obyvatelstvo, které jej považovalo za přijatelnější zlo. Na říjnovém sjezdu HSĽS v roce 1939 se Tiso oficiálně stal předsedou strany, a následně ho snem 26.října zvolil prezidentem. Místo předsedy vlády získal důvěrník Němců V. Tuka, ovšem i v následujících měsících spory radikálů s Tisem pokračovaly. Tiso pak na jaře 1940 pohotově využil Machovy rezignace a do čela gardy dosadil svého příznivce Františka Galana, během léta bylo v důsledku zásahu Německa postavení radikálů opět posíleno. Následně se Tiso pokoušel vliv gardistů oslabit nepřímo, a pozvolna je izolovat, což se mu postupně během roku 1942 podařilo. V říjnu 1942 byl na Slovensku po přijetí zákona o HSĽS úředně zaveden vůdcovský systém,²⁴⁸ Tiso tedy mohl mimo jiné stanovovat politickou orientaci strany respektive státu. Obecně lze říci, že režim ztratil podporu většiny obyvatel po vstupu do války proti SSSR v červnu 1941, a negativa naprosto převážila nad pozitivy po vyhlášení války ostatním Spojencům 13.prosince 1941.

Němci se pokoušeli Čechy a Slováky, co nejvíce separovat. Po vzniku Slovenského státu měla být podle Ľudáků většina Čechů žijících na území Slovenska vyhoštěna, a všichni, kteří mohli zůstat byli považováni za nespolehlivé, nakonec masový odsun Čechů do protektorátu zastavili Němci. Vztah řadových Slováků k Čechům mnohdy nebyl tak otevřeně nepřátelský, ti kteří pobývali na území protektorátu často přijali myšlenku čechoslovakismu za svou a počínání slovenských vůdců odsuzovali.²⁴⁹

---

²⁴⁶ O právech občanů se hovoří v § 81-85 úst. zák. č. 185/1939 Sl. z. viz. tamtéž, dok. č. 225, s. 246-247.

²⁴⁷ Tamtéž, dok. č. 225, s. 236-237.

²⁴⁸ Zákon č. 215/1942 Sl. z. o HSĽS byl přijat 22.října 1942 viz. tamtéž, dok. č. 238, s. 292-298.

²⁴⁹ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 224.

6.2 Události roku 1942 v exilu

Ani definitivním uznáním exilové vlády neskončily potíže emigrace. Osuský byl stále napadán ze strany Benešových příznivců kvůli evakuaci z Francie, on si naopak stěžoval na nactiutrhání ze strany členů SR,²⁵⁰ požadoval od členů vlády omluvu a všechna obvinění odmítal. Hon na Osuského spěl ke konci, když v důsledku jeho kritiky postupu SR požádali členové vlády v lednu 1942 Beneše o jeho odvolání. Důvodem mělo být nerespektování Beneše jako prezidenta ČSR, absence na schůzích a propastný rozdíl v ideových východiscích odboje. Spory okolo Osuského vyvrcholily 30.března 1942 schválením tzv. Poradní zprávy Státní rady k záležitosti Š. Osuského, nesouhlasili jen J. Paulíny-Tóth, M. Harminc a J. Lichner. Následně 31.března 1942 požádal Šrámek prezidenta o jeho odvolání z funkce státního ministra, a sám Osuský 12.dubna 1942 rezignoval na své členství ve Státní radě.²⁵¹

Neshody měly pokračování ještě u britského soudu, kam Osuský podal žalobu pro urážku na cti kvůli lživým obviněním. Soud se postavil na stranu Osuského, a ten poté vydal čtyři kritické knihy zabývající se celou aférou.²⁵² Pokusy Osuského vycestovat do USA byly opakovaně zmařeny, zřejmě z obav z možného spojení s Hodžou, odjezd mu byl umožněn až počátkem roku 1945. Osuský se při svých snahách nechal příliš ovládat city, což do politiky nepatří, politici se zkušenostmi z domova byli zvyklí respektovat hierarchii, toto on nedokázal, a Hodža byl zase přesvědčen, že je v hierarchii zcela nahoře.

V další fázi odboje exiloví diplomaté usilovali o oficiální odmítnutí Mnichovské dohody spojeneckými mocnostmi, zlomové bylo vyjádření britské vlády z 5.srpna 1942,²⁵³ ve kterém bylo stanoveno, že při určování poválečných hranic republiky nebude brán zřetel na dohody z roku 1938 ani pozdější úpravy. 29.zářní 1942 potvrdila dopisem generála de Gaulla neplatnost Mnichovské dohody také Francie. K úpravě kompetencí SR došlo až na podzim roku 1942, šlo o rozšíření možností během přípravy a projednávání dekretů prezidenta Beneše. V souvislosti

---

²⁵⁰ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. Osuský a Beneš po Mnichově. *Moderní dějiny*, 2002, Sv. 10, s. 293-294.

²⁵¹ Více viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 125-126.

²⁵² Knihy vyšly v edici Pravda v letech 1942-1943 pod názvy – Pravda vítězí, Řízená demokracie, Triedenie duchov nastalo, Beneš a Slovensko.

²⁵³ ORT, A. *Edvard Beneš - diplomat a politik*. 1994, s. 63.

s aférou Caswick²⁵⁴ pak podalo 11 členů vlády 13.listopadu 1942 demisi, a v nové vládě již nefigurovali E. Outrata a J. Nečas. Obtíže spojené s končícím sedmiletým funkčním obdobím prezidenta, které se počítalo od voleb v roce 1935, vyřešila vláda 21.listopadu 1942 vydáním vládního prohlášení, že Beneš setrvá ve své funkci do doby než bude možné realizovat novou ústavní volbu prezidenta.²⁵⁵ Od léta 1942 se v USA J. Papánek snažil skrze ministerstvo zahraničí omezit negativní vliv Hodži mezi slovenskými krajany, ale rozvrat pokračoval i po Hodžově smrti v roce 1943 kampaní proti Papánkovi a Benešovi.

6.3 Aktivity emigrace v roce 1943 – Slovensko opět v centru pozornosti

Během roku 1942 narostl počet států, které uznaly československou exilovou vládu, což pro Beneše znamenalo stvrzení jeho vedoucího postavení. On sám, jako znovupotvrzený prezident, se pokoušel pozici exilového zřízení ještě pevněji zakotvit také na poli zahraničněpolitickém, a plánovanou obnovu československého státu dostat do mezinárodního povědomí. Od roku 1942 se Beneš také teoreticky zabýval vyřešením otázky německé menšiny, státoprávním postavením Slovenska a novou podobou stranicko-politického systému.

V projevu z 13.března 1943 se E. Beneš snažil podnítit odpor Slováků proti Ľudácké vládě, jejíž jednání označil za zradu národa, a varoval je před nebezpečím vyplývajícím ze setrvání na straně hitlerovského Německa.²⁵⁶ V závěru projevu naznačil své plány při obnově společného státu: „Svoju spoločnú republiku, jej poriadok a jej inštitúcie si zmeníme a na novo vybudujeme po tejno vojne v plnej vzájomnej dohode, demokraticky a bratrsky tak, jako to nové poválečné potreby všetkých častí našej republiky a československého ľudu, ako tiež i nová evropská situácia budú vyžadovať. Ľud slovenský a český sám to slobodne rozhodne.“²⁵⁷ Byl přesvědčen, že válka spěje ke konci, a tak zintenzivnil své úsilí ohledně konkretizace hlavních linií vnitřního pořádku v poválečné republice. Když na podzim roku 1942

---

²⁵⁴ Jednalo se o vládní krizi ze září 1942 – spor o financování odboje ze zbrojařských aktivit, také došlo ke střetu Feierabenda a Šrámka kvůli zadrženému dopisu Feierabendova spolubydliče Jansy manželce do USA, který zachytili Britové. 12.listopadu 1942 podalo 11 členů vlády demisi.

²⁵⁵ Usnesení exilové vlády ze 3.prosince 1942 viz. KUKLÍK, J. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945*. 1998, s. 106. Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 107-108.

²⁵⁶ Celý text projevu z 13.března 1943 viz. BENEŠ, E. *Šest let exilu a druhé světové války*. 1946, s. 196-202.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 202.

padla alternativa československo-polské konfederace, Beneš ještě doufal v užší spolupráci s Poláky,²⁵⁸ ale na základě odmítavého postoje SSSR se plánu počátkem roku 1943 definitivně vzdal a obrátil se na sovětskou stranu. Prezident se 3. dubna 1943 sešel z Churchillem a z jejich rozhovoru vyplynulo, že Spojenci jsou si vědomi rostoucí moci SSSR a předpokládají, že bude významným účastníkem mírových dohod.²⁵⁹ Tato schůzka mohla Beneše ujistit o tom, že jeho příklon na Východ je správnou volbou a nijak nenaruší jeho vztahy se západními Spojenci.

Z mezinárodněpolitického hlediska byly důležité obě Benešovy zahraniční cesty, které absolvoval v roce 1943. První proběhla cesta do USA v květnu a červnu 1943 uskutečněná na pozvání prezidenta Roosevelta, a Beneš tehdy navštívil také Kanadu. Kromě jednání s prezidentem USA a dalšími významnými činiteli americké administrativy vystoupil také před americkým Kongresem. Při první pětihodinové rozmluvě s Rooseveltem 12. května 1943 řešili téma obnovení ČSR, což Američané považovali za samozřejmé.²⁶⁰ Na jednání Beneš sdělil americkému prezidentovi plán uzavřít spojeneckou smlouvu se Sověty, a Roosevelt na toto reagoval: „... Rusku je třeba důvěřovat a pokračovat v této loajální spolupráci plně i po válce...“²⁶¹ 13. května 1943 přednesl projev před celým Kongresem, a v něm poukázal na neblahé důsledky obětování Československa, vyzdvihl postoje USA po vzniku protektorátu, a prosazoval spolupráci s Východem.²⁶² Zmíněný projev jen potvrzoval pokračování jeho dlouhodobé vize Československa jako „mostu mezi Západem a Východem“. Druhá schůzka s F. D. Rooseveltem se uskutečnila 14. května 1943 a účastnil se jí i W. Churchill.²⁶³ Během pobytu v USA se Beneš sešel také s bývalým generálním sekretářem francouzského ministerstva zahraničí A. Légerem, který mu osvětlil pozadí aféry s nátlakovým telegramem v období mnichovské krize, za jehož objednavatele byl označen M. Hodža, avšak šlo čistě o iniciativu Francouzů.²⁶⁴ V poznámkách k tomuto rozhovoru je uvedeno: „...o Hodžovi mi vysvětlil celou

²⁵⁸ DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 382.

²⁵⁹ Podrobněji viz. tamtéž, s. 383-384.

²⁶⁰ Informace o rozhovoru s Rooseveltem z 12. května 1943 ve zprávách zaslaných do Londýna viz. BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 3. sv., dok. č. 146 a 147, s. 522-525.

²⁶¹ NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: Díl I*. 1998, dok. č. 231, s. 469.

²⁶² Celý text jeho projevu viz. BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 3. sv., dok. č. 145, s. 517-521.

²⁶³ Telegrafická zpráva H. Ripky Z. Fierlingerovi o jednání viz. NĚMEČEK, J., NOVÁČKOVÁ, H. a ŠTOVÍČEK, I. *Edvard Beneš v USA v roce 1943. Sborník archivních prací*, 1999, Roč. 49(2), dok. č. 37, s. 522-523.

²⁶⁴ Rozhovor proběhl 16. května 1945 viz. tamtéž, dok. č. 21, s. 505-506.

historii a Hodža z toho vychází čistý. Je vidět, jak bylo důležité, že jsem v této věci nikdy nechtěl jít daleko, je hrozně důležité, aby se to vysvětlilo. ...Léger mi podrobně vysvětlil, jak Bonnet dával rady Daladierovi, jak to udělat, aby to vypadalo, jakoby Hodža sám o ultimátum žádal.²⁶⁵ Tímto se povrdila oprávněnost Benešova postoje k Hodžovi v době projednávání tohoto obvinění, a neadekvátní reakce vlády na, jak se později potvrdilo nepravdivé výroky, jen dosvědčila averzi většiny členů odboje vůči Hodžovi.

Ještě před odjezdem z USA se Beneš 6.června 1943 opět sešel s americkým prezidentem, a tentokrát bylo stěžejním tématem jejich schůzky SSSR a Německo.²⁶⁶ Budoucí spolupráce mocností se SSSR dostala jasnější kontury po zprávě o rozpuštění Komunistické internacionály, což zřejmě zmírnilo obavy některých politiků z expanze komunismu. Roosevelt také souhlasil s Benešovou plánovanou cestou do SSSR a neměl námitek ani proti uvažovanému odsunu menšinového obyvatelstva.²⁶⁷ S výsledky tohoto rozhovoru byl Beneš jistě spokojen, protože Roosevelt v podstatě podpořil jeho plány, a v tomto duchu se o jednáních v USA zmiňuje na mimořádné schůzi česlovenské vlády 17.června 1943.²⁶⁸ Beneš cestu do USA kladně zhodnotil také v projevu v před SR počátkem února 1944 slovy: „Moje cesta a všechny naše rozhovory ve Washingtoně byly především potvrzením a zpečetěním naší oficiální mezinárodně-právní posice ve Spojených státech a v ostatním světě.“²⁶⁹

I v roce 1943 pokračoval spor mezi Benešem, exilovou vládou a Osuským, který vydal další ze svých kritických brožur s názvem Beneš a Slovensko. Osuský vycházel z komparace údajných Benešových slibů Hodžovi a jeho reálné slovenské politiky, přičemž se snažil „dokázat“, že Benešův zarytý čechoslovakismus ohrožuje budoucnost ČSR. „Benešovu politiku...pokladám za pomýlenú, škodlivú a zlú z troch hlavných príčin: 1/preto, lebo je svrchovane nespravedlivá voči Slovákom, 2/preto, lebo je osudná pre obnovenie a trvanie Československej republiky a 3/preto, lebo sabotuje vojenné úsilie Spojených národov a pomahá nemeckej Tretej ríši.“²⁷⁰ Paradoxem je, že Beneš se slovenskou otázkou musel zabývat téměř po celé trvání

---

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Více k této schůzce viz. BENEŠ, E. a HAUNER, M., ed. *Paměti 1938-45*. 2008, 3. sv., dok. č. 150, s. 530-531.

²⁶⁷ Podrobněji viz. DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 393-394.

²⁶⁸ Záznam o schůzi viz. NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: Díl I*. 1998, dok. č. 253, s. 501-504.

²⁶⁹ BENEŠ, E. a MAXA, P. *Na cestě k vítězství*. 1944, s. 20.

²⁷⁰ OSUSKÝ, S. Š. *Beneš a Slovensko*. 1943, s. 23.

exilu, a toto téma poměrně intenzivně řešil od počátku roku 1943, i během příprav na cestu do Moskvy od léta téhož roku. Opakovaně se otázku slovenské autonomie snažil zviditelnit také P. Prídavok, v roce 1943 se názorově rozchází s M. Hodžou, a jasně se staví proti myšlence Slovenska v jakémkoli větším celku.²⁷¹ Osuského i Hodžu obvinil z čechoslovakismu a ze zmaření nadějí, které do nich Slováci vkládali.²⁷²

Ke slovenské problematice se v červnu 1943 vyslovila i exilová vláda a konstatovala, že i na slovenském území je londýnská vláda pod vedením E. Beneše uznávána a považována za legální.²⁷³ A tuto představu sdílel i Beneš: „Všude kde se Slováci ocitli za této války v takové situaci, aby mohli ukázat své pravé city, vraceli se do československé jednoty, do československé armády, do Československé republiky..., samozřejmě bez rezerv a bez výkladů.“²⁷⁴ V reakci na zmíněné vládní prohlášení a následující vzkaz Beneše na Slovensko Osuský svou kritiku v létě 1943 ještě zesílil. Obsáhlý Benešův vzkaz adresovaný skupině Flóra z 16.července 1943, obsahoval mimo jiné i vysvětlení jeho sporů z Hodžou a Osuským, a v tomto se z části tématicky kryl s červnovým vládním prohlášením.²⁷⁵

V září 1943 Beneš uvažoval o změně Ústavy ve smyslu plánované decentralizace státní správy, tolerance k otázce existence slovenského národa a zrovnoprávnění slovenštiny jako státního a úředního jazyka.²⁷⁶ Uvažovaná decentralizace měla probíhat na zemském principu, stát měl být tedy rozdělen na čtyři správní celky – Čechy, Morava, Slovensko a Podkarpatská Rus. V souvislosti s tím Beneš ve svých návrzích například uvedl: „Není sporu a nebude... zdali jeden národ československý či dva národy český a slovenský. ... Oba názory se musí... plně tolerovat.“²⁷⁷ Drtina ve svých poznámkách ještě doplnil: „Tato tolerance však neznamena, že by jeden, nebo druhý národ mohl provozovati samostatnou zahraniční politiku...“.²⁷⁸ Později toto potvrdil ve svém projevu, který přednesl v SR 3.února 1944, v části o Slovensku slovy: „Nebude sporu o decentralizaci státu. Já sám osobně se domnívám, že zemská decentralizace pro Čechy, Moravu,

---

²⁷¹ Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 225-226.

²⁷² Tamtéž, s. 238.

²⁷³ Podrobněji viz. tamtéž, s. 198.

²⁷⁴ BENEŠ, E. *Úvahy o slovanství*. 1945, s. 251.

²⁷⁵ Celý text dokumentu viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 241, s. 304-308.

²⁷⁶ Záznam je datovaný P. Drtinou na 12.září 1943 viz. tamtéž, dok. č. 244, s. 316-318.

²⁷⁷ Tamtéž, dok. č. 244, s. 316.

²⁷⁸ Tamtéž, dok. č. 244, s. 318.

Slovensko a Podkarpatskou Rus, v té míře, v jaké ji zejména Slovensku bude potřeba, je věcí samozřejmou... Sám jsem to již před Mnichovem hájil a nakonec sám navrhoval.²⁷⁹

V průběhu roku 1943 také Spojenci zvýšili své úsilí zkonsolidovat protihitlerovskou koalici. Po celý rok 1943 probíhala mnohostranná jednání většinou za účasti představitelů USA, Velké Británie a SSSR – leden 1943 Casablanca,²⁸⁰ květen 1943 Washington,²⁸¹ srpen 1943 Quebec,²⁸² říjen 1943 Moskva,²⁸³ listopad 1943 Káhira,²⁸⁴ listopad a prosinec 1943 Teherán,²⁸⁵ prosinec 1943 Káhira.²⁸⁶ Beneš situaci jistě podrobně analyzoval a opakovaná jednání Západu se Sověty jej ujistila o správnosti jeho plánů na smluvní spojení s Východem.

6.4 Cesta E. Beneše do Moskvy

Vyjednávání ohledně Benešovy cesty do Moskvy spojené s podpisem spojenecké smlouvy byla velmi dlouhá,²⁸⁷ především britská strana se ji po jistou dobu snažila odkládat. Beneš toto britské oddalování cesty do Moskvy vysvětlil v projevu před SR v únoru 1944: „...o zamýšlené smlouvě vznikly mezi námi, Londýnem, Washingtonem a Moskvou diskuse...nebylo nikdy sporů o uzavření smlouvy samé...byla diskuse jen o tobě, kdy se smlouva ta podepíše.“²⁸⁸ Intenzivní přípravy podoby samotné smlouvy probíhaly již od léta 1943, což dokládá například četná korespondence mezi Benešem a Fierlingerem.²⁸⁹ Beneš se L. Feierabendovi zmínil, že před odjezdem do Moskvy nabídl Britům uzavření obdobné smlouvy jako ta připravená pro Sověty, ale oni odmítli, Beneš se domníval, že oblast střední

²⁷⁹ BENEŠ, E. *Úvahy o slovanství*. 1945, s. 235-236.

²⁸⁰ Konference se konala 14.-24.ledna 1943 za účasti F. D. Roosevelta, W. Churchilla, Ch. de Gaulla, H. Girauda.

²⁸¹ Konference se konala 12.-27.května 1943 za účasti F. D. Roosevelta, W. Churchilla, G. Marshalla.

²⁸² Konference se konala 17.-24.srpna 1943 za účasti F. D. Roosevelta, W. Churchilla, W. L.

Mackenzie Kinga.

²⁸³ Konference se konala 18.října-1.listopadu 1943 za účasti C. Hulla, R. A. Edena, V. M. Molotova, J. V. Stalina, Fua Bingchanga.

²⁸⁴ Konference se konala 23.-26.listopadu 1943 za účasti F. D. Roosevelta, W. Churchilla, gen. Čankajška.

²⁸⁵ Konference se konala 28.listopadu-1.prosince 1943 za účasti F. D. Roosevelta, W. Churchilla, J. V. Stalina.

²⁸⁶ Konference se konala 4.-6.prosince 1943 za účasti F. D. Roosevelta, W. Churchilla, M. I. Ínönü.

²⁸⁷ Více ohledně přípravy cesty například viz. BENEŠ, E. *Paměti*. 1947, s. 355-366.

²⁸⁸ BENEŠ, E. a MAXA, P. *Na cestě k vítězství*. 1944, s. 25.

²⁸⁹ Záznamy o jednáních ohledně cesty Beneše do Moskvy, diskuzích o podobě československo-sovětské smlouvy a korespondenci Beneše s Fierlingerem například viz. NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: Díl II*. 1998, dok. č. 1-56, s. 20-119.

Evropa není v zorném úhlu britského zájmu.²⁹⁰ Připravený návrh československo-sovětské smlouvy byl 5.listopadu 1943 předložen k projednání SR.

Pro následný vývoj byla cesta E. Beneše do Moskvy zlomovým okamžikem, dorazil tam 11. prosince 1943, a následující den 12.prosince 1943 byla podepsána předjednaná československo-sovětská Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci.²⁹¹ Smlouva byla parafovaná zplnomocněnci Z. Fierlingerem a V. M. Molotovem a měla přímou návaznost na Smlouvu o vzájemné pomoci z května 1935 a Dohodu o společném postupu ve válce proti Německu z 18.července 1941,²⁹² a byla k ní připojena ještě čtyři memoranda československé vlády.²⁹³ V dalších dnech absolvoval prezident Beneš kromě rozhovorů se sovětskými představiteli i několik dalších jednání s moskevskými komunisty – K. Gottwaldem, J. Švermou, V. Kopeckým a R. Slánským.²⁹⁴ Projednávali především své představy o poválečné podobě Československa, systém Národní fronty a národních výborů, potrestání válečných zločinců a kolaborantů, odsun německého obyvatelstva, budoucí zahraniční orientaci státu a samozřejmě slovenskou otázku.²⁹⁵ Moskevští komunisté při jednání s Benešem prezentovali poválečné postavení Slovenska jako svou údajnou prioritu. Nastolení slovenské otázky při jednání s Benešem vycházelo z Gottwaldovy domněnky, že by se Slovensko mohlo stát jeho spojencem proti londýnské vládě, ale součinnost mezi Moskvou a slovenskými komunisty nebyla nejlepší, navíc tehdy neměli konkrétní představu o podobě poválečného státu.²⁹⁶ Z výše uvedeného je zřejmé, že moskevský exil vítal každou možnost, jak působit na Beneše, a že od počátku nešlo z jejich strany o nezjištnou spolupráci.

Dvojstranné rozhovory napomohly vyjasnění a sladění představ odbojových center, staly se předzvěstí moskevských jednání z počátku roku 1945, a byla jimi

---

²⁹⁰ FEIERABEND, L. K. a BILÍKOVÁ, M., ed. *Politické vzpomínky III.* 1996, s. 70-71.

²⁹¹ Plný text smlouvy viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl.* 2005, s. 450-453.; BENEŠ, E. *Paměti.* 1947, s. 382-386.

²⁹² Plný text dohody viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl.* 2005, s. 436-437.

²⁹³ Memorandum československé vlády k transferu Němců a Maďarů z Československa, Memorandum československé vlády o vojenských otázkách, Memorandum československé vlády o poválečné československo-sovětské hospodářské spolupráci, Memorandum československé vlády o požadavcích týkajících se postavení Československa a řešení otázky jeho národnostních menšin viz. NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: Díl II.* 1998, dok. č. 61 a 64-66, s. 145-147 a 163-172.

²⁹⁴ K celému průběhu moskevské cesty se Beneš vyjadřuje i ve svých Pamětech viz. BENEŠ, E. *Paměti.* 1947, s. 379-424.

²⁹⁵ Záznamy o těchto jednáních viz. KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu I. svazek.* 1965, dok. č. 1-3, s. 35-68.

²⁹⁶ Více viz. BARNOVSKÝ, M. *Na cestě k monopolu moci.* 1993, s. 21.

naznačena budoucí podoba vnitřní politiky obnovené republiky, což se následně projevilo i v programu první poválečné vlády. Podpisem této smlouvy se zároveň změnila rovnováha vztahů československého exilového státního zřízení k hlavním Spojencům, protože s USA ani Velkou Británií obdobná spojenecká smlouva podepsána nebyla, stal se ze SSSR vlastně již tehdy nejbližším spojencem ČSR, a to mělo v důsledku negativní dopad na další vztahy ČSR, Velké Británie a USA.

Beneš byl s návrhem smlouvy i průběhem jednání se sovětskou stranou v prosinci 1943 spokojen. Podpis spojenecké smlouvy hned následující den po jeho příjezdu do Moskvy byl i ze strany londýnských politiků označován za překvapivě rychlý, prezident toto později vysvětlil důslednou předchozí přípravou probíhající několik měsíců, a její znění prý bylo před cestou plně dohodnuto.²⁹⁷ O smlouvu měly zájem obě strany, Sověti tím získali přístup do střední a jihovýchodní Evropy, a pro Beneše byla přítomnost SSSR v tomto regionu bezpečnostní zárukou, byl si jistý, že jedná správně, ale jen on zřejmě ke smlouvě přistupoval bez postranních úmyslů. Beneš byl zřejmě na konci roku 1943 již unaven soustavnými půtkami uvnitř emigrace, stále dokola probíranou slovenskou otázkou a dlouhotrvajícími diskuzemi kolem exilové vlády ze strany Spojenců, že vstřícné jednání komunistů a Stalina při jeho návštěvě v Moskvě jej ukolébalo v jeho obvyklé ostražitosti.

Z Moskvy Beneš přivezl dva dokumenty vytvořené ústředním vedením KSČ, které v první z nich požadovalo, aby exilová vláda zaujala jasné stanovisko k Háchovi a Tisovi, kteří se podle nich dopustili zrady, žádali závazek, že budoucí postavení Slovenska bude řešeno jako rovné s Čechy. Druhý dokument se týkal přechodných opatření na osvobozených územích, kde měly přímou volbou vznikat národní výbory a nepřímou volbou mělo být vytvořeno dočasné Národní shromáždění.²⁹⁸ V dopise Gottwalda komunistům ve Velké Británii z 21. prosince 1943 se píše, že chtějí po vládě, aby vydala oficiální proklamaci Slovákům, kde budou uznáni za nacionálně svébytný národ.²⁹⁹ Rok 1943 Beneš komplexně zhodnotil ve svém projevu před SR 3. února 1944, označil jej za velmi úspěšný a naznačil zde také koncepci politiky pro rok 1944.³⁰⁰

---

²⁹⁷ Podrobněji viz. BENEŠ, E. a MAXA, P. *Na cestě k vítězství*. 1944, s. 25.

²⁹⁸ Více viz. BARNOVSKÝ, M. *Na cestě k monopolu moci*. 1993, s. 12-13.

²⁹⁹ GOTTWALD, K. a KALVÍNSKÁ, B., ed. *Proti fašismu a válce, za lidovou demokracii a socialistickou revoluci*. 1986, s. 184. Celý text dopisu viz. tamtéž, s. 182-192.

³⁰⁰ Podrobněji viz. BENEŠ, E. a MAXA, P. *Na cestě k vítězství*. 1944, s. 56-57.

6.5 Aktivity slovenské rezistence a ustavení SNR

Během prvních měsíců roku 1943 se Beneš více zabýval situací na Slovensku, kde bylo polarizované odbojové prostředí třeba sjednotit, a s tímto koresponduje i jeho projev z března 1943. Snahy o zlepšení situace lze zaznamenat také na straně slovenského odboje, iniciativní byla například skupina Flóra, jejíž programové memorandum z 10. února 1943 adresované E. Benešovi se podařilo propašovat do Londýna,³⁰¹ následovaly i další dokumenty s informacemi o vývoji situace na slovenském území. Beneš se v tomto období snažil aktivněji komunikovat se slovenským odbojovým prostředím, což díky svým kontaktům povětšinou zajišťovala právě Flóra, proto se většina doručených zpráv nesla v duchu čechoslovakismu. Aktivní postoj Beneše ke slovenskému odboji dokládá jeho poselství z 20. února 1943, v němž vyzývá k likvidaci ľudáckého režimu, který velmi tvrdě kritizuje a upozorňuje na hrozbu zařazení Slovenska mezi poražené státy.³⁰² Kromě jiného ve zmíněné zprávě uvádí: „...celý Tisův – Tukův režim musí být pokládán za veliký národní zločin a dle toho se bude musit po vítězství postupovat.“³⁰³

Porážka Němců u Stalingradu znamenala zlom v průběhu války, což se počátkem roku 1943 promítlo i na Slovensku, kde postupně dochází k deideologizaci a depolitizaci ľudáckého režimu. Vytratilo se nadšení se kterým byl Slovenský stát ustavován, podle veřejnosti se režim již kompromitoval natolik, že ztratil svou legitimitu.³⁰⁴ Oficiální představitelé Slovenského státu vůbec nepředpokládali obnovu Českoslovenka, přestože mezinárodní vývoj toto jasně naznačoval, ale na Slovensku se stále hovořilo o různých středoevropských federacích, a jakákoli jiná alternativa byla přijatelnější než ná vrat ke společnému státu.³⁰⁵ Domácí slovenský odboj si byl ve všech proudech vědom neudržitelnosti ľudáckého režimu a postupně se orientoval na obnovu Československa, což při svém vzniku na konci roku 1943 deklarovala i SR.³⁰⁶

---

³⁰¹ Text celého memoranda viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 2, s. 44-45.; BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 242, s. 309-312.

³⁰² Celý text poselství viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 240, s. 301-303.

³⁰³ Tamtéž, dok. č. 240, s. 301.

³⁰⁴ Podrobněji viz. KOPEČEK, L. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 2006, s. 98-99.

³⁰⁵ Více viz. KAMENEC, I. *Slovenský stát (1939-1945)*. 1992, s. 126-127.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 125.

V březnu 1943 přijel přes Istanbul do Londýna člen skupiny Flóra Viliam Radakovič, který zde rozšířil řady slovenských členů SR, a v říjnu téhož roku byl zvolen jejím místopředsedou. Na memorandum Flóry a informace doručené Radakovičem reagoval Beneš a vláda prohlášením z 30.června 1943, ve kterém se hovořilo o „nedělitelné československé republice“, a vysvětloval v něm také vztahy s Hodžou a konflikty s Osuským.³⁰⁷ Od konce léta 1943 Beneš počítá s vytvořením slovenského Národního výboru, který prosazovaly prolondýnské slovenské skupiny, a jenž měl podléhat vládě.³⁰⁸ K naplnění této vize však nedošlo, a do čela slovenské rezistence se postavila koncem roku vytvořená Slovenská národní rada.

Další memorandum ze 4.září 1943 pocházelo od skupiny V. Šrobára.³⁰⁹ Byla v něm vyjádřena podpora obnovy Československa, důvěra v E. Beneše a zmíněna byla i potřeba Slováků na rovnost s Čechy.³¹⁰ Šrobár a jeho spolupracovníci podle memoranda plánovali ustavení Národního výboru a Revolučního Národního shromáždění spravujících Slovensko do návratu československé vlády. Zmíněné prohlášení, které bylo v podstatě programem Šrobárovy skupiny, do určité míry souviselo s činností vyslance Slovenského státu ve Vatikánu K. Sidora, který se pokoušel vytvořit ťudácko-agrární blok,³¹¹ ale tyto snahy vlastně představovaly pokusy o převzetí moci jinou skupinou ťudáků. Poválečný slovenský stát měl být podle Sidorových plánů součástí nějaké federace či konfederace ve Střední Evropě, a jako úplně poslední alternativu zvažoval federaci s Čechy.³¹² Šrobár, jenž vycházel z protitťudáckých nálad na Slovenku, chtěl svým prohlášením zamezit rozvoji Sidorových aktivit a podpořit londýnskou reprezentaci.

Memoranda potvrdila štěpení uvnitř slovenské rezistence, došlo sice k obrodě občanského odboje, ale například Flóra nepodporující slovenský autonomismus měla minimální šance zajistit sjednocení všech proudů občanské opozice. Spojení nebylo možné dosáhnout bez spolupráce s komunisty, a alespoň s některými skupinami prosazujícími autonomismus.

---

³⁰⁷ DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 2008, s. 405.

³⁰⁸ Podrobněji viz. tamtéž, s. 406-407.

³⁰⁹ Dokument byl vytvořen během schůzky v srpnu 1943, které se účastnili – V. Šrobár, M. Mičura, I. Karvaš, P. Zaťko, M. Sokol, F. Houdek a J. Botto alias I. Krasko.

³¹⁰ Text memoranda ze 4.září 1943 viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 19, s. 88-93.; BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 239, s. 299-300.

³¹¹ Více viz. PEKNÍK, M., ed. *Slovenské národné rady*. 1998, s. 74-75.

³¹² RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 251. K Sidorovým plánům například viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 16, s. 84.

Toto si uvědomoval i Beneš, proto ve své odpovědi Šrobárovi z 12.zář 1943 vyzývá ke zformování jednotného vedení slovenského protifašistického odboje a apeluje na spolupráci všech odbojových proudů včetně komunistů.³¹³ Ohledně poválečného uspořádání jasně formuloval svou představu distancování se od ľudáckého státu: „...po pádu dnešního režimu...nesmí býti ani na chvíli nějaké nová jen slovenská vláda a něco, co by bylo pokládáno...za pokračování dnešního samostatného Slovenska.“³¹⁴

Na přelomu dubna a května 1943 bylo zlikvidováno IV. ústřední vedení KSS, avšak nedlouho poté Karol Šmidke zformoval vedení nové, které o několik měsíců později navázalo kontakt s dalšími skupinami. Slovenští komunisté od konce roku 1939 razili heslo „Za sovětské Slovensko“, čímž se odklonili od československé linie, Londýn považovali za příliš centralistický, a preferovali moskevské komunistické vedení. Slovenští komunisté zřejmě neměli zcela jasno ve svých postojích, chtěli federaci s národní správou, akceptovali londýnské prozatímní státní zřízení, ale také vyslovili nápad na Slovensko jako sovětskou republiku. Do Londýna však chodily zprávy, že téměř všichni Slováci stojí o obnovu ČSR. Otázkou je, zda plány na připojení k SSSR nebyly jen psychologickým nátlakem na Londýn k získání lepší vyjednávací pozice ohledně postavení Slovenska. Tuto domněnku potvrzuje fakt, že plány na připojení k SSSR nebyly na Slovensku zveřejněny. Bylo zřejmé, že jednání se členy spojenecké koalice může vést jen strana již akceptující, a to byl londýnský odboj. Londýn bylo třeba postrčit určitým směrem, protože bylo jasné, jak se na samostatnost Slovenska dívá Beneš, a jak dopadly snahy Osuského a Hodži, nyní byla od vzniku samostatného Československa jedinečná příležitost toto změnit.

Nekomunistický odboj na Slovensku byl po většinu doby roztržštěný, ale německé válečné neúspěchy vytvořily možnosti pro jeho alespoň částečné sjednocení s komunistickým proudem. K posunu v kooperaci odbojových skupin došlo na podzim téhož roku, kdy agrárník J. Ursíny reagoval na novou mezinárodní situaci a oslovil komunisty.³¹⁵ Podzimního jednání v Bratislavě se kromě Ursínyho účastnili G. Husák, L. Novomeský, M. Josko a J. Lettrich. V následujících týdnech spolupráce pokračovala, komunisté sice chápali Ursínyho, Lettricha a Josku jako zástupce

---

³¹³ Celý text odpovědi viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 243, s. 313-315.

³¹⁴ Tamtéž, dok. č. 243, s. 313-314.

³¹⁵ K tomuto se Ursíny podrobněji vyjadřuje ve své knize viz. URSÍNY, J. *Spomienky na slovenské národné povstanie*. 1994, s. 48-49.

občanského odboje, avšak ke spolupráci nepřiznávali další důležité zástupce protifudácké opozice.³¹⁶ Společně vytvořený program musel spojovat jak představy komunistů, jako socialistickou revoluci a posílení úlohy proletariátu, tak ideje občanských stran respektive agrárníků, kteří trvali na parlamentní demokracii a zachování vlastnických práv. Shodli se na potřebě zavést demokratické principy i do sféry sociální, ohledně otázky česko-slovenské chtěli aplikovat princip rovnosti, což mohlo znamenat vše od federace, přes konfederaci, nebo i jiné velmi otevřené spojení. Zájem na konsolidaci slovenské rezistence mělo prozatímní státní zřízení v Londýně i komunistický exil v Moskvě.

Jasným signálem o dalším směřování zahraniční akce byl podpis československo-sovětské smlouvy v prosinci 1943, což podnítilo i oficiální spojení jednotlivých odbojových složek na Slovensku stvrzené podpisem tzv. Vánoční dohody krátce před Vánocemi 1943.³¹⁷ Na základě zmíněné dohody vznikla ilegální Slovenská národní rada,³¹⁸ a Vánoční dohoda se stala jejím prvním programovým dokumentem projednávaným již od podzimu roku 1943. V ní si za dlouhodobější cíl kladli obnovu ČSR, ve Vánoční dohodě označované jako Česko-Slovenská republika, zdůrazňujíc, že rekonstrukce proběhne „...na podklade principu rovný s rovným.“³¹⁹ Zmiňovali, že „SNR bude vo svojej činnosti postupovať v dorozumení s č.-sl. vládou a celým zahraničným odbojom, ktorých práci na mezinárodnom a vojenskom poli uznáva a ju podporuje.“³²⁰ Důležité byly i body, ve kterých se hovoří o zahraniční police – „...Č-SR...sa má na poli zahraničnopolitickom a vojenskopolitickom opierať o ZSSR.“³²¹ Text této dohody měl Beneš a vláda k dispozici až na jaře 1944, přičemž mylně předpokládali, že jde o plánovaný Národní výbor, který měl zformovat Šrobár.

Ustavení SNR bylo přelomovým krokem, ale ve skutečnosti šlo jen o spojení komunistů a agrárníků, protože další občanské skupiny zůstaly mimo. Lze tedy říci, že zastoupena nebyla žádná ze skupin stojících na pozicích čechoslovakismu. Tehdejší SNR navíc postrádala napojení na slovenskou armádu, avšak styk s opozičně naladěnými důstojníky již od podzimu udržovaly právě Flóra a Šrobárova

³¹⁶ Podrobněji viz. PEKNÍK, M., ed. *Slovenské národné rady*. 1998, s. 80-82.

³¹⁷ Celý text dohody viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 245, s. 319-321.; PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 32, s. 125-126.

³¹⁸ Občanské složky odboje zde zastupovali – J. Ursiny, J. Lettrich a M. Josko, a za KSS zde byli – K. Šmidke, G. Husák a L. Novomeský.

³¹⁹ BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 245, s. 319.

³²⁰ PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 32, s. 126.

³²¹ BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 245, s. 320.

skupina. Komunisté předpokládali, že výsledkem pádu Ľudáckého režimu bude sociální revoluce, ale o budoucím státoprávním uspořádání republiky nebyli rozhodnutí, například G. Husák se přikláněl k federativnímu pojetí společného státu.³²² V lednu 1944 se k SNR připojili sociální demokrat I. Horváth a národohospodář P. Zat'ko.

---

³²² RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 251 a 254.

7. Zahraniční a slovenský odboj na cestě k SNP

Pro realizaci Vánoční dohody bylo třeba získat podporu československé exilové reprezentace, která byla uznávána mocnostmi. Při plánech na svržení ťudáckého režimu SNR počítala s pomocí slovenské armády, která režim příliš nepodporovala, a proto bylo při SNR zřizeno vojenské ústředí vedené pplk. Jánem Golianem.³²³ E. Beneš proti spolupráci komunistů a agrárníků na Slovensku nic nenamítal, ovšem na základě poznámek k Vánoční dohodě, kde bylo řečeno, že došlo ke spojení všech protitřudáckých uskupení vyjma skupiny Flóra, předpokládal také zapojení skupiny V. Šrobára.³²⁴ V tomto období budovala Šrobárova skupina na území Slovenska místní národní výbory, pokusila se vytvořit Ústřední národní výbor, a Londýn se tedy domníval, že SNR se Šrobárem spolupracuje. Zmíněné informace byly v Londýně chápány tak, že SNR je vlastně Slovenský národní výbor vytvořený Šrobárem. Tento omyl se vysvětlil až po vypuknutí Slovenského národního povstání. Vojenské ústředí při SNR následně navázalo rádiový styk s londýnským exilem, čímž přestalo být závislé na zprostředkovaném spojení.³²⁵

Při plánování SNP počítal Golian, že bude kooperovat s velením sovětské armády, a proto bylo stěžejním záměrem vojenského ústředí otevřít karpatské průsmyky za pomoci slovenských jednotek na východním Slovensku, což by Rudé armádě umožnilo proniknout hlouběji na slovenské území. Alternativním plánem, pro případ rychlého obsazování Slovenska německou armádou, bylo soustředit slovenské vojsko na území kontrolované povstalci a vyčkat pomoci sovětské armády.³²⁶ Sovětské velení ovšem delegaci SNR sdělilo, že v tomto období jakýkoli útok přes Karpaty neplánují.³²⁷ Když se delegace, již v průběhu SNP, vrátila na Slovensko, referovala ovšem ve smyslu, že s pomocí SSSR lze počítat.³²⁸ V srpnu 1944 se zástupci SNR v Moskvě setkali s vládním delegátem F. Němcem, který zde čekal než dojde k přesunu na osvobozená území, a při této příležitosti vyšlo najevo, že Šrobárova skupina není součástí SNR, což neprodleně sdělil Benešovi.³²⁹

³²³ Více viz. JABLONICKÝ, J. *Povstanie bez legend*. 1990, s. 11.

³²⁴ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 256-257.; JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania*. 1969, s. 205.

³²⁵ Podrobněji viz. JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania*. 1969, s. 259-298.

³²⁶ Více viz. HRBEK, J. et al. *Draze zaplacená svoboda I.díl*. 2009, s. 236-241.

³²⁷ Podrobněji viz. tamtéž, s. 246-247.

³²⁸ Zápis ze zasedání SNR 5.zář 1944 viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 248, s. 433-436.

³²⁹ Podrobněji viz. RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 258-259.

Osoby skrývající se před ľudáckým režimem se staly jádrem partyzánských jednotek, které byly postupně doplněny o sovětské partyzánské skupiny vysazované na Slovensko a místní obyvatelstvo nesympatizující s vládnoucím režimem. Během léta 1944 prováděli partyzáni za tiché podpory četníků a armády vesměs úspěšné diverzní akce. 12.srpna 1944 bylo na území Slovenska vyhlášeno stanné právo s cílem dopadnout partyzány, ale slovenští důstojníci akce záměrně bojkotovali.³³⁰ V následujících dnech se partyzánské jednotky přesunuly z hor a obsadily přilehlá území, přičemž se ukázalo, že ľudácká vláda nemá plnou kontrolu nad slovenskou armádou, která se na mnoha místech přidala na stranu partyzánů.³³¹ Po srpnových událostech se německá strana rozhodla zabezpečit slovenské území vlastní armádou, což bylo 28.srpna 1944 oznámeno prezidentovi J. Tisovi a slovenská vláda to ihned akceptovala.³³² V tentýž den vyzvalo vojenské ústředí k připravenosti na obranu Slovenska.³³³

29.srpna 1944 vstoupili Němci na území Slovenska, načež vojenské ústředí přebralo kontrolu nad Banskou Bystricí a následující den J. Golian vydal rozkaz k mobilizaci, na který zareagovaly jednotky na středním Slovensku, a tím fakticky propuklo Slovenské národní povstání. V rozkazu povstaleckým jednotkám Golian také uvedl: „Slovenské nariadenia, ktoré sa priečia duchu a myšlienke Československej republiky, sa zrušujú.“³³⁴ Prostřednictvím rozhlasu byly 30.srpna 1944 zveřejněny dvě výzvy sestavené V. Šrobárem potvrzující vypuknutí SNP – Proklamácia vojenského revolučného vedenia,³³⁵ v níž je vojsko povoláno k obraně proti nacistům a ostatní ozbrojené složky k účasti na povstání, a Proklamácia predsedníctva Ústredného národného výboru vyzývající obyvatelstvo k zapojení do povstání.³³⁶ Proklamáciu vojenského revolučného vedenia přečetl pplk. M. Vesel ve jménu pplk. Goliana, který hovořil „v zastúpení veliteľa slovenského vojska ako

---

³³⁰ Více viz. JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania*. 1969, s. 358-369. Informace k této problematice také viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 579-583, s. 999-1070.

³³¹ Podrobněji viz. JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania*. 1969, s. 389-396.

³³² Příslušné dokumenty viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 165 a 168, s. 343 a 346-347.

³³³ Plné texty rozkazů viz. tamtéž, dok. č. 166-167, s. 344-345.

³³⁴ Celý text rozkazu viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 179, s. 357.; BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 252, s. 345-346.

³³⁵ Celý text proklamace viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 189, s. 364.

³³⁶ Celý text proklamace viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 253, s. 347-349.; PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 190, s. 365-366.

části československé branné moci, generála Viesta.³³⁷ Ve stejný den se k SNP v britském rozhlasu vyjádřila i londýnská vláda, stejně jako Golian vyzvala k ozbrojenému odporu,³³⁸ a zároveň požádala Spojence o vojenskou podporu povstání na Slovensku. V tomto prohlášení bylo SNP prezentováno jako boj za demokracii a obnovu československé republiky, byl vyjádřen souhlas a podpora prezidenta Beneše i exilové vlády. Oproti očekávání se k povstání připojili jen některé vojenské jednotky, především z povstalců již kontrolovaného území, oddíly ze západního Slovenska složily zbraně a jednotky na východě byly velmi rychle odzbrojeny Němci.³³⁹ Na stranu partyzánů se podařilo přejít jen marginálnímu počtu vojáků.

V prostoru kontrolovaném povstalcem, které zabíralo přibližně třetinu rozlohy Slovenska, se SNR podařilo znovuzavést občanské svobody, které zaručovala československá ústava. Na některých místech byly opět z iniciativy Šrobára ustaveny národní výbory. Programovým cílem SNP bylo sice znovunastolení demokracie na Slovensku, ale povstalec v podstatě stmeloval pouze odpor k vládnoucímu režimu, jinak se vize jednotlivých skupin rozcházel zejména v názoru na budoucí uspořádání společného státu. Toto se plně projevilo na přelomu srpna a září 1944, kdy se rozhodovalo, kdo se postaví do čela SNP, současně šlo o souboj dvou představ státoprávního uspořádání – federativní pojetí prosazované SNR proti probenešovským skupinám hájícím jednotný československý stát s prvky decentralizace.³⁴⁰ V. Šrobár začal v Banské Bystrici ihned jednat a zformoval Revoluční národní výbor, jehož ustavující schůze se konala 1. září 1944. Na toto neprodleně reagovala SNR zastoupená G. Husákem, který požadoval, aby Šrobár svůj výbor rozpustil, a jako kompenzaci mu nabídl poloviční předsednictví SNR.³⁴¹ Šrobár byl nucen s nabídkou souhlasit, rozpustil Revoluční národní výbor, a před časem jím ustavené národní výbory se buď rozpadly, nebo přešly pod kontrolu SNR.

Dosud ilegální SNR 1. září 1944 zveřejnila manifest, kde se označila za držitelku veškeré zákonodárné a výkonné moci na území Slovenska, a představila

---

³³⁷ PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 189, s. 364.

³³⁸ Text vyhlášení viz. tamtéž, dok. č. 184, s. 360-361.

³³⁹ Podrobněji viz. RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 262.

³⁴⁰ Více viz. tamtéž, s. 268-269.

³⁴¹ Společný předseda s komunistou Karolem Šmidkem. Více viz. JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania*. 1969, s. 501.

svůj program, jenž vycházel z Vánoční dohody.³⁴² V dokumentu je uvedeno: „...Slovenská národní rada jako jedine oprávněná hovořit v méně slovenského národa preberá dnešným dňom na celom Slovensku zákonodarnú a výkonnú moc, jako i obranu Slovenska...“.³⁴³ SNR se však prezentovala jako zástupce československého státu, a údajně nadále plně respektovala autoritu exilové vlády v Londýně. Stejně se k situaci vyjadřovala i londýnská vláda, která vyhlásila, že SNR akceptuje jako dočasnou vykonavatelku československé státní moci na Slovensku. SNR kooptacemi zvýšila počet svých členů na 50 a stala se jakýmsi povstaleckým parlamentem, čtyřčlenné později až osmičlenné předsednictvo SNR se postavilo do čela „povstaleckého státu“,³⁴⁴ a zformovala se také pověřenectva fungující jako ministerstva.³⁴⁵ Z předešlé části textu vyplývá, že SNR zřejmě při přípravě SNP věcně nezávažila všechna hlediska, jež mohla ovlivnit výsledek akce. Někteří aktéři se rozhodovali spíše na základě svého přání než podle reálné situace. Tuto domněnku potvrzuje například neochvějná víra ve všemocnost sovětského vojska. Snaha SNR o získání moci na slovenském území, vlastně na úkor londýnské vlády, jistě mohla být částečnou příčinou relativního neúspěchu povstání, jehož důsledkem byly zbytečné lidské ztráty.

Na povstaleckém území v oblasti středního Slovenska byla vyhlášena ČSR, zatímto na západě a východě území stále existoval Slovenský stát, který 2. září 1944 oficiálně odsouhlasil německou intervenci. Tímto krokem se ľudácký stát v podstatě vzdal své státní svrchovanosti ve prospěch Německa, a vyhlášením povstaleckého státu přišel i o svou územní integritu. Slovenské obyvatelstvo povětšinou podporovalo povstalce a alespoň nepřímo jim pomáhalo, díky tomu by bylo možné SNP označit za jakousi občanskou válku, ale fakticky šlo o střet armády slovenské a německé. Domácí český odboj byl vypuknutím SNP mírně překvapen, ale na českou společnost jako celek mělo povstání pozitivní vliv.³⁴⁶ Kladně byla hodnocena československá myšlenka, a Slováci se tímto v očích Čechů částečně očistili za březen 1939.

---

³⁴² Celý text manifestu viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 212, s. 390-391.; BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 255, s. 353-354.; GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl*. 2005, s. 454-456.

³⁴³ BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 255, s. 353.

³⁴⁴ Více ke složení viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, příloha II, s.1171-1173.

³⁴⁵ Pověřenectev bylo nejprve 9, později 11. Podrobněji viz. RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 269-270.

³⁴⁶ Zpráva vypovídající o reakci Čechů například viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 203, s. 379.

7.1 Londýn a SNR – pojetí kompetencí

Po vypuknutí SNP vyslala exilová vláda na Slovensko vládního delegáta Františka Němce, jehož úkolem bylo převzít moc nad osvobozeným územím na základě prezidentského dekretu číslo 10.³⁴⁷ Ze strany SNR však nebyl tento postup kladně přijat s poukazem na změnu poměrů.³⁴⁸ Když 7.října 1944 přijel Němec v doprovodu generála Viesta na povstalecké území, tak s ním jednali jako s Benešovým vyslancem nikoli jako s vládním delegátem. Generál Viest zastával z pověření Beneše také funkci velitele povstalecké armády, která se podle plánů Londýna měla stát jádrem budoucího vojska, po své kooptaci do SNR 13.října 1944 byl však Viest nucen k závazku respektovat politické vedení SNR.³⁴⁹ Na kontrolovaném území si SNR nárokovala veškerou moc, včetně pravomocí příslušejících celorepublikové vládě, přičemž toto ospravedlňovala aktuální situací.

V souvislosti s nevstřícným postojem SNR k vládnímu delegátovi a potřebou vzájemně si vyjasnit stanoviska vyslalo předsednictvo SNR k československé exilové vládě delegaci ve složení L. Novomeský, J. Ursíny a M. Vesel,³⁵⁰ která přiletěla do Londýna 12.října 1944.³⁵¹ Přestože si delegace byla vědoma výrazných rozporů v programech SNR a londýnské vlády, tak při jednání 15.října 1944 její členové požadovali, aby prezident a exilová vláda explicitně potvrdili existenci suverénního slovenského národa, žádali organizaci budoucího státu na principu rovnosti národů a nakonec i potvrzení nároku SNR na držení zákonodárné a výkonné moci na Slovensku.³⁵² Vláda se těmito požadavky zabývala až na svém zasedání 23.října 1944, a to již ve změněném kontextu, tehdy německé jednotky na Slovensku zahájily ofenzívu proti povstalcům a situace se stala velmi vážnou. V této souvislosti požadoval J. Lichner znovuposouzení slovenské otázky ve vládě.

³⁴⁷ Plný text tohoto dokumentu viz. tamtéž, dok. č. 349, s. 573-576.

³⁴⁸ Usnesení předsednictva SNR o vztahu k vládnímu delegátovi z 16.října 1944 viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 262, s. 363-364.

³⁴⁹ Podrobněji viz. JABLONICKÝ, J. *Samizdat o odboji Sv. 1*. 2004, s. 444-445. Zápis ze zasedání SNR 13.října 1944 viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 423, s. 674-676.

³⁵⁰ Ke složení delegace viz. RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 270.; PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, s. 747.

³⁵¹ Zpráva Drtiny o přiletu delegace a situaci na Slovensku viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 409, s. 659-661. O událostech také například viz. URSÍNY, J. *Spomienky na slovenské národné povstanie*. 1994, s. 86-96.

³⁵² Toto vycházelo z usnesení tajného jednání pléna SNR z 29.září 1944 viz. KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu I. svazek*. 1965, dok. č. 71, s. 250-251. K usnesení SNR o vztahu SNR k československému vládnímu delegátovi se vyjádřil i F. Němec viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 461, s.726-727.

Vztah mezi SNR a exilovou vládou byl vyřešen na této mimořádné schůzi vlády přijetím usnesení, ve kterém vláda SNR akceptovala a stanovila, že veškerá její usnesení, rozhodnutí a nařízení mají projít dodatečným schválením svobodně zvolenými zástupci.³⁵³ Ohledně budoucího státoprávního uspořádání bylo v usnesení uvedeno: „Vláda se ovšem nepokládá za kompetentní, aby akýmkol'vek svojím rozhodnutím prejedikovala a predurčovala konečné ústavoprávne usporiadanie Československej republiky... nechce a nesmie zasahovať v týchto veciach do budúceho demokratického rozhodnutia oslobodeného ľudu. ... Vláda je pevne presvedčená, že toto jej stanovisko je v zhode s politickými intenciami Slovenskej národnej rady.“³⁵⁴ Součástí dokumentu bylo i konstatování, že vláda respektuje právní kontinuitu ČSR, a Ústava z roku 1920 byla tedy nadále platná. Vláda nechtěla dělat žádná kategorická rozhodnutí, a tímto postojem si vlastně kryla záda, delegace SNR si v podstatě svými požadavky o takové vyjádření řekla. Beneš a potažmo celá vláda si museli připadat jako v době, kdy se soustavně řešily požadavky Š. Osuského a M. Hodži ohledně postavení Slovenska. Mezitím se sice změnila také sovětská strategie, Rudá armáda překročila začátkem října 1944 slovenskou hranici,³⁵⁵ ale její útok byl v karpatských průsmycích zastaven, a povstalci sami nemohli území uhájit. V rámci příprav na ústup přesunula SNR své pravomoci na předsednictvo a následně i na jednotlivé členy, čímž zabezpečila svou právní kontinuitu pro následující období. Banská Bystrica byla v podstatě bez boje obsazena německými jednotkami 27. října 1944, poté co členové SNR i armáda s velením opustili předešlý den město a ustoupili do hor.³⁵⁶

SNR ve svých usneseních z 29. září a 16. října 1944 označila londýnskou vládu za zástupkyni československého státu navenek, opakovala požadavek na rovnoprávné postavení národů v nové republice, ale odmítla zásady politické a právní kontinuity ve vnitřní politice v pojetí prezentovaném londýnským exilem.³⁵⁷ Londýnské exilové kruhy v souvislosti s vývojem situace na Slovensku hodnotily

---

³⁵³ Plný text usnesení mimořádné schůze československé vlády z 23. října 1944 viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 481, s. 747-749.; KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu I. svazek*. 1965, dok. č. 90, s. 288-291. Shrnutí výsledků jednání viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 546, s. 837-842.

³⁵⁴ PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 481, s. 748.

³⁵⁵ Ve svém hlášení o tomto informuje generál L. Svoboda prezidenta Beneše 6. října 1944 viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 261, s. 361-362.

³⁵⁶ O přípravách na ústup například viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 492-493 a 504, s. 761-763 a 772-774.

³⁵⁷ Plné texty těchto usnesení viz. tamtéž, dok. č. 372 a 446, s. 600-601 a 708.

SNR jako „předčasně spuštěné“, ale Beneš byl spíše znepokojen poměry v SNR, kde komunisté získali převahu, a podle zpráv přicházejících do Velké Británie SNR považovala vládního delegáta F. Němce jen za zástupce českého národa, nikoli za reprezentanta londýnské vlády.³⁵⁸ Postoj Slovenské národní rady k vládnímu delegátovi a vcelku rozsáhlé požadavky na svržení pravomocí pro SNR jasně naznačují narůstající ambice levicových skupin.

Poslanec F. Uhlíř, který zastával funkci politického poradce vládního delegáta, po návratu ze SSSR a Slovenska v prosinci 1944 referoval ve Státní radě o této cestě.³⁵⁹ Například řekl: „Hned po svém příchodu na Slovensko...jsme slyšeli...projevy naprosté oddanosti k prezidentu republiky i československé vládě. ... Chci tu zvláště vysvednouti, jak dobré jméno má Londýn mezi lidem na Slovensku.“³⁶⁰ „Lid vyjadruje své politické kredo velmi prostě... Chce republiku, chce presidenta, chce československou vládu. ... Čechům se věří.“³⁶¹ Toto příliš nekorespondovalo se soustředěním veškeré moci v rukou SNR, anebo SNR nebyla reprezentantkou celého národa, přestože se tak prezentovala.

Během října a listopadu se změnila situace také na Podkarpatské Rusi, kde se část zemského vedení snažila dosáhnout připojení k SSSR, které toto prohlásilo za projev národní vůle. Výzvy ke vstupu Podkarpatorusů do Rudé armády byly v rozporu s československo-sovětskou smlouvou z května 1944, a proti tomu protestoval vládní delegát Němec, což vyústilo až v jeho vypovězení z Podkarpatské Rusi.³⁶² Z této situace lze vyvodit, že SSSR vážně uvažovala o připojení této části Československa ke svému území, což se potvrdilo v červnu, respektive srpnu následujícího roku ratifikací příslušných dokumentů.

7.2 Londýnské prezidentské dekrety

Pro podobu poválečné republiky měly stěžejní význam ještě v Anglii vydávané dekrety prezidenta republiky, později souhrnně, s dalšími přijímanými již v ČSR, označované jako tzv. Benešovy dekrety. Od první poloviny roku 1944 s blížícím se koncem války si exilové státní zřízení připravovalo půdu pro návrat do

---

³⁵⁸ Podrobněji viz. FEIERABEND, L. K. a BILÍKOVÁ, M., ed. *Politické vzpomínky III.* 1996, s. 176-178.

³⁵⁹ Celý text této zprávy viz. PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie.* 1966, dok. č. 563, s. 877-910.

³⁶⁰ Tamtéž, dok. č. 563, s. 893.

³⁶¹ Tamtéž, dok. č. 563, s. 894.

³⁶² Podrobněji viz. TÁBORSKÝ, E. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem.* 1993, s. 210-220.

osvobozené vlasti. S konkrétnějším plánováním obnovy Československa roste důležitost i počet přijímaných prezidentských dekretů, které měly zajistit hladký přechod k poválečné demokratické existenci republiky, československému právnímu řádu, vypořádání se s následky války a kolaborace i odsunem „nepřátelského“ obyvatelstva z území státu.

Prosincová moskevská jednání povzbudila komunisty i ostatní zástupce levice k větší aktivitě, a za účelem efektivnějšího působení v exilu se na počátku roku rozhodli zformovat společnou levicovou platformu. V březnu 1944 byl ustaven Blok socialistických stran sdružující zástupce komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů, jehož zástupci se v následujících měsících snažili ovlivňovat i podobu projednávaných prezidentských dekretů.³⁶³

Po spojení socialistických stran se tyto nadále aktivně zapojovaly do jednání. Komunisté za podpory levice vedli ostré diskuze v SR zvláště o problematice národních výborů, kde usilovaly o jejich trvalé zapojení do státní správy, zatímco zástupci jiných proudů, jako například Slávik, podporovali variantu jen jejich dočasného fungování. Vyjednávání o podobě příslušného dekretu probíhala již od února 1944 a byla velmi zdlouhavá. Prezidentský dekret byl opakovaně projednáván vládou i SR, ale jeho finální verze byla ministrem vnitra Slávikem předložena vládě až na podzim 1944. Ústavní dekret o národních výborech a Prozatímním Národním shromážděním byl publikován pod číslem 18 až 4. prosince 1944.³⁶⁴ Podle tohoto dekretu se měly na osvobozeném území ustavovat místní, okresní a zemské národní výbory jako prozatímní orgány veřejné správy, a z nich mělo vzejít Prozatímní Národní shromáždění.³⁶⁵

Snadná nebyla ani jednání spojená s dekretem o dočasné správě osvobozených území a roli vládního delegáta.³⁶⁶ Dekret souvisel s československo-sovětskou smlouvou z 8. května 1944, a byl rozšířen o směrnice ohledně činnosti vládního delegáta z dubna 1944.³⁶⁷ Komplikované byly také diskuze o osobě

---

³⁶³ Podrobněji k této problematice viz. *Válečný rok 1944*. 2001, s. 124-126.

³⁶⁴ Plný text dekretu viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. díl*. 2005, s. 469-471.

³⁶⁵ Podrobněji k tomuto dekretu viz. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů"*. 2002, s. 169-179.; KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 264-269.

³⁶⁶ Plný text dekretu viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. díl*. 2005, s. 457-459.

³⁶⁷ Směrnice upresňovaly úkoly delegáta – obnovoval podle potřeby úřady, školy, soudy, zajišťoval dostatečný počet zaměstnanců a měl je očistit od nepřátelských živlů, zajistit zachování veřejného pořádku, bezpečnosti, chod zejména podniků důležitých pro obranu státu, měl vydávat opatření

vládního delegáta, Benešovým kandidátem byl J. Slávik, ale levice jej odmítala, a sociální demokraté navrhli mezi jinými také F. Němcce, který byl nakonec 30.června 1944 do funkce potvrzen. Prezident dekret číslo 10 podepsal 3.srpna 1944. Podle plánů londýnského vedení měl být vládní delegát důležitou politickou osobností přechodného období, a zřejmě proto bylo složité vybrat relativně nekontroverzní osobu. Na místo Němcova zástupce byl dosazen R. Viest, a tito spolu se sborem politických poradců³⁶⁸ přijeli do Moskvy 25.srpna 1944.³⁶⁹

Jedním z nejdůležitějších přijatých dokumentů byl Ústavní dekret prezidenta republiky o obnovení právního pořádku taktéž z 3.srpna 1944, který oficiálně stvrdil kontinuitu ústavního a právního pořádku ČSR.³⁷⁰ Přípravy navazovaly na ideu obnovy ČSR a znovuzavedení předmnichovského ústavního pořádku, prvotní návrh z července 1943 přímo hovořil o kontinuitě se zákonem č. 11/1918 Sb. a ústavou z roku 1920. V srpnu signovaný dekret byl projednán 28.července 1944, a mimo jiné stanovoval, že pro určení, co je součástí československého právního řádu je rozhodujícím datem 29.září 1938.³⁷¹

Londýn a moskevský exil se zcela neshodly také v názoru na formu potrestání nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů, a jednání o uzákonění příslušného dekretu probíhala od listopadu 1943 do září 1944. Komunistická emigrace nakonec část svých požadavků do retribučního dekretu prosadila, a ten byl definitivně přijat 1.února 1945.³⁷² Dekret kromě potrestání nacistických válečných zločinců a kolaborantů, jak z řad Němců a Maďarů, tak i Čechů a Slováků, zaváděl i mimořádné lidové soudy. Z diskuzí mezi členy londýnské vlády vyplynulo, že podle názoru většiny ministrů byl dekret strategicky výhodný pro komunisty.³⁷³ Tento dokument byl poté v červnu 1945, již v osvobozeném Československu, nahrazen mírně

---

k zajištění měnové stability, obnovit dopravu a další. Vláda také předpokládala spolupráci delegáta s národními výbory.

³⁶⁸ O složení sboru politických poradců vládního delgáta se rozhodlo až v srpnu 1944 – komunist J. Valo, národní socialista F. Uhlíř, lidovec F. Hála, agrárník F. Hodža, sociální demokrat B. Laušman a 29.září 1944 je doplnil komunist Ivan Turjanica za Podkarpatskou Rus.

³⁶⁹ Podrobněji k tomuto dekretu viz. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů"*. 2002, s. 148-159.

³⁷⁰ Plný text dekretu viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl*. 2005, s. 460-466.

³⁷¹ Podrobněji k tomuto dekretu viz. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů"*. 2002, s. 160-168.

³⁷² Plný text tohoto dekretu viz. JECH, K., ed. a KAPLAN, K., ed. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. 2002, dok. č. 8, s. 168-179.

³⁷³ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů"*. 2002, s. 209.

upraveným zněním dekretu s totožným názvem. Seznamy více než 500 osob, které měly být na základě zmíněného dekretu postiženy vláda schválila 7.prosince 1944.³⁷⁴

7.3 Opozice opět kritizuje vládu

V oblasti zahraniční politiky pokračovala stále orientace na SSSR. Dohoda o vztahu mezi československou správou a sovětským hlavním velitelem po vstupu vojsk Rudé armády na československé území z 8.května 1944 byla další významnou československo-sovětskou smlouvou, navíc se v ní explicitně hovoří o vládním delegátovi pro osvobozená území.³⁷⁵ Benešovy zahraničně politické aktivity se netýkaly jen Československa, ale v červnu 1944 se například opět pokusil o zlepšení sovětsko-polských vztahů, které byly dlouhodobě velmi vlažné, ale tento pokus zmařil Z. Fierlinger podporující polskou opozici.³⁷⁶ Československý londýnský exil dosáhl jistého úspěchu i na Západě, když neplatnost Mnichovské dohody povrdili ve vzájemné československo-francouzské deklaraci z 22.srpna 1944.³⁷⁷ Za českou stranu podepsali J. Šrámek a J. Masaryk, a za Francii Ch. de Gaulle a M. Dejean. Tato smlouva navracela vzájemné vztahy na předmnichovskou úroveň, a potvrdila tehdy již pevné postavení exilového státního zřízení. Situace v československé emigraci však nebyla ani nyní klidná. Přes podepsání dohody v květnu 1944 byl Beneš koncem srpna téhož roku v Londýně osočován levicovými kruhy, že se obklopuje jen pravicí, která údajně bojkotuje spolupráci se SSSR, a napadáni byli také politici agrární strany.³⁷⁸

I v roce 1944 slovenská opozice v exilu zůstávala aktivní, a pozornost poutaly mimo jiné aktivity P. Prídavka. Ten byl již v polovině roku radikálně proti londýnské vládě a prezidentovi, odmítal veškeré formy společného státu Čechů a Slováků, čímž se vymezil také proti myšlenkám Hodži a Osuského.³⁷⁹ V důsledku propuknutí SNP museli členové londýnské i moskevské emigrace zkorigovat dosavadní plány ohledně uspořádání poválečného státu, a na tuto situaci zcela samozřejmě zareagovaly i opoziční proudy. Do této kategorie patřily i aktivity Š. Osukého, který ve vypuknutí

---

³⁷⁴ Podrobněji viz. tamtéž, s. 199.

³⁷⁵ Celý text dokumentu viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 247, s. 325-327.; PREČAN, V. *Slovenské národné povstanie*. 1966, dok. č. 59, s. 192-194.

³⁷⁶ Více viz. *Válečný rok 1944*. 2001, s. 75-77.

³⁷⁷ Text celé smlouvy viz. BENEŠ, E. *Šest let exilu a druhé světové války*. 1946, s. 485-486.

³⁷⁸ Více viz. FEIERABEND, L. K. a BILÍKOVÁ, M., ed. *Politické vzpomínky III*. 1996, s. 162.

³⁷⁹ Více viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 241-242.

SNP spatřoval příležitost k opětovné kritice Benešovy slovenské politiky. Povstání na Slovensku chápal jako výraz vzchopení slovenského odboje jak proti nacismu, tak i proti čechoslovakismu reprezentovanému londýnskou exilovou vládou. Své postoje chtěl podpořit získáním pozornosti u spojeneckých politiků, kterým za tímto účelem opakovaně rozesílal dopisy kritizující vládu i Beneše.³⁸⁰ Ve svých vyjádřeních Osuský využil i argumenty ostatních oponentů vládní politiky. Slovenská exilová opozice zůstávala věrná svým idealistickým vizím státoprávního postavení Slovenska v poválečné Evropě, přestože domácí odboj dával najevo ochotu koordinovat svůj postup s československou exilovou vládou. Z dnešního pohledu je překvapivé, že opozice téměř nebrala v úvahu ani aktuální mezinárodní situaci.

Také ve vlastních řadách hlavního proudu londýnské emigrace se objevovaly negativní ohlasy, jako příklad lze uvést vystoupení R. Bechyně na schůzi SR 21. prosince 1944. Bechyně ve své řeči napadl prezidenta Beneše i vládu: „Beneš není hlavou státu, protože se dobrovolně vzdal... Vláda je kočovná společnost, která nemá doma v podzemí žádnou oporu a v exilu žádný program. ...politika vůči Slovensku je katastrofální, poněvadž stále hájí čechoslováctví...ale jsou jen Češi a Slováci.“³⁸¹ Po těchto invektivách navrhl Bechyně vyslovit vládě nedůvěru, ale ta reagovala jen odmítnutím jeho obvinění na své schůzi v lednu 1945.

---

³⁸⁰ Podrobněji viz. tamtéž, s. 297-299.

³⁸¹ FEIERABEND, L. K. a BILÍKOVÁ, M., ed. *Politické vzpomínky III.* 1996, s. 202.

8. Koncepce poválečného uspořádání republiky

Na konci roku 1944 respektive v lednu 1945 byl sovětskou armádou osvobozen východní cíp Slovenska, a ze zde přítomných členů SNR byla 21. ledna 1945 sestavena Delegácia SNR pre oslobodené územie,³⁸² jejími členy byli L. Novomeský, V. Šrobár, J. Púll, J. Ursíny.³⁸³ Fakticky začala fungovat 1. února 1945 v Košicích, ovšem navenek se nadále prezentovala jako SNR, 22. února 1945 zde zahájil činnost i obnovený sbor pověřenců.³⁸⁴ Z hlediska SNR bylo zásadní usnesení přijaté 2. března 1945 a označované jako Stanovisko a požiadavky slovenského národa obsahující opět stejné nároky kladené na poválečné státoprávní uspořádání Československa – nezávislost rovnoprávného slovenského národa, opětovné potvrzení SNR jako představitelky veškeré moci na Slovensku a rozdělení pravomocí mezi centrální a slovenské orgány, zahrnuta v něm byla také otázka odsunu menšin a retribucí.³⁸⁵ Toto usnesení mělo být podkladem pro pozdější jednání v Moskvě mezi londýnskou delegací, moskevským exilem a zástupci SNR.

Během ledna a února byly v Londýně diskutovány body pro plánovaná březnová jednání, šlo zejména o vytvoření Národní fronty, organizaci státní správy skrze národní výbory a formu připravovaných sociálních a ekonomických reforem. Beneš jednal 22. ledna 1945 s Noskem o požadavcích komunistů, následně se uskutečnila schůzka se Šrámkem jako zástupcem lidové strany, a naplánováno bylo jednání se zástupci národních socialistů, sociálních demokratů i agrárníků.³⁸⁶ Beneš chtěl složit poválečnou vládu ze stran budoucí Národní fronty – komunistů, sociálních demokratů, národních socialistů, lidovců, agrárníků a delegátů SNR jako zástupců Slovenska.³⁸⁷ Proto na schůzce se členy SNR Šrobárem a Šmidkem 30. ledna 1945 požádal o stanovisko a návrhy SNR, dále jim sdělil, že s vyhlášením nové vlády počítá do několika dnů po příjezdu na osvobozené území.³⁸⁸

O jednání s prezidentem Benešem informoval V. Nosek 31. ledna 1945 moskevský exil, a ve vzkazu napsal: „President zahájil předběžné politické rozmluvy

³⁸² Podrobněji viz. RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 273.

³⁸³ KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 281.

³⁸⁴ KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu 2. svazek*. 1965, dok. č. 167, s. 506-507.

³⁸⁵ Celý text usnesení viz. KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu 1. svazek*. 1965, dok. č. 123, s. 366-369.; KAPLAN, K., ed. *Pražské dohody 1945-1947*. 1992, dok. č. 2, s. 12-15. Podrobněji k problematice viz. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů"*. 2002, s. 220.

³⁸⁶ Více viz. ADAMOVÁ, K., ZAVACKÁ, K. a KAPLAN, K. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. 1992, s. 69-70.

³⁸⁷ GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl*. 2005, s. 476.

³⁸⁸ Podrobněji viz. ADAMOVÁ, K., ZAVACKÁ, K. a KAPLAN, K. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. 1992, s. 69.

se zástupci politických skupin v Londýně... Od prvního okamžiku na osvobozeném území má být vláda nová.³⁸⁹ Tyto Benešovy plány a uskutečněná jednání směřující k dohodě o složení nové vlády, která probíhala v Londýně, moskevským komunistům vadila. Chtěli se rozhodování účastnit přímo, a uplatnit své představy v co největší míře. V tomto smyslu napsal K. Gottwald 1. února 1945 kromě jiného Benešovi: „Jednání ovšem, která v Londýně o domácí vládě vede Nosek, mohou být předčasná.“³⁹⁰ 3. února 1945 byla do Moskvy odeslána zpráva prezidenta E. Beneše a H. Ripky, v níž mimo itineráře plánované cesty sdělovali také svůj názor ohledně složení Národní fronty, a bázi na jaké by měl vzniknout její program.³⁹¹

Komunisté si představovali jednání za předsednictví prezidenta Beneše a za účasti všech skupin – moskevský a londýnský exil i zástupci Slovenska. Současně s personálním složením nové vlády chtěli dohodnout také její program. Poté předpokládali přesun prezidenta na osvobozené území, kde měl v Moskvě dohodnutou vládu vyhlásit, a ta měla hned začít plnit svou funkci. Moskva měla o složení vlády své konkrétní představy, Gottwald do svých návrhů nezařadil nikoho z komunistů působících v Londýně ani žádného zástupce agrárníků. Komunistický návrh počítal s dvacetičlennou vládou, kde by působilo 14 Čechů a 6 Slováků. Základem měl být Národní blok pracujícího lidu měst a venkova, jehož strany by obsadily 9 míst, slovenský blok, což byli slovenští komunisté a slovenští demokraté, měli mít 6 členů vlády, a do stanoveného počtu by vládu doplnili lidovci a nestraníci.³⁹² Výhrady měli komunisté po určitou dobu jen k osobě Jana Masaryka, ale to se později vyřešilo po jeho rozhovoru s Gottwaldem.³⁹³ Komunisté počátkem roku 1945 připravovali i návrh vládního programu, a již tehdy si uvědomovali, že s Benešem budou muset dořešit ještě slovenskou otázku, problematiku Podkarpatské Rusi a míru potrestání válečných zločinců a kolaborantů.

Na únorovém jednání zástupců levicových stran se komunisté, sociální demokraté a národní socialisté shodli, že agrární straně nemá být po válce umožněna

---

³⁸⁹ Celý text sdělení viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. díl*. 2005, s. 472-473.

³⁹⁰ Plný text dokumentu viz. tamtéž, s. 474.

³⁹¹ Celý text zprávy viz. tamtéž, s. 475-476.

³⁹² Podrobněji viz. ADAMOVÁ, K., ZAVACKÁ, K. a KAPLAN, K. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. 1992, s. 73-74.

³⁹³ Více viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 287.; ADAMOVÁ, K., ZAVACKÁ, K. a KAPLAN, K. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. 1992, s. 77.

obnova, což 15. února 1945 tlumočili prezidentovi Benešovi.³⁹⁴ V tuto dobu byl již předběžně dojednán scénář nahrazení exilové vlády vládou novou, jejíž podoba měla být definitivně dojednána v Moskvě. Londýnská vláda měla před vstupem na osvobozené československé území podat demisi. Na základě ústavního dekretu číslo 13 z 11. října 1944 měla zaniknout také Státní rada, ale mandát jejích členů byl prodloužen až do doby ustavení československé vlády na osvobozeném území.³⁹⁵ Poslední projev v SR přednesl prezident Beneš 23. února 1945, a uzavřel jím období londýnské emigrace.³⁹⁶ Před odjezdem na moskevská jednání se E. Beneš 25. února 1945 setkal s W. Churchillem, aby jej informoval o aktuální situaci a postojích československé emigrace.³⁹⁷ Po přesunu téměř celého vedení londýnského exilu do SSSR v Londýně zůstali Slávik, Ripka a Feierabend pověřeni likvidací prozatímního státního zřízení ve Velké Británii, přičemž definitivní rozhodnutí o jejím provedení učila vláda na svých jednáních 9. a 12. ledna 1945.³⁹⁸

8.1 Dosažení cíle – Košický vládní program

Vládní delegace opouštěla Londýn 9. března 1945, a Beneš ji následoval ze zdravotních důvodů až 11. března 1945. Cestoval přes Káhiru, Teherán a Baku, a do Moskvy dorazil 17. března 1945, trasu návratu do Československa přes SSSR podporovali zejména moskevští komunisté za přispění sovětského vedení.³⁹⁹ Prezident Beneš chtěl vystupovat nadstranicky, a samotných jednání mezi zástupci politických stran se tedy neúčastnil. Rozhovory probíhaly ve dnech 22.-30. března 1945, a podkladem pro jednání o vládním programu byl koncept komunistické emigrace, jelikož londýnští představitelé neměli komplexní návrh vypracovaný. Zmíněný návrh programu nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků předložený účastníkům jednání moskevským vedením KSČ, který jasně hovořil o rovnosti národů, přednesl Gottwald 23. března 1945.⁴⁰⁰ Jeho podoba jasně naznačila úmysl zakotvit postavení Slovenska do definitivní podoby vládního

---

³⁹⁴ Jednání se účastnili J. Stránský, J. Bečko a V. Nosek. Více viz. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů"*. 2002, s. 233.

³⁹⁵ Podrobněji viz. tamtéž, s. 226-229.

³⁹⁶ Celý text projevu viz. BENEŠ, E. *Šest let exilu a druhé světové války*. 1946, s. 407-430.

³⁹⁷ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů"*. 2002, s. 236.

³⁹⁸ Více viz. tamtéž, s. 229-230.

³⁹⁹ Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 282.

⁴⁰⁰ Celý text dokumentu viz. KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu I. svazek*. 1965, dok. č. 130, s. 380-390. Podrobněji viz. ADAMOVÁ, K., ZAVACKÁ, K. a KAPLAN, K. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. 1992, s. 81-84.

programu: „Vláda se bude...pokládat za ztělesnění česko-slovenského státního společenství... vycházejíc z uznání Slováků jako nacionálně svébytného národa... aby byla uskutečněna zásada *rovný s rovným* a... uplatněno skutečné bratrství mezi oběma národy. ... Společné státní úkoly bude vláda jako centrální vláda republiky provádět v nejužší součinnosti se Slovenskou Národní Radou a sborem slovenských národních pověřenců...“⁴⁰¹

Oficiálně se jednání účastnili z českých politických stran komunisté, sociální demokraté, národní socialisté a lidovci, a za Slovensko delegace SNR složená ze zástupců KSS, tehdy již sdružující komunisty a sociální demokraty, a občanských proudů respektive Demokratické strany.⁴⁰² Požadavky SNR ohledně Slovenska byly jedním ze sporných témat, vystupovali proti nim hlavně národní socialisté a lidovci, zatímco představitelé KSČ se rozhodli je strategicky podpořit.⁴⁰³ 24.-26. března 1945 probíhaly diskuze o návrzích na složení nové vlády, a poté se 27. března 1945 řešila otázka zastoupení Slováků v ní, avšak zástupci sociálních demokratů, například Drtina a Stránský soudili, že Slováci získají ve vládě příliš početné zastoupení.⁴⁰⁴ Ze závěrů moskevských jednání vyplynulo, že SNR za podpory komunistů dosáhla schválení většiny svých návrhů – Slováci byli uznáni za svébytný národ a SNR měla být držitelkou zákonodárné, výkonné i vládní moci na území Slovenska. Společný postup komunistů a delegace SNR při vyjednávání o vládním programu byl vlastně nátlakem na londýnskou skupinu, později se potvrdilo, že komunistická podpora slovenských požadavků byla účelová a měla jim zajistit mocenskou převahu.

Výsledkem březnových jednání v Moskvě byl jakýsi kompromis mezi zúčastněnými skupinami, ať mezi Londýnem a moskevským exilem, Čechy a Slováky, či mezi zástupci komunistů a ostatními. V podstatě lze říci, že moskevská rokování probíhala zcela v režii komunistů, a ti také byli s průběhem spokojeni, což potvrzuje dopis „soudruhům“ do Londýna z 30. března 1945: „Naše vedení mělo vše náležitě promyšleno... kdežto ostatní parteneři neměli věci ani promyšlené, ani nic písemného nepřivezli. ... Slovenská delegace vystupuje však naprosto jednotně pod

---

⁴⁰¹ KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu I. svazek*. 1965, dok. č. 130, s. 384.

⁴⁰² Konkrétně se jednalo o tyto – J. Stránský, J. David, F. Uhlíř, P. Drtina, J. Bečko, V. Majer, V. Patzak, J. Šrámek, F. Hála, V. Nosek, B. Laštovička, Z. Fierlinger, B. Laušman, K. Gottwald, V. Kopecký, R. Slánský, J. Ursíny, V. Šrobár, J. Styk, G. Husák, L. Novomeský, J. Šoltész a J. Lichner. Podrobněji viz. KUKLÍK, J. a NĚMEČEK, J. *Proti Benešovi!*. 2004, s. 287.

⁴⁰³ Záznam z jednání viz. KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu I. svazek*. 1965, dok. č. 133, s. 425-437. Více viz. BARNOVSKÝ, M. *Na cestě k monopolu moci*. 1993, s. 29-30.

⁴⁰⁴ Více viz. ADAMOVÁ, K., ZAVACKÁ, K. a KAPLAN, K. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. 1992, s. 84.

hlavičkou SNR. ... Nejtěžší problém bylo Slovensko. Dík jednotnému postupu Slováků a pevnému stanovisku naší strany byl slovenský problém vyřešen tak, jak si to přejí Slováci a naše strana. Svébytnost slovenského národa... byla plně prosazena... Práva SNR nebudou dotčena ustaveným centrální vlády...⁴⁰⁵

S výsledkem moskevských jednání nebyl asi E. Beneš příliš spokojen, komunisté a SNR dostali, co chtěli, a vlastně jediné ústupky dělala londýnská reprezentace.

Závěrečný návrh organizace a složení nové vlády v čele s Z. Fierlingerem podepsali zástupci všech stran Národní fronty 29.března 1945 v Moskvě.⁴⁰⁶ Londýnská vláda se z Moskvy na Slovensko přesouvala zvláštním vlakem, a při přejezdu hranice z Polska podala 3.dubna 1945 demisi do rukou E. Beneše. Poté byla nová československá vláda jmenována prezidentem Benešem 4.dubna 1945 v předjednaném složení. Následující den, schválila nová vláda ČSR na svém prvním zasedání v Košicích 5.dubna 1945 Program vlády Národní fronty Čechů a Slováků dohodnutý v Moskvě, a označovaný jako Košický vládní program.⁴⁰⁷ Program nastavující mantinely nového politického systému třetí republiky obsahoval 16 článků, zmíněno bylo potrestání válečných zločinců a kolaborantů, konfiskace jejich majetku, znárodňování klíčového průmyslu, plánovaná pozemková reforma, povolené politické strany sdružené v NF,⁴⁰⁸ pokračování úzkého spojení se SSSR, organizace správy skrze síť národních výborů a zrovnoprávnění českého a slovenského národa. Vztah Čechů a Slováků řešil VI.článek Košického vládního programu, ve kterém bylo řečeno: „Vláda se bude...pokládat za ztělesnění československého státního společenství... vycházejíc z uznání Slováků jako nacionálně svébytného národa... Uznávajíc, že Slováci mají býti pány ve své slovenské zemi... Bude spatřovat ve Slovenské Národní Radě nejen oprávněnou představitelku samobytného slovenského národa, nýbrž i nositelku státní moci na území Slovenska (moci zákonodárné, vládní a výkonné)...“ Následující článek vládního programu

⁴⁰⁵ Výňatky z dopisu viz. tamtéž, s. 85.

⁴⁰⁶ Plný text dokumentu viz. KLIMEŠ, M. et al. *Cesta ke Květnu I. svazek*. 1965, dok. č. 137, s. 448-452. Složení první poválečné vlády: předseda – Z. Fierlinger; náměstci ministerského předsedy – J. Ursíny, V. Široký, V. Šrámek, J. David, K. Gottwald; ministři vlády – gen. L. Svoboda (obrana), J. Masaryk (zahraniční věci), H. Ripka (zahraniční obchod), V. Nosek (vnitro), V. Kopecký (informace), V. Šrobár (finance), B. Laušman (průmysl), I. Pietor (vnitřní obchod), J. Ďuriš (zemědělství), V. Majer (výživa), gen. A. Hasal (doprava), F. Hála (pošty), J. Šoltész (ochrana práce a sociální péče), Z. Nejedlý (školařství a osvěta) a A. Procházka (zdravotnictví).

⁴⁰⁷ Výňatky z Košického vládního programu viz. GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II.díl*. 2006, s. 21-33.; BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 272, s. 407-409.

⁴⁰⁸ Povolena nebyla činnost agrárníků, národních demokratů, živnostenské strany a ľudové strany na Slovensku.

umožňoval postoupit Zakarpatskou Ukrajinu SSSR, což bylo později stvrzeno podpisem smlouvy mezi ČSR a SSSR 26.června 1945.⁴⁰⁹

Program vlády ve schválené podobě kodifikoval nevyvážené uspořádání „rovnoprávných národů“, a potvrzoval, respektive zřizoval, celostátní a slovenské instituce, instituce české však zmíněny nebyly. Tuto nesymetričnost potvrdilo později vyústění situace okolo ČNR. Reálně však SNR mohla nejen tvořit zákony platné na Slovensku, ale současně bylo třeba jejího schválení u zákonů přijatých centrální vládou, které tak fakticky mnohdy platily pouze v českých zemích.

Osvobození Bratislavy Rudou armádou 4.dubna 1945 a nepřítomnost Ľudáckého vedení v hlavním městě znamenalo definitivní zánik Slovenského státu.⁴¹⁰ Počátkem května 1945 propuklo povstání v Praze, a příměří s německými jednotkami podepsala Česká národní rada 8.května 1945.⁴¹¹ Nová vláda přijela ze Slovenska do Prahy 10.května 1945, a tentýž den jednala s Českou národní radou, které vedla koncem války český odboj.⁴¹² Při jednání se obě reprezentace shodly na tom, že ČNR se stane orgánem zastupujícím české země. Toto stanovisko však bylo po zásahu sovětské strany 11.května 1945 změněno, a vláda pak ve svém usnesení uvedla, že ČNR by se měla přeměnit v zemský sněm.⁴¹³ To se však nestalo, a ČNR předala 12.května 1945 moc do rukou československé vlády.⁴¹⁴

8.2 Zpět k centralismu

Bylo zřejmé, že vztah mezi Čechy a Slováky bude třeba vyřešit v nové ústavě, proto vláda již 24.dubna 1945 zřídila ministerskou komisi, aby zpracovala osnovu implementací nařízení SNR do právního řádu poválečné republiky, ale výsledek byl v podstatě nulový.⁴¹⁵ K prvním střetům mezi vládou a SNR došlo již v květnu 1945, následovala jednání mezi vládou a předsednictvem SNR od 31.května do 2.června 1945, jejichž výsledkem byla první pražská dohoda, kterou SNR

⁴⁰⁹ Celý text smlouvy viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 280, s. 434-435.

⁴¹⁰ Podrobněji k osvobození slovenského území viz. RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 280-281.; HRBEK, J. et al. *Draze zaplacená svoboda II.díl*. 2009, s. 72-120.

⁴¹¹ Podrobněji viz. ZÁMEČNÍK, S. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. 2006, s. 131-138.

⁴¹² Počátkem ustavování ČNR jsou kontakty mezi odbojovou organizací R-3, ilegální Ústřední radou odborů a IV. ÚV KSČ od podzimu 1944. 24.února 1945 vzniklo pracovní předsednictvo těchto organizací, a následně 29.dubna 1945 byla zformována samotná ČNR, jejím předsedou byl prof. A. Pražák.

⁴¹³ Zápis z jednání vlády viz. ADAMOVÁ, K., ZAVACKÁ, K. a KAPLAN, K. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. 1992, s. 89-90.

⁴¹⁴ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. 2012, s. 282.

⁴¹⁵ Více viz. KAPLAN, K. *Pravda o Československu 1945-1948*. 1990, s. 166-167.

schválila 5.června 1945.⁴¹⁶ V níž se opět stvrzovalo postavení SNR, již náležela veškerá zákonodárná moc na území Slovenska, vládní a výkonná moc příslušela sboru pověřenců odpovědných SNR, vymezeny tu byly i oblasti spadající pod celostátní zákonodárství, ovšem i zde byl vyžadován souhlas slovenských orgánů.⁴¹⁷ Před ustavením centrálního zákonodárného sboru vykonával jeho pravomoci prezident republiky skrze dekrety navrhované vládou. Později následovaly ještě dvě další podobné dohody vznikuvší v roce 1946. Druhá pražská dohoda z 11.dubna 1946 schválená SNR 25.dubna 1946 rozšiřující pravomoci prezidenta na Slovensku a upravující vybrané kompetence SNR.⁴¹⁸

Na Slovensku těsně po válce existovaly v podstatě jen KSS a Demokratická strana, velká část obyvatelstva však byla nábožensky založená, a tak se objevily názory ohledně založení třetí strany. Nové strany ovšem vznikly až v roce 1946, z iniciativy V. Šrobára Strana slobody a levicová Strana práce. Od léta 1945 stagnuje aktivita slovenských komunistů, a nepoměr v podpoře pro komunistickou stranu v českých zemích a na Slovensku potvrdily výsledky voleb z 26.května 1946. Zatímco v českých zemích jasně zvítězila KSČ s více než 40% hlasů, na Slovensku měla jasnou převahu Demokratická strana, která obržela 62% hlasů, druhá KSS získala přibližně polovinu jejího procentuálního zisku.⁴¹⁹ Takový výsledek nebyla KSČ ochotna akceptovat, a ve snaze omezit dopady výsledků voleb se obrací zpět k centralismu. Následovaly úpravy pravomocí slovenských národních orgánů, 28.června 1946 vláda schválila třetí pražskou dohodu, totéž učinila SNR po dlouhých diskuzích 16.července 1946.⁴²⁰ Podle dohody přecházela moc do rukou ústřední vlády, SNR i sbor pověřenců jí byly zcela podřízeny a jejímu schválení podléhala i veškerá nařízení přijímaná zmíněnými slovenskými národními orgány. Toto byla zásadní změna ve vystupování komunistů, kteří byli vlastně iniciátory dohody, ačkoli doposud vystupovali jako zastánci slovenské věci a rozsáhlých pravomocí pro slovenské národní orgány. Ze zmíněné reakce komunistů je zřejmé, že vývoj v ČSR se nezdržitelně ubíral socialistickým směrem, a vyvrcholil převratem v únoru 1948.

---

⁴¹⁶ Zápisy ze společných schůzí viz. KAPLAN, K., ed. *Pražské dohody 1945-1947*. 1992, dok. č. 5-7, s. 24-44.

⁴¹⁷ Text první pražské dohody viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 278, s. 430-432.

⁴¹⁸ Celý text druhé pražské dohody viz. tamtéž, dok. č. 283, s. 442-444.

⁴¹⁹ Více viz. *Dejiny Slovenska*. 2007, s. 494.

⁴²⁰ Plný text dohody viz. BEŇKO, J. et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. 1998, dok. č. 284, s. 445-448.

9. Závěr

Druhý československý exil nebyl klidným politickým klubem, šlo o skupinu zmítanou častými spory, uplatňováním osobních ambicí a téměř permanentními opozičními výpady. Opakované nastolování slovenské otázky se prolínalo celým zahraničním odbojem. Nejprve se o její řešení snažil Š. Osuský, ale neměl mezi členy exilu v podstatě žádnou podporu. Následně M. Hodža založil SNR v Paříži a předpokládal, že se tato stane politickou platformou k nátlaku na ČSNV, respektive na „Benešovu skupinu“. Hodža plánoval přinutit Beneše a NV ke spolupráci, a postupně chtěl prosadit česko-slovenské uspořádání podle svých představ. Jeho nevýhodou bylo velmi slabé personální obsazení SNR, Slováků v exilu bylo žalostně málo, a také nevyrovnaný vztah s Osuským působil spíše kontraproduktivně, proto navzdory snahám obou politiků prosadit slovenskou otázku do mezinárodního povědomí nedosáhli očekávaných výsledků. Beneš byl oproti tomu obklopen mnoha spolupracovníky, kteří jej podporovali v jeho úsilí, velmocemi byl akceptován jako renomovaný politik a také jako jasný vůdce odboje. Jeho další velkou výhodou bylo i profesionální zpravodajské zázemí, které mohl poskytnout protihetlerovské koalici.

Problémem československé exilové reprezentace byla otázka kontinuity, v případě ostatních národních emigrací však nebyla právní ukotvenost exilu zpochybňována. Beneš prosazoval poměrně složitou konstrukci, která těsně souvisela se snahou o anulaci Mnichova, a chtěl docílit „popření“ legality ustavení samostatného Slovenského státu. Ovšem teprve po tragických důsledcích atentátu na Heydricha se Velká Británie odhodlala Mnichovskou dohodu anulovat, a další státy ji následovaly. Po Mnichově již nebylo nic jako dřív, a pokud Beneš svým rozhodnutím v roce 1938 učinil krok k záchraně Evropy tím, že obětoval Československo a očekával, že tato oběť nebude zapomenuta, tak komplikovaná jednání se Západem, vyústění války a poválečný vývoj pro něj musely být dalším obrovským zklamáním. On, který nechal vinu za Mnichov jen na sobě, tím vlastně učinil Československo pěšcem na šachovnici, přičemž partii v dlouhodobém horizontu hráli na jedné straně západní mocnosti, a na druhé straně byli Sověti.

Edvard Beneš musel poměrně dlouhou dobu působit na několika frontách. Současně se snažil o odznamenání Mnichova velmocemi, obhajobu kontinuity existence republiky i svého prezidentství, akceptaci československé vlády v zahraničí, chtěl být aktivně účasten zahraničněpolitickému dění na Západě i Východě, a v neposlední

řadě musel ustát výpady Osuského, Hodži a dalších oponentů tak, aby tím neohrozil stále vyžadovanou národní jednotu československého odboje. Malé zastoupení Slováků v exilových orgánech bylo opakovaně kritizováno i Benešovými oponenty, výtky Hodži a Osuského pramenily spíše z přesvědčení, že v okolí Beneše je nezdravě mnoho slovenských čechoslovakistů. Zejména Osuský přešel později na ostřejší formu opozice, a stal se z něj permanentní kritik Benešovy exilové politiky. Nesoulad dvou nejviditelnějších Slováků v exilu, Hodži a Osuského, se projevil i na Slovensku, což lze demonstrovat například na rozhodnutí J. Lettricha, který se po příchodu do Londýna, přestože byl agrárník víceméně postavil na Benešovu stranu. To byl jasný signál končícího vlivu M. Hodži.

Zastánci autonomie Slovenska, jak ti z řad emigrace, tak členové některých slovenských krajanských skupin v USA, si snad ani neuvědomovali válečnou realitu. Slovenský stát stál na straně fašistického Německa, po více než polovinu války nebyly ze Slovenska téměř žádné signály naznačující podporu zahraničním snahám o zajištění pokračování společného státu, naopak Osuský a Hodža, kteří chtěli slovenskou otázku řešit v exilu, byli doma označováni za zrádce. Dalším aspektem, který je třeba brát v úvahu je ten, že Slovensko by tehdy bez zásahu zvenčí skončilo na straně poražených, a tak by k němu bylo také přistupováno. Nutně se tedy nabízí otázka, proč tak neústupná kritika Beneše, v případě Osuského až zášť, když Beneš při akceptování všech výše uvedených faktů nedělal vlastně nic jiného než, že „zachraňoval“ Slovensko, a logicky navrhoval dořešení slovenské otázky až v poválečném období. Navíc do roku 1943 by vlastně cokoli jiného bylo minimálně předčasné, protože výsledek války byl nejasný. Jednání Š. Osuského a jiných kritiků hlavního proudu exilu se zdá z tohoto úhlu pohledu těžko pochopitelné, Osuský se jako dlouholetý diplomat v zahraničněpolitické situaci jistě bez problémů orientoval, ale aktuální situaci nebyl ochoten ve svých požadavcích zohlednit.

Pro Slováky byl zisk samostatnosti navzdory vnějším okolnostem naplněním jejich dlouhodobých tužeb. Z poměrně krátké existence Slovenského státu v nich zůstal zakořeněn pocit národní autonomie, a ten bylo třeba nějak implementovat do podoby poválečného státu, což si londýnská rezistence odmítala připustit. Československá emigrace neměla po určitou dobu dostatek spolehlivých informací z vlasti, a ve Velké Británii byla samozřejmě odtržena od domácí reality natolik, že jí výše zmíněná fakta mohla uniknout. Kromě toho do tamních diskuzí o slovenské otázce byly zatahovány i osobní spory a ambice zúčastněných. Úvahy Londýna o

decentralizaci sice nebyly špatným krokem, který by Češi byli ochotni přijmout, ale pro Slováky to bylo příliš málo. Beneš z mnoha důvodů nechtěl, a v ovzduší, které kolem tohoto tématu vyvolával Osuský, ani nemohl nijak zásadně ze svých čechoslovakistických pozic ustoupit. Zastánci slovenské autonomie zase nedokázali ani nechtěli najít takové argumenty, aby posunuli tyto diskuze do věcné, a alespoň zdánlivě objektivní roviny. Národy svou velikostí rozdílné a válkou různě poznamenané si měly být bez ohledu na toto vše zcela rovné. Mnohým bylo jasné již tehdy, že jde více o idelaistickou vizi než o realistický plán.

V československém exilu lze rozlišit dvě politické linie, jednak tu navázanou na ČSNV v Paříži a později na prozatímní státní zřízení v Londýně, a na straně druhé komunistickou linii v Moskvě. Tyto dvě zpočátku nezávislé linie se postupem času prolínaly, až se podpisem spojenecké smlouvy se SSSR spojily do nesourodého celku. Prezident Beneš byl nejen politik praxe, ale také politický teoretik, a byl přesvědčen, že politika souvisí s geopolitickou polohou státu, proto mu nebyla proti mysli určitá spolupráce se SSSR, důležitost jehož budoucí role v poválečné Evropě i v celosvětovém měřítku byla zřejmá. Sám opakovaně zdůrazňoval, že se Sovětský svaz demokratizoval, a tím jak se snažil přesvědčit ostatní o neexistenci sovětského nebezpečí, tak zřejmě přesvědčil i sám sebe o tom, že Československu nehrozí zkomunizování. Beneš byl vcelku zásadový člověk, neměnil názory podle okamžité situace, vždy zvažoval možné alternativy, a jeho „východní cesta“, která ve svém důsledku vedla k únoru 1948, nebyla z jeho strany jistě záměrná. Moskveský exil vnímal jako spojení, jež má za cíl také obnovu republiky, ale Gottwaldovy ambice šly evidentně dál.

V Londýně se Beneš snažil o nadstranickou jednotu emigrace, ale během roku 1943 se levice pokoušela své názory stále více prosazovat, a pokud chtěl zachovat jednotnou linii odboje mezi Londýnem, Moskvou a domovem, tak musel někde ustoupit, a tento ústupek byl právě ve zmírnění nadstranického přístupu, který se změnil ve snahu zamezit ve Velké Británii stranicko-politickému štěpení. Kromě toho bylo zřejmé, že po válce vyvolané alespoň z části pravicovým hnutím, budou masy podporovat levici, a sám Beneš stál také o určité změny, zejména v sociální oblasti. V poválečném státě počítal se změnou demokracie směrem k její sociálněji a více rovnostářské variantě. Moskva byla třenic, které musel Londýn během prvních válečných let absorbovat, ušetřena, a tak mohla takticky implementovat slovenskou otázku do svého programu. Zástupci moskevské emigrace nebyli tak konzervativní a

ovlivnění prvorepublikovou centralistickou politikou, takže problematika slovenské autonomie pro ně nebyla tak citlivým tématem, ať šlo o Čechy nebo o Slováky. Jednak tím získali na Slovensku podporu, a jednak tímto programovým bodem tlačili při jednáních na Beneše.

Československý komunistický exil v Moskvě mohl Beneš považovat za jistou výhodu při jednání se sovětskou stranou, ale budoucnost ukázala, že jak Sověti, tak komunisté, hráli s Benešem dobře připravenou stínovou partii. Vstřícný přístup, který Beneš zažil při moskevských jednáních byl podle vyjádření některých členů londýnského exilu zneklidňující, a příklon na Východ hodnotili spíše zdrženlivě. Toto lze zaznamenat například ve vzpomínkách agrárníka L. Feierabenda, podle jehož vyjádření se úvahy o možných nepříjemných důsledcích této těsné spolupráce přímo nabízely. Svou roli v tomto dramatu hráli i Slováci, kteří při své urputné snaze o samostatnost či autonomii, vlastně umožnili soustředěný nátlak na E. Beneše, respektive na exilovou vládu. Nyní se zdá, že téměř všichni, kteří se tvářili před prezidentem jako spojenci, taktizovali, a nakonec tedy téměř všechny Benešovy kompromisy byly ke škodě ČSR. Přestože se při jednání o československo-sovětské smlouvě v prosinci roku 1943 i v následujících měsících objevilo více indicií naznačujících určité nebezpečí, tak Beneš jim buď nevěnoval, nebo nechtěl věnovat pozornost. Jasným signálem měla být situace kolem Zakarpatské Rusi, tady bylo již zcela zřejmé, že Sověti považují uzavřenou smlouvu za podružnou, a nijak zvlášť se jejím dodržováním nehodlali zabývat. Možná již v roce 1943 byla veškerá sovětská vstřícnost jen předstíraná, a ve skutečnosti mohla být jen clonou jejich skutečných plánů. Beneš se sice snažil příklon na Východ vyvážit těsnější spoluprací se Spojenci, ale ti zřejmě považovali ČSR za příliš malého a nevýznamného partnera. Již tlaky ze strany Velké Británie před jednáním v Moskvě na podzim roku 1943, a váhání Britů s anulací Mnichova měly Beneše varovat. Vazby se SSSR a absence podobných smluv mezi ČSR a Spojenci znamenala nevyváženost vztahu k Západu, což rozhodně nebylo Benešovým cílem.

Nové pojetí v řešení slovenské otázky přineslo ustavení SNR 1.října 1944. Ta sice nechala londýnský exil v domění, že jde o dočasné řešení pro revoluční období na Slovensku, ale podle pozdějšího vývoje je zřejmé, že již při vyhlášení deklarace měla připraveny alternativy pro převzetí plné moci, jakmile nastane příhodná situace. Tuto domněnku podporuje i absence zastoupení probenešovských skupin slovenského odboje v SNR. Jistě nestáli o jejich zapojení nejen z důvodu jejich

těšnějších vazeb na londýnský exil, ale také kvůli jiným preferencím v otázce státoprávního zakotvení Slovenska do poválečné republiky. SNR rozhodně neměla v úmyslu stát se orgánem podřízeným londýnské centralistické vládě mající úmysly navázat na exilové období alespoň personálně i po osvobození, zde je na místě připomenout situaci kolem vládního delegáta. Předčasné vypuknutí SNP bylo zřejmě zcela v režii SNR, a provedení převratu jen vlatními prostředky bez podpory zahraničního odboje bylo asi v plánu. Co nedokázal zkušený politik Hodža, to se povedlo SNR, ta tímto získala jistou politickou moc, jež ji postavila při jednání téměř na roveň exilové vládě, a Beneš byl donucen k ústupku a respektování názoru SNR na postavení Slovenska. SNR prezentovala situaci tak, že navenek šlo o spolupráci domácího a zahraničního odboje, ale Londýn neměl v podstatě žádnou šanci zasahovat do rozhodování SNR na Slovensku. Při moskevském jednání na jaře 1945 se Beneš a exilová vláda ocitli v soustředěné ofenzivě komunistů a SNR, kteří si mohli ohledně Slovenska diktovat podmínky. Ti jenž odvedli největší díl práce během války, a kteří se zasloužili o poválečné Československo v téměř předmnichovských hranicích, vlastně v tuto chvíli definitivně prohráli. Nepopíratelnou zásluhou SNR je, že za velmi krátkou dobu své činnosti dokázala vybudovat zcela novou strukturu slovenských národních orgánů, čímž zajistila faktické fungování povstaleckého území.

Komunisté chtěli moc ve státě, SSSR stála o cestu dále na západ, a ČSR byla z geopolitického hlediska ideální. Beneš zase chtěl bezpečnostní pojistku, a Západ již jednou zklamal, navíc západní Spojenci potřebovali Sověty k vítězství nad Německem, a byli ochotni k jistým ústupkům. Role Beneše a ČSR byla podobná jako v případě Mnichova, stali se obětí ve hře větších hráčů. Beneš usiloval o to, aby ČSR i po válce byla součástí centrálního proudu světové politiky. Sám považoval demokracii v předválečném Československu za jednu z nejlepších v Evropě, a v tomto duchu se také snažil jednat se svými partnery, ale to možná byla jedna z jeho největších chyb. Moskva a Slováci Beneše a Londýn potřebovali k zaštitění na mezinárodní scéně, protože je Spojenci akceptovali jako představitele ČSR, a mohli jim tak poskytnout oficiální rámec pro jejich snahy.

Přestože se k tématu československého exilu během uplynulých let vyjadřovala řada odborníků, tak nové pohledy a názory nezatížené vlivem levicové ideologie ani válečným prožitkem, tedy názory soudobé generace, která má tendence být ve svých soudech střízlivější, a je ochotna díky odstupu objektivněji a méně

emocionálně posuzovat i poměrně kontroverzní momenty našich dějin, jsou rozhodně přínosné. Avšak samozřejmě i tato generace má vazbu na společnou paměť celého národa, a ani ona není schopna se úplně oprostít od vnímání důsledků určitých historických rozhodnutí.

V současnosti nelze jednoznačně odsoudit ani obhájit rozhodnutí Edvarda Beneše za války, protože jakýkoli nynější názor bude vždy poplatný informacím, které máme dnes k dispozici. K čistě objektivnímu názoru pravděpodobně nelze dojít, vždy musíme brát v úvahu podprahové ovlivnění informacemi, které jsme během života vstřebali. Beneš měl ve své době k dispozici nějaké kvantum informací v nějaké situaci, a na rozhodnutí měl většinou omezenou dobu, kromě toho do rozhodovacího procesu vstupovaly také další ovlivňující faktory – spolupracovníci se svými názory, jeho zkušenosti, pochyby a další vlivy.

Označit Beneše za hlavního viníka Mnichova je velmi hrubý soud, pominout jeho práci v exilu a posuzovat jej na základě poválečného vývoje, který skončil únorem 1948, je krátkozraké, a stavět jej na pranýř kvůli jeho názorům na řešení slovenské otázky, a pominout činnost Osuského a Hodži, komunistické emigrace a SNR je velmi zjednodušený závěr, absolutní moc Beneš prostě neměl. Beneš, Osuský a Hodža promarnili příležitost ke spolupráci již v počátcích odboje v Paříži, tehdy byla při kompromisech ze strany všech zúčastněných šance, že slovenská otázka bude diskutována tak objektivně, jak to bude možné. Tady nelze nezmínit Štefana Osuského, který zcela pominul svou úlohu při tvrdošíjném znovunastolování slovenské otázky v exilu, a ani s odstupem času nebyl ochoten sebekriticky uznat své chyby. Spolupráce Beneše, Hodži a Osuského by nebyla přínosná jen pro Slováky, Slovensko a slovenskou otázku, ale měla by pozitivní dopad na odboj jako celek. Slováci sice na přechodnou dobu získali jistou míru autonomie, ale poté byli nuceni znovu akceptovat centralizující se státní uspořádání pod komunistých vedením. Nakonec se tedy slovenská otázka tak, aby byla naplněna potřeba jednoty a celistvosti republiky, a zároveň touha Slováků po autonomii, uspokojivě nevyřešila ani po válce.

Jmenný rejstřík

- **Armstrong, Hamilton Fish** – (1893–1973), americký novinář a politik, předseda Council on Foreign Relations, šéfredaktor časopisu Foreign Affairs. 28
- **Avenol, Joseph** – (1879–1952), francouzský diplomat, 1923–1932 zástupce generálního sekretáře SN a 1933–1940 generální Sekretář SN. 26
- **Bečko, Ján** – (1889–1972), československý sociálnědemokratický politik, poslanec Národního shromáždění, 1940 člen předsednictva ČSNV, 1940–1945 člen SR, 1941–1942 vedl Nejvyšší kontrolní úřad, 1942–1945 ministr sociální péče. 33, 49, 56, 57
- **Bechyně, Rudolf** – (1881–1948), československý sociálnědemokratický politik a novinář, poslanec Národního shromáždění, 1940–1945 předseda, a poté člen SR. 35, 40, 44, 48, 49, 51, 60, 61, 89
- **Beneš, Edvard** – (1884–1948), československý politik, ministr zahraničních věcí 1918–1935, prezident republiky 1935–1938 a 1945–1948. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102
- **Beran, Rudolf** – (1887–1954), československý agrární politik, 1938–1939 česko-slovenský ministerský předseda za druhé republiky a první protektorátní vlády. 21, 63
- **Bonnet, Georges** – (1889–1973), francouzský politik a diplomat, 1938–1939 ministr zahraničních věcí, poté krátce ministr spravedlnosti. 36, 69
- **Cadogan, Alexandr** – (1884–1968), britský politik a diplomat, 1938–1945 stálý tajemník ministerstva zahraničí. 46
- **Clementis, Vladimír** – (1902–1952), československý komunistický politik, internován ve Francii, poté příslušník československé zahraniční armády, 1941–1945 redaktor československé sekce BBC, 1942–1945 člen Právní rady. 37

- **Červinka, John** – (1870–1951), československý krajanský politik, 1920–1948 představitel Českého národního sdružení, 1939–1945 člen Československé národní rady. 27
- **Daladier, Edouard** – (1884–1970), francouzský politik, ministerský předseda 1938–1940. 26, 36, 37, 39, 69
- **De Gaulle, Charles** – (1890–1970), francouzský generál a politik, 1940 státní sekretář pro vedení války a zakladatel francouzského Národního výboru, 1943 spolupředseda Francouzského výboru národního osvobození a předseda exilové vlády, 1944–1946 předseda prozatímní vlády. 66, 88
- **De Ribes, A. Champetier** – (1882–1947), ministr několika francouzských vlád, 1939–1940 náměstek ministra zahraničí, francouzský žalobce během Norimberského procesu. 38
- **Dejean, Maurice** – (1899–1982), francouzský diplomat a politik, před válkou pracoval pro francouzskou zpravodajskou službu, 1941–1942 národní komisař pro zahraniční věci Svobodné Francie, 1945–1949 velvyslanec v Praze, 1952–1953 velvyslanec v Tokiu, 1955–1964 velvyslanec v SSSR. 88
- **Dérer, Ivan** – (1884–1973), československý sociálnědemokratický politik, slovenský právník, 1918–1938 poslanec Národního shromáždění, člen protinacistického odboje na Slovensku, 1946 spoluzakladatel Strany práce. 20
- **Drtna, Prokop** – (1900–1980), pseudonym Pavel Svatý, československý právník a národněsocialistický politik, poslanec NS, osobní tajemník Edvarda Beneše, politický referent předsednictva ČSNV v Paříži a poté Kanceláře prezidenta republiky. 14, 36, 70, 93
- **Eden, Robert Anthony** – (1897–1977), britský diplomat a politik, 1935–1938 a 1941–1945 ministr zahraničních věcí, 1940 ministr pro dominia. 34, 47, 59
- **Eliáš, Alois** – (1890–1942), československý generál, legionář, 1939–1941 předseda protektorátní vlády, 1942 popraven nacisty. 60, 63, 64
- **Feierabend, Ladislav** – (1891–1969), československý agrární politik, člen exilové vlády v Londýně během druhé světové války, představitel třetího

- exilového odboje v USA. 14, 45, 48, 61, 63, 71, 92, 100
- **Fierlinger, Zdeněk** – (1891–1976), sociálnědemokratický a později komunistický politik, 1937–1945 vyslanec v SSSR, 1945–1946 předseda poválečné vlády, člen předsednictva ÚV KSČ, 1948–1953 místopředseda vlády. 14, 71, 72, 88, 94
  - **Frank, Karl Hermann** – (1898–1946), člen SdP, 1935 zvolen do Národního shromáždění, 1943–1945 německý státní ministr pro Čechy a Moravu, 1946 odsouzen za válečné zločiny k trestu smrti. 64
  - **Futák, Ján** – (1914–1980), slovenský botanik a katolický kněz, 1939 člen SNR, 1940 člen Č-SNR, po porážce Francie se vrátil na Slovensko, kde rok vězněn. 43
  - **Galan, František** – (1908–1945), slovenský právník, teolog a politik, 1940 velitel Hlinkových gard, 1945 za podporu SNP zatčen gestapem a popraven. 65
  - **Golian, Ján** – (1906–1945), slovenský brigádní generál, jeden z organizátorů SNP, německým soudem odsouzen k trestu smrti. 79, 80, 81
  - **Gottwald, Klement** – (1896–1953), komunistický politik, 1929–1953 předseda ÚV KSČ, předseda Národní fronty, 1946–1948 předseda vlády, 1948–1953 československý prezident. 72, 73, 91, 92, 99
  - **Hácha, Emil** – (1872–1945), československý prezident po abdikaci E. Beneše, protektorátní státní prezident. 23, 24, 32, 54, 60, 64, 73
  - **Halifax, Edward Frederick Wood** – (1881–1959), britský konzervativní politik, ministr zahraničních věcí, velvyslanec v USA. 34, 39, 48, 50
  - **Harminc, Milan** – (1905–1981), slovenský diplomat, 1939 slovenský konzul ve Velké Británii, 1940–1943 tajemník J. Lichnera a člen SR, 1943–1945 příslušník britské armády. 66
  - **Heydrich, Reinhard T. E.** – (1904–1942), třetí nejvyšší představitel SS a generál policie, 1941–1942 zastupující říšský protektor pro Čechy a Moravu, v červnu 1942 umírá na následky atentátu. 64, 97
  - **Hitler, Adolf** – (1889–1945), německý nacistický politik, říšský kancléř v letech 1933–1945. 23, 28, 48

- **Hlinka, Andrej** – (1864–1938), slovenský katolický kněz a autonomistický politik, zakladatel Slovenskej ľudovej strany, 1920–1938 poslanec Národního shromáždění. 22
- **Hodža, Milan** – (1878–1944), československý agrární politik, 1919–1920 ministr unifikací, 1926–1929 ministr školství, 1935–1936 ministr zahraničí, 1935–1938 premiér, předseda SNR v Paříži, od roku 1941 působil v USA, prosazoval koncepci federalizace střední Evropy. 10, 11, 17, 21, 22, 30, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 75, 76, 84, 88, 97, 98, 101, 102
- **Horváth, Ivan** – (1904–1960), slovenský politik, 1945–1946 poslanec Prozatímního NS za KSS, 1945–1948 místopředseda SNR, 1948–1949 delegát ČSR při OSN, 1950–1959 vězněn. 78
- **Hurban, Vladimír L.** – (1883–1949), československý legionář v Rusku, vyslanec v Káhiře, Švédsku, Norsku, Litvě, a USA (1936–1946), syn Svetozára Hurbana Vajanského. 11, 26, 30, 31, 40, 60, 62
- **Husák, Gustáv** – (1913–1991), místopředseda povstalecké SNR, 1944–1946 člen Sboru pověřenců, 1946–1950 předseda Sboru pověřenců, 1951–1960 vězněn, 1969–1987 první a poté generální tajemník ÚV KSČ, 1975–1989 československý prezident. 76, 78, 81
- **Chamberlain, Neville Arthur** – (1869–1940), britský konzervativní politik, 1937–1940 ministerský předseda, signatář Mnichovské dohody. 26, 49
- **Churchill, Winston Spencer Leonard** – (1874–1965), britský politik a státník, ministr obchodu, vnitra, vojenství a letectva, šéf konzervativní strany, 1940–1945 a 1951–1955 ministerský předseda. 34, 47, 49, 50, 53, 59, 68, 92
- **Ingr, Sergej** – (1894–1956), československý generál, ministr exilové vlády v Londýně, národní socialista, člen třetího exilového odboje v USA. 33, 34, 35, 36, 38, 40, 49, 56, 61
- **Janota, Milan** – (1896–1967), československý novinář, 1939 člen SNR, 1940 přešel na stranu ČSNV a byl úředníkem Správy věcí zahraničních. 44
- **Josko, Matej** – (1907–1969), slovenský politik, 1945–1946

- poslanec Prozatímního NS za Demokratickou stranu, 1946–1948
poslanec Ústavodárného NS, 1948
odchází do exilu. 76
- **Klecanda, Vladimír** – (1888–1946), československý politik, profesor historie, zástupce ve Správě pro službu informační ČSNV, 1940–1945 člen a 1941–1942 místopředseda SR v Londýně. 56
  - **Klein, Vojtěch** – (?), slovenský katolický kněz, 1939 člen SNR, 1940 člen Č-SNR, po porážce Francie se vrátil na Slovensko. 43
  - **Kopecký, Jaromír** – (1899–1977), československý diplomat a novinář, 1942–1945 stálý delegát u SN, velvyslanec ve Švýcarsku, 1949–1960 vězně. 30
  - **Kopecký, Václav** – (1897–1961), komunistický politik a novinář, 1931–1938 poslanec NS, jeden z tvůrců Košického vládního programu, ideolog KSČ. 72
  - **Léger, Alexis** – (1887–1975), vlastní jménem Saint-John Perse, francouzský diplomat a básník, nositel Nobelovy ceny za literaturu. 68, 69
  - **Lettrich, Jozef** – (1905–1969), slovenský politik, 1945–1948 člen SNR, 1945–1946 poslanec Prozatímního NS za Demokratickou stranu, 1948
odchází do exilu, působil v Radě svobodného Československa. 76, 98
  - **Lichner, Ján** – (1897–1979), československý politik, 1935–1939 a 1945–1948 poslanec NS, 1941–1945 ministr exilové vlády v Londýně. 21, 33, 50, 57, 66, 83
  - **Lisický, Karel** – (1893–1966), československý diplomat, pracovník vyslanectví v Paříži, československý chargé d'affaires v Londýně. 30, 35
  - **Litvinov, Maxim Maximovič** – (1876–1951), sovětský politik a diplomat, 1930–1939 lidový komisař zahraničních věcí, 1941–1943 velvyslanec v USA, 1941–1946 zástupce lidového komisaře zahraničních věcí. 26
  - **Lockhart, Robert Hamilton Bruce** – (1887–1970), britský novinář a diplomat, spojovací úředník mezi Foreign Office a československým exilem, diplomatický zástupce u československé prozatímní vlády, generální ředitel oboru politického zpravodajství Foreign Office. 44, 47, 49, 53, 55, 59, 61
  - **Locher, Karel** – (1893–1959), československý diplomat, politik a novinář, 1940 člen Č-SNR, 1940–

- 1941 internován ve Velké Británii. 42, 43, 48
- **Mach, Alexandr** – (1902–1980), slovenský novinář, funkcionář HSLŠ, 1939–1944 hlavní velitel Hlinkových gard, ministr vnitra Slovenského státu, 1947 odsouzen. 65
  - **Macháček, Pavol** – (1887–1969), slovenský katolický kněz a politik, 1939 vedoucí rozhlasového vysílání ČSNV, 1940–1945 místopředseda a poté člen SR. 51
  - **Majský, Ivan Michajlovič** – (1884–1975), sovětský diplomat, velvyslanec ve Velké Británii, náměstek lidového komisaře zahraničních věcí. 26
  - **Martínek, Josef** – (1889–1980), redaktor Práva lidu, český krajanský pracovník v USA, za války tajemník ČSNRA. 27
  - **Masaryk, Jan** – (1886–1948), československý politik a diplomat, syn T. G. Masaryka, 1935–1939 vyslanec v Londýně, 1945–1948 ministr exilové vlády v Londýně, šéf československé delegace v San Franciscu. 25, 26, 29, 34, 88, 91
  - **Maxa, Prokop** – (1883–1961), československý diplomat a politik, vyslanec v Nizozemsku, Polsku a Bulharsku, 1939–1940 pracoval v předsednictvu ČSNV, člen SR, 1941–1945 předseda SR. 61
  - **Molotov, Vjačeslav Michajlovič** – (1890–1986), významný představitel KSSS, 1921–1930 tajemník ÚV, 1930–1941 předseda rady ministrů, 1939-1949 a 1953–1956 ministr zahraničí SSSR. 72
  - **Moravec, František** – (1895–1966), řídil exilovou výzvědnou službu v Londýně jako zmocněnec Vojenské správy ČSNV, přednosta 2.zpravodajského odboru Ministerstva národní obrany, následně náčelník hlavního štábu Ministerstva národní obrany. 29, 49
  - **Nečas, Jaromír** – (1888–1945), československý sociálnědemokratický politik a publicista, člen PÚ, 1940–1942 člen SR. 45, 48, 67
  - **Němec, František** – (1898–1963), sociálnědemokratický politik, 1935–1939 poslanec NS, 1940–1944 ministr československé exilové vlády, 1944–1945 vládní delegát pro osvobozené území. 79, 83, 85, 87
  - **Nosek, Václav** – (1892–1955), československý komunistický politik, od 1941 člen SR, 1945–1953 ministr vnitra, člen předsednictva ÚV KSČ. 90, 91

- **Novomeský, Ladislav** – (1904–1976), slovenský básník a publicista, politik KSS, 1945–1954 člen Sboru pověřenců, 1945–1951 poslanec NS, 1968–1971 poslanec SNR. 76, 83, 90
- **Osuský, Štefan** – (1889–1973), československý diplomat, 1920–1940 vyslanec v Paříži, za války otevřeně vystupoval proti Benešovi, po válce v exilu v USA. 9, 10, 11, 17, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 66, 69, 70, 75, 76, 84, 88, 89, 97, 98, 99, 102
- **Outrata, Eduard** – (1898–1958), generální ředitel Zbrojovky v Brně, československý politik, 1939–1940 člen ČSNV, ministr exilové vlády, 1940–1945 člen SR. 34, 36, 38, 47, 56, 57, 67
- **Papánek, Ján** – (1896–1991), československý diplomat, konzul v Pittsburghu, šéf ČIS v New Yorku, člen delegace v San Franciscu, velvyslanec u OSN, prezident Amerického fondu pro československé uprchlíky (American Fund for Czechoslovak Refugees). 11, 17, 26, 29, 30, 31, 36, 39, 40, 58, 60, 62, 67
- **Paulíny-Tóth, Ján** – (1903–1966), československý diplomat a politik, 1939–1940 člen SNR a Č-SNR, člen SR, 1941–1943 místopředseda SR. 33, 37, 42, 44, 47, 66
- **Prchala, Lev** – (1892–1963), československý generál, zemský vojenský velitel na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi, ministr autonomní vlády Podkarpatské Rusi, emigroval do Polska, 1940 postaven ve Francii mimo činnou službu, následně v řadách protibenešovské opozice. 28, 35, 40, 44, 49
- **Prídavok, Peter** – (1902–1966), slovenský politik, novinář, člen protifašistického odboje ve Francii a Velké Británii, člen Č-SNR, po válce přední představitel slovenského exilu. 33, 42, 43, 44, 48, 49, 70, 88
- **Púll, Ján** – (1914–1988), slovenský politik a člen KSS, 1944–1954 člen sboru pověřenců, 1945–1954 člen NS. 90
- **Ripka, Hubert** – (1895–1958), československý novinář a národněsocialistický politik, přednosta Správy pro službu informační ČSNV, státní tajemník na exilovém Ministerstvu zahraničních věcí, řídil československé vládní vysílání BBC, pověřen likvidací exilového

- státního zřízení, 1945–1948
poslanec NS a ministr
zahraničního obchodu. 25, 29, 33,
34, 36, 37, 38, 56, 61, 91, 92
- **Roosevelt, Franklin Delano** – (1882–1945), americký politik, představitel Demokratické strany, 1933–1945 prezident USA. 26, 28, 60, 61, 68, 69
  - **Schwarz, František** – (1891–1947), československý politik a novinář, poslanec Národního shromáždění, 1940 místopředseda Č-SNR, téhož roku internován ve Velké Británii. 42, 44, 48, 49
  - **Sidor, Karol** – (1901–1953), slovenský novinář a politik, představitel klerikálního nacionalismu na Slovensku, od 1920 člen SLS/HLSL, od 1939 velvyslanec ve Vatikánu, po 1945 zůstal v zahraničí. 75
  - **Sikorski, Władysław** – (1881–1943), polský generál, předseda polské exilové vlády. 59
  - **Sinclair, Archibald Henry** – (1890–1970), britský liberální politik, 1940–1945 ministr letectví. 34, 47
  - **Slánský, Rudolf** – (1901–1952), komunistický politik, 1935–1938 a 1945–1951 poslanec NS, člen ÚV KSČ, 1945–1951 generální tajemník KSČ, odsouzen a 1952 popraven v rámci politických procesů. 72
  - **Slávik, Juraj** – (1890–1969), československý politik a diplomat, poslanec Národního shromáždění, ministr vnitra, vyslanec v Polsku, přednosta Správy sociálních věcí ČSNV, 1940–1945 ministr vnitra a správce agendy ministerstva školství a národní osvěty exilové vlády. 17, 30, 38, 39, 41, 49, 56, 57, 61, 86, 87, 92
  - **Smutný, Jaromír** – (1892–1964), československý diplomat a politik, přednosta Kanceláře prezidenta republiky, generální konzul v Istanbulu, přednosta předsednictva ČSNV v Londýně, 1940–1945 přednosta Kanceláře předsedy ČSNV E. Beneše. 34
  - **Strang, William** – (1893–1978), britský diplomat, 1937–1939 vedoucí Central Department, později stálý podtajemník ministerstva zahraničí. 50
  - **Stránský, Jaroslav** – (1884–1973), československý politik a novinář, 1918–1921 a 1929–1938 a 1940–1948 poslanec Národního shromáždění, 1940–1945 člen SR, 1941–1945 ministr spravedlnosti exilové vlády. 35, 55, 61, 93
  - **Svoboda, Ludvík** – (1895–1979), československý generál a politik,

- vedl 1.československý armádní sbor na východní frontě, 1948 vstoupil do KSČ, 1945–1950 ministr obrany, 1968–1975 prezident ČSSR. 63
- **Syrový, Jan** – (1888–1970), československý generál a politik, zemský vojenský velitel v Čechách, náčelník hlavního štábu, 1938 předseda vlády, 1938–1939 ministr národní obrany. 23, 25
  - **Szathmáry, Ladislav** – (1895–1946), československý diplomat, 1939 vyslanec Slovenské republiky v Polsku, 1939–1940 člen SNR, poté úředník ČSNV, chargé d'affaires, a poté vyslanec u norské exilové vlády. 44
  - **Šmidke, Karol** – (1897–1952), slovenský politik, člen KSS, 1945–1946 předseda Sboru pověřenců, 1948–1950 předseda SNR, 1935–1938 a 1945–1952 poslanec NS. 76, 90
  - **Šrámek, Jan** Msgr. – (1870–1956), československý lidovecký politik a katolický kněz, poslanec Národního shromáždění, zakladatel a předseda Československé strany lidové, 1921–1939 ministr pěti rezortů, úřadující místopředseda ČSNV v Paříži, 1940–1945 předseda exilové vlády v Londýně. 34, 35, 36, 37, 38, 43, 46, 47, 48, 50, 51, 56, 57, 61, 66, 88, 90
  - **Šrobár, Vavro** – (1867–1950), slovenský lékař a politik, agrárník, 1918–1920 ministr pro správu Slovenska, ministr zdravotnictví, ministr unifikací, ministr školství, 1945–1946 ministr financí, 1946 založil Stranu svobody. 75, 76, 77, 79, 80, 81, 90, 96
  - **Šverma, Jan** – (1901–1944), komunistický novinář a politik, od 1921 člen KSČ, umírá během SNP. 72
  - **Tiso, Jozef** – (1887–1947), římskokatolický kněz, slovenský politik, člen HSĽS, 1939 předseda vlády Slovenska, 1939–1945 prezident Slovenského státu, 1947 po odsouzení oběšen. 22, 23, 65, 73, 74, 80
  - **Tuka, Vojtěch** – (1880–1946), slovenský politik, člen HSĽS, 1939–1944 předseda vlády Slovenského státu, 1946 odsouzen k trestu smrti. 65, 74
  - **Umanský, Konstantin Alexandrovič** – (1902–1945), sovětský diplomat, 1938–1939 chargé d'affaires v USA, 1939–1941 velvyslanec v USA, 1943–1945 velvyslanec v Mexiku. 26

- **Ursíny, Ján** – (1896–1972), slovenský a československý politik, člen agrární strany, po válce Demokratické strany, 1935–1939 a 1945–1948 poslanec NS, 1945–1947 místopředseda vlády, 1948–1953 vězněn. 17, 76, 83, 90
- **Vesel, Mirko** – (1903–1976), slovenský generál, účastník SNP, po válce pomáhá budovat novou československou armádu. 80, 83
- **Viest, Rudolf** – (1890–1945), československý generál, generální inspektor slovenské armády, 1939–1940 člen ČSNV, velitel 1.československé pěší divize ve Francii, 1940–1944 státní tajemník Ministerstva národní obrany, zástupce vládního delegáta pro správu osvobozeného území, velitel 1.československé armády na Slovensku, zajat a popraven Němci. 33, 38, 41, 49, 57, 81, 83, 87
- **Winant, John Gilbert** – (1889–1947), americký republikánský politik, během druhé světové války americký velvyslanec ve Velké Británii. 60
- **Zat'ko, Peter** – (1903–1978), slovenský a československý ekonom a politik, 1945–1946 poslanec Prozatímního NS za Demokratickou stranu, po roce 1948 vězněn. 78

Seznam zdrojů

Literatura

- ADAMOVIÁ, Karolina, ZAVACKÁ, Katarína a KAPLAN, Karel. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky ve spolupráci se Státním ústředním archivem, 1992. 165 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; sv. 5. ISBN 80-85270-09-9.
- ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: Osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 1. vyd. Praha: Argo, 2012. 439 s. ISBN 978-80-257-0714-2.
- BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. 181 s. Monografie; sv. 9. ISBN 80-210-3307-X.
- BARNOVSKÝ, Michal. *Na cestě k monopolu moci: Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v letech 1945-1948*. Bratislava: Archa, 1993. 248 s.
- BARTLOVÁ, Alena a THURZO, Ivan. *Slovenský Perikles: Náčrt životnej cesty Milana Hodžu, prvého slovenského predsedu vlády ČSR*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2008. 248 s. ISBN 978-80-8061-329-7.
- BEDNÁŘ, Miloslav. *Spravedlnost, demokracie a česká filosofie politiky: Úvahy nad proměnou hodnot po roce 1989*. Olomouc: Votobia, 1998. 169 s. Velká řada. ISBN 80-7198-352-7.
- BENEŠ, Bohuš a OLIVOVÁ, Věra, ed. *Amerika jde s námi: Reportáž z přednáškového turné Edvarda Beneše po amerických univerzitách v roce 1939*. 3. české vyd., 1. v ČR. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1998. 125 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše; sv. 14. ISBN 80-86107-03-5.
- BENEŠ, Edvard a HAUNER, Milan, ed. *Paměti 1938-45*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 3 sv. (414, 477, 619 s.). Historie. ISBN 978-80-200-1529-7.
- BENEŠ, Edvard a HAUNER, Milan, ed. *The fall and rise of a nation: Czechoslovakia 1938-41*. Boulder: East European Monographs, 2004. 190 s. East European monographs; no. 637. ISBN 0-88033-535-1.

- BENEŠ, Edvard a MAXA, Prokop. *Na cestě k vítězství: Čtvrté poselství presidenta republiky Státní radě*. Londýn: Čechoslovák, 1944. 70 s. Politická knihovna "Čechoslováka"; Sv. 20. Publikace Státní rady; č. 2.
- BENEŠ, Edvard a OLIVOVÁ, Věra, ed. *Válka roku 1939: Dva projevy československého prezidenta na univerzitách v Edinburghu a v Glasgow 5. a 7. listopadu 1941*. 2., české vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2005. 51 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše; sv. 33. ISBN 80-86107-37-X.
- BENEŠ, Edvard a OLIVOVÁ, Věra, ed. *Dopisy bratru Vojtovi 1938-1944*. 1. vyd. Praha: EVA - Milan Nevole, 1998. 73 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše; sv. 16. ISBN 80-86107-05-1.
- BENEŠ, Edvard. *Demokracie dnes a zítra*. 5. (4. české) vyd. Praha: ČIN, 1947. 320 s.
- BENEŠ, Edvard. *Paměti: Část II. - Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1947. 518 s.
- BENEŠ, Edvard. *Šest let exilu a druhé světové války: Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938-45*. Čtvrté vydání knihy Tři roky druhé světové války je nezměněným otiskem třetího doplněného vydání. Praha: Orbis, 1946. 496 s. Sběrka Stopami dějin.
- BENEŠ, Edvard. *Tři roky druhé světové války: Projevy a dokumenty z r. 1938-42*. S úvodním slovem Huberta Ripky. Londýn: Týdeník Čechoslovák, 1942. 164 s.
- BENEŠ, Edvard. *Úvahy o slovanství: Hlavní problémy slovanské politiky*. London: Lincolns-Prager, 1945. 259 s.
- BENEŠ, Zdeněk, ed., KOVÁČ, Dušan, ed. a LEMBERG, Hans, ed. *Hledání jistoty v bouřlivých časech: Češi, Slováci, Němci a mezinárodní systém v první polovině 20. století*. Ústí nad Labem: Pro Česko-německou a Slovensko-německou komisi historiků vydává nakl. Albis international, 2006. 413 s. ISBN 80-86971-05-8.
- BEŇKO, Ján et al. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti: II. diel*. 1. vyd. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998. 319 s. Svedectvá; 13. ISBN 80-88878-48-9.
- BÍLEK, Ferdinand, ed. *Dekrety presidenta republiky a nařízení československé zahraniční vlády, vyhlášené v londýnském Úředním věstníku československém*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. 100 s.

- BLAIVE, Muriel, ed. a MINK, Georges, ed. *Benešovy dekrety: Budoucnost Evropy a vyrovnání se s minulostí*. Praha: CEFRES, 2003. 123 s. ISBN 80-86569-65-9.
- BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. V českém jazyce vyd. 2. Praha: Prostor, 2000. 657 s. Obzor; sv. 27. ISBN 80-7260-028-1.
- BRANDES, Detlef. *Exil v Londýně 1939-1943: Velká Británie a její spojenci Československo, Polsko a Jugoslávie mezi Mnichovem a Teheránem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 570 s. ISBN 80-246-0488-4.
- BROD, Toman. *Moskva: objetí a pouto: Československo a Sovětský Svaz 1939-1945*. 1. vyd. Praha: Listopad, 1992. 459 s. ISBN 80-900751-1-8.
- BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše 1939-1948: Československá cesta do sovětského područí*. Vyd. 2., upr., V Akademii v tomto sv. 1. Praha: Academia, 2002. 701 s. ISBN 80-200-0971-X.
- BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: Politický systém ČSR 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. 168 s. Studie; Sv. 2. ISBN 80-901059-6-3.
- BROWN, Martin David. *Jak se jedná s demokraty: Britské ministerstvo zahraničí a českoslovenští emigranti ve Velké Británii, 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský, 2008. 376 s. ISBN 978-80-7306-368-9.
- BŘEŇOVÁ, Halina a FUCHS, Aleš, ed. *Vzpomínky a dokumenty o životě, práci a zápasech Dr. Jána Papánka: Malá pocta velkému muži*. Praha: Faun, 1994. 56 s. ISBN 80-900844-0-1.
- BŘEŇOVÁ, Halina. *Život pro jiné: Ján Papánek 1896 - 1991*. Praha: Faun, 1995. 141 s. Exil. ISBN 80-900844-5-1.
- BUDÍN, Stanislav. *Věrní zůstali: Druhý odboj amerických Čechů ve východních státech Unie 1939-45*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1947. 306 s. Kmen.
- ČAPKA, František a LUNEROVÁ, Jitka. *Tragédie mnichovské dohody: Skutečná fakta a odhalené mýty*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. 152 s. ISBN 978-80-251-3376-7.
- ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na Západě: (1939-1945)*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1997. 534 s. Archiv. ISBN 80-204-0609-3.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Mnichovský syndrom*. 2., dopl. vyd., V Tilii 1. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. 238 s. ISBN 80-86101-29-0.

- ČERVINKOVÁ, Milada, ed. a OTÁHALOVÁ, Libuše, ed. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 I: Vztahy mezinárodní diplomacie k politice československé emigrace na západě*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966. 412 s. Acta occupationis Bohemiae et Moraviae.
- ČERVINKOVÁ, Milada, ed. a OTÁHALOVÁ, Libuše, ed. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 II: Spolupráce československé emigrace na západě s domácím odbojem, její vztah k tzv. protektorátní vládě a germanizační politika okupantů*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966. 402 s. Acta occupationis Bohemiae et Moraviae.
- ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. *Pohľady na východ: Postoje k Rusku v slovenskej politike 1934-1944*. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2002. 265 s. ISBN 80-224-0716-X.
- ČIERNY, Ján. *Nová orientácia zahraničnej politiky Československa (1941-1948)*. 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1979. 323 s.
- *Dějinná křižovatka: Slov. nár. povstání, předpoklady a výsledky*. 1. vyd. Praha: NPL, 1964. 515 s.
- *Dejiny Slovenska: Dátumy, udalosti, osobnosti*. 1. vyd. Bratislava: Slovart, 2007. 882 s. ISBN 978-80-8085-596-3.
- DEJMEK, Jindřich, NĚMEČEK, Jan a KUKLÍK, Jan. *Kauza: Tzv. Benešovy dekrety: Historické kořeny a souvislosti (tři české hlasy v diskusi)*. 1. vyd. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999. 101 s. ISBN 80-7286-001-1.
- DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část druhá: Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 792 s. ISBN 978-80-246-1473-1.
- D'ESTE, Carlo. *Válečný vůdce: Život Winstona Churchilla ve válce 1874-1945 I.díl*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2095-4.
- DOBRÍKOVÁ, Mária a STANISLAV, Ján. *Povstaleckí generáli: Ján Golian, Rudolf Viest, Július Nosko: Biografie prevzaté zo zborníka Múzea slov. nár. povstania*. Martin: Osveta, [cca 1991]. 30 s.
- DRTINA, Prokop. *A nyní promluví Pavel Svatý ...: Londýnské rozhlasové epistoly z let 1940-1945*. Druhé vydání. Praha: Melantrich, 1947. 450 s.

- DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: Kniha života českého demokrata 20. století*. 1. vyd. v Melantrichu. Praha: Melantrich, 1991. 2 sv. (480, 250 s.). Memoáry / Melantrich. ISBN 80-7023-102-5.
- DUBOVICKÝ, Ivan. *Češi v Americe: České vystěhovalectví do Ameriky a česko-americké vztahy v průběhu pěti staletí*. 1. vyd. Praha: Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, 2003. 62 s. ISBN 80-86239-04-7.
- ĎURICA, Milan Stanislav. *Edvard Beneš a jeho vztah k Slovákům*. 1. vyd. Bratislava: LÚČ, 2008. 56 s. Linea recta brevissima: priamo najbližšie k pravde; 12. ISBN 978-80-7114-668-1.
- *Edvard Beneš - československý a evropský politik: Nadace Jiřího z Poděbrad, Společnost dr. Edvarda Beneše a Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka: Sborník projevů a příspěvků k 110. výročí narození druhého československého prezidenta*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství JP, 1994. 117 s.
- EMMERT, František. *Československý zahraniční odboj za 2. světové války na západě*. 1. vyd. Brno: CPress, 2012. 112 s. Muzeum v knize. ISBN 978-80-251-2756-8.
- FALŤAN, Samo. *Slovenská otázka v Československu*. 1. vyd. Bratislava: VPL, 1968. 351 s.
- FANO, Štefan, ed. a BYSTRICKÝ, Valerián, ed. *Slovensko na konci druhej svetovej vojny: Stav, východiská a perspektívy: Zborník materiálov zo sympózia v Častej-Papierničke 23.11.-25.11.1993*. Bratislava: Historický ústav SAV, 1994. 272 s. ISBN 80-967150-1-1.
- FEIERABEND, Ladislav Karel a BILÍKOVÁ, Magda, ed. *Politické vzpomínky III*. Vyd. 2., upr. Brno: Atlantis, 1996. 503 s. ISBN 80-7108-125-6.
- FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky I*. Vyd. 2., upr. Brno: Atlantis, 1994. 475 s. ISBN 80-7108-071-3.
- FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky II*. Vyd. 2., upr. Brno: Atlantis, 1994. 368 s. ISBN 80-7108-092-6.
- FIALA, Petr et al. *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 315 s. ISBN 80-210-2249-3.
- FIERLINGER, Zdeněk. *Ve službách ČSR: Paměti z druhého zahraničního odboje. Díl 1*. 3. vyd., ve Svobodě 1. vyd. Praha: Svoboda, 1951. 365 s.

- FIERLINGER, Zdeněk. *Ve službách ČSR: Paměti z druhého zahraničního odboje. Díl 2.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1948. 614 s.
- GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české: XV. a. 1938-1945.* Vyd. 1. Praha: Paseka, 2006. 624 s. ISBN 80-7185-582-0.
- GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české: XV. b. 1938-1945.* Vyd. 1. Praha: Paseka, 2007. 744 s. ISBN 978-80-7185-835-5.
- GOTTWALD, Klement a KALVÍNSKÁ, Blažena, ed. *Proti fašismu a válce, za lidovou demokracii a socialistickou revoluci: Výbor z projevů a článků 1935-1948.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1986. 470 s.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I.díl: (1914-1945).* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II.díl: (1945-1960).* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. 510 s. ISBN 80-246-1210-0.
- HÁJEK, Jan, ed., KOCIAN, Jiří, ed. a ZÍTKO, Milan, ed. *Fragmenty dějin: Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta.* Praha: Historický ústav AV ČR ve spolupráci s Ústavem soudobých dějin AV ČR, 2006. 640 s. ISBN 80-7286-102-6.
- HANZAL, Josef, ed. a DEJMEK, Jindřich, ed. *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století: Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka.* 1. vyd. Praha: Historický ústav, 1997. 534 s. ISBN 80-85268-61-2.
- HASIL, Jiří, ed. a HRDLIČKA, Milan, ed. *Psáno do oblak: Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. 348 s. ISBN 978-80-246-1925-5.
- HAUBELT, Josef et al. *Edvard Beneš a Československo: Sborník statí a studií.* Vyd. 1. Praha: Futura, 2005. 139 s. ISBN 80-86844-06-4.
- HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš člověk, sociolog, politik.* Praha: Prospektrum, 1991. 208 s. ISBN 80-85431-20-3.
- HITCHCOCK, Edward Bering. *Edvard Beneš: Zasvětil jsem život míru.* Krnov: Kořínek, 2006. 287 s. ISBN 80-903184-8-7.
- HODŽA, Milan a LUKÁČ, Pavol, ed. *Federácia v strednej Európe a iné štúdie.* Vyd. 1. Bratislava: Kalligram, 1997. 359 s. ISBN 80-7149-161-6.

- HRBEK, Jaroslav et al. *Draze zaplacená svoboda: Osvobození Československa 1944-1945*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009. 2 sv. (351, 358 s.). ISBN 978-80-7185-976-5.
- JABLONICKÝ, Jozef. *Povstanie bez legend: Dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1990. 355 s.
- JABLONICKÝ, Jozef. *Samizdat o odboji Sv. 1: Štúdie a články*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2004. 525 s. ISBN 80-7149-681-2.
- JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja*. Vyd. 2., dopl. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2009. 446 s. ISBN 978-80-89090-60-0.
- JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja*. 1. vyd. Bratislava: Epoque, 1969. 530 s.
- JECH, Karel, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty*. 2., opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2002. 1066 s. ISBN 80-7239-115-1.
- JOŽÁK, Jiří a kol. *Za obnovu státu Čechů a Slováků 1938-1945: Slovníková příručka*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 130 s. Pomocné knihy pro žáky a veřejnost. ISBN 80-04-26134-5.
- KALVODA, Josef. *Role Československa v sovětské strategii*. Kladno: Dílo, 1999. 427 s. Paměť; sv. 2. ISBN 80-902530-1-6.
- KALVODA, Josef. *Z bojů o zítřek: Díl 3, Historické eseje*. Kladno: Dílo, 1998. 287 s. Paměť; sv. 1. ISBN 80-902530-0-8.
- KAMENEC, Ivan. *Slovenský stát (1939-1945)*. 1. vyd. Praha: Anomal, 1992. 143 s. Ad fontes. ISBN 80-900235-3-3.
- KAPLAN, Karel, ed. *Pražské dohody 1945-1947: Sborník dokumentů*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV ve spolupráci se Státním ústředním archivem, 1992. 259 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; sv. 4. ISBN 80-85270-07-2.
- KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Vyd. 1. (v Československu). Praha: Panorama, 1990. 245 s. Stopy, fakta, svědectví. ISBN 80-7038-193-0.
- KLÁTIL, František. *Beneš o dnešku a zítřku*. Londýn: Čechoslovák, 1945. 49 s.

- KLÁTIL, František. *Jak to bylo v Paříži: Líčení o počátcích boje o svobodu za druhé světové války*. Londýn: Kruh autorových přátel, 1944. 96 s.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české: XIV. 1929-1938*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2002. 768 s. ISBN 80-7185-425-5.
- KLIMEŠ, Miloslav et al. *Cesta ke Květnu 1. svazek: Vznik lidové demokracie v Československu do února 1948*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 453 s. Československo na cestě k socialismu; 1.
- KLIMEŠ, Miloslav et al. *Cesta ke Květnu 2. svazek: Vznik lidové demokracie v Československu do února 1948*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 338 s. Československo na cestě k socialismu; 1.
- KOCIAN, Jiří a kol. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. 360 s. ISBN 80-86598-87-X.
- KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948: Historický ústav na pomoc škole*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 75 s. Zájmové náklady. ISBN 80-04-25902-2.
- KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. 347 s. Politologická řada; sv. č. 21. ISBN 80-7325-076-4.
- KŘEN, Jan. *Do emigrace: Buržoazní zahraniční odboj 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1963. 580 s. Živá minulost; Sv. 51.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005. 1111 s. Dějiny Evropy; sv. 8. ISBN 80-7203-612-2.
- KŘEN, Jan. *V emigraci: Západní zahraniční odboj 1939-1940*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1969. 615 s. Živá minulost; Sv. 65.
- KUDRNA, Ladislav, ed. *Válečný rok 1941 v československém domácím a zahraničním odboji: Sborník k mezinárodní konferenci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. 176 s. ISBN 978-80-87211-60-1.
- KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Hodža versus Beneš: Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1999. 286 s. ISBN 80-7184-828-X.
- KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Osvobozené Československo očima britské diplomacie: Zprávy britské ambasády z Prahy v roce 1945*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010. 550 s. ISBN 978-80-246-1849-4.

- KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Proti Benešovi!: Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 488 s. ISBN 80-246-0777-8.
- KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan a ŠEBEK, Jaroslav. *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 390 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-18-6.
- KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945: Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998. 176 s. ISBN 80-7184665-1.
- KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002. 511 s. ISBN 80-7201-352-1.
- KUKLÍK, Jan. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 196 s. ISBN 80-7184-138-2.
- KURAL, Václav a VAŠEK, František. *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 235 s. Novověk; sv. 3. ISBN 978-80-200-1657-7.
- KVAČEK, Robert. *Československý rok 1938*. 2., rozš. a aktualiz. vyd., V nakl. Polart 1. Praha: Polák Jaroslav - POLART, 2011. 197 s. ISBN 978-80-87286-11-1.
- KVETKO, Martin. *Dohody o štátoprávnom usporiadaní pomeru Čechov a Slovákov v oslobodenej vlasti*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Elán, 1991. 69 s. ISBN 80-85331-05-5.
- LACKO, Martin. *Slovenské národné povstanie 1944*. 1. vyd. Bratislava: Slovart, 2008. 223 s. ISBN 978-80-8085-575-8.
- LAŠTOVIČKA, Bohuslav. *V Londýně za války: Zápasy o novou ČSR 1939-1945*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1960. 613 s.
- LETTRICH, Jozef. *Dejiny novodobého Slovenska*. Bratislava: Archa, 1993. 224 s.
- LETZ, Róbert. *Slovensko v rokoch 1945-1948 na ceste ku komunistickej totalite*. Bratislava: Ústredie slov. kresť. inteligencie, 1994. 245 s. ISBN 80-85293-03-X.
- LIPTÁK, Ľubomír. *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. 1. vyd. Bratislava: Archa, 1992. 312 s. ISBN 80-7115-029-0.

- LIŠKA, Vladimír. *Causa Edvard Beneš*. Vyd. 1. Olomouc: Fontána, 2005. 280 s. ISBN 80-7336-219-8.
- LIŠKA, Vladimír. *Protektorát: Éra hákového kříže*. Vyd. 1. Olomouc: Fontána, 2010. 176 s. ISBN 978-80-7336-584-4.
- LOCKHART, Robert Hamilton Bruce. *Přichází zúčtování*. Krnov: Vladimír Kořínek, 2004. 500 s. ISBN 80-903184-3-6.
- LUKÁČ, Pavol a ŠEBESTA, Štefan, ed. *Milan Hodža v zápase o budúcnosť strednej Európy v rokoch 1939-1944*. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2005. 350 s. Monografie a štúdie / Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied; zv. 10. ISBN 80-224-0909-X.
- LVOVÁ, Míla. *Mnichov a Edvard Beneš*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1968. 285 s. Knižnice moderních dějin. Členská knižnice nakl. Svobody.
- MACKENZIE, Montague Compton. *Dr Beneš*. Praha: Družstevní práce, 1947. 514 s. Svět. Řada nová; [Sv.] LII.
- MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004: 1.díl Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005. 1024 s. ISBN 80-7239-178-X.
- MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004: 2.díl Období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005. 804 s. ISBN 80-7239-179-8.
- MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekrety: Proč vznikaly a co jsou*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 126 s. Otazníky našich dějin; sv. 4. ISBN 80-7277-139-6.
- MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava: Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0.
- MASARYK, Jan. *Volá Londýn*. Vyd. v Panoramě 1. Praha: Panorama, 1990. 270 s. Stopy, fakta, svědectví. ISBN 80-7038-201-5.
- MASTNÝ, Vojtěch et al. *Vzpomínky diplomata: Ze vzpomínek a dokumentů československého vyslance*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. 271 s. ISBN 80-7184-410-1.
- MĚCHÝŘ, Jan. *Slovensko v Československu: Slovensko-české vztahy 1918 - 1991: Dokumenty, názory, komentáře*. 1. vyd. Praha: Práce, 1991. 123 s. ISBN 80-208-0225-8.

- MIČEV, Stanislav a kol. *Slovenské národné povstanie 1944*. 1. vyd. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2009. 208 s. ISBN 978-80-970238-3-6.
- MICHÁLEK, Slavomír a kol. *Juraj Slávik Neresnický: Od politiky cez diplomaciu po exil (1890-1969)*. Bratislava: Prodama, 2006. 504 s. ISBN 80-969555-8-6.
- MICHÁLEK, Slavomír. *Diplomat Štefan Osuský: 1889-1973*. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 1999. 520 s. ISBN 80-224-0565-5.
- MICHÁLEK, Slavomír. *Ján Papánek - politik, diplomat, humanista: 1896-1991*. Vyd. 1. Bratislava: VEDA, 1996. 280 s. ISBN 80-224-0451-9.
- NĚMEČEK, Jan, ed. a kol. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006. 422 s. Dokumenty československé zahraniční politiky. ISBN 80-86506-55-X.
- NĚMEČEK, Jan, ed. a kol. *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století: Hledání východisek: České křižovatky v evropských dějinách 1918-1938-1948-1968: 2. svazek*. Praha: Historický ústav, 2010. 489 s. ISBN 978-80-7286-156-9.
- NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Československo-francouzské vztahy v diplomatických jednáních 1940-1945*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 648 s. ISBN 80-246-0941-X.
- NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: Dokumenty. Díl 1 (březen 1939 - červen 1943)*. Vyd. 1. Praha: Státní ústřední archiv, 1998. 630 s. ISBN 80-85475-46-4.
- NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: Dokumenty. Díl 2 (červenec 1943 – březen 1945)*. Vyd. 1. Praha: Státní ústřední archiv, 1999. 663 s. ISBN 80-85475-57-X.
- NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně I.díl: (1940-1941)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2008. 880 s. ISBN 978-80-86495-52-1.
- NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně II.díl: (1942)*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2011. 850 s. ISBN 978-80-86495-71-2.
- NĚMEČEK, Jan, ed. et al. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940: (16. březen 1939-15. červen 1940)*.

- Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. 732 s. Dokumenty československé zahraniční politiky. ISBN 80-86506-22-3.
- NĚMEČEK, Jan, ed. *Mnichovská dohoda: Cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004. 387 s. ISBN 80-246-0923-1.
  - NĚMEČEK, Jan, ed. *Reflexe dějin Československa 1918-1948 v historiografii na počátku 3. tisíciletí: Soubor příspěvků z workshopu, který se konal v Historickém ústavu AV ČR dne 5. února 2008*. Praha: Historický ústav, 2008. 258 s. ISBN 978-80-7286-132-3.
  - NĚMEČEK, Jan. *Od spojenectví k roztržce: Vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. 373 s. ISBN 80-200-1145-5.
  - NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15.březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 638 s. Novověk; sv. 4. ISBN 978-80-200-1638-6.
  - *Odboj a revoluce 1938-1945: Nástin dějin československého odboje*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1965. 440 s. Živá minulost; Sv. 56.
  - OKTAVEC, František, ed. *Nad Tatrou sa blýská: Slovenské národné povstání: Sborník*. Praha: Naše vojsko, 1946. 263 s.
  - OLIVOVÁ, Věra, ed. a BENEŠOVÁ, Hana, ed. *Edvard Beneš 1884-1948: Životopisný medailon, myšlenky a názory, politická stanoviska, nový dokument*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1994. 28 s. ISBN 80-901733-0-6.
  - OPOČENSKÝ, Jan a HAUNER, Milan, ed. *Formování československého zahraničního odboje v letech 1938-1939 ve světle svědectví Jana Opočenského*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky v nakladatelství Arenga, 2000. 368 s. ISBN 80-902464-6-X.
  - OPOČENSKÝ, Jan et al. *Válečné deníky Jana Opočenského*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2001. 496 s. ISBN 80-246-0239-3.
  - ORT, Alexandr. *Edvard Beneš - diplomat a politik*. Vyd. 1. Praha: Irma, 1994. 87 s. ISBN 80-901353-1-5.
  - OSUSKÝ, Samuel Štefan. *Beneš a Slovensko*. Londýn: Pravda, 1943. 32 s. Edícia; sv. 4.
  - PAPÁNEK, Ján a MICHÁLEK, Slavomír, ed. *Ján Papánek za vojny Edvardovi Benešovi: Dokumenty 1939 - 1945 výběr*. Vyd. 1. Bratislava: VEDA, 1997. 206 s. ISBN 80-224-0501-9.

- PEHR, Michal. *Zápas o nové Československo 1939-1946: Válečné představy a poválečná realita*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2011. 237 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 41. ISBN 978-80-7422-082-1.
- PEJČOCH, Ivo a kol. *Okupace, kolaborace, retribuce*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010. 327 s. ISBN 978-80-7278-529-2.
- PEKNÍK, Miroslav a kol. *Slovenské národné rady a cesta k parlamentarizmu*. 2. rozšířené vyd. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008. 320 s. ISBN 978-80-224-1062-5.
- PEKNÍK, Miroslav et al. *Milan Hodža: Štátnik a politik*. 3. přeprac. a rozšř. vyd. (ve Vědě 2.). Bratislava: VEDA, 2002. 383 s. ISBN 80-224-0690-2.
- PEKNÍK, Miroslav, ed. *Slovenské národné povstanie 1944: Súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. 1. vyd. Bratislava: Ústav politických vied SAV, 2009. 454 s. Monografie a štúdie; 18. ISBN 978-80-224-1090-8.
- PEKNÍK, Miroslav, ed. *Slovenské národné rady*. 1. vyd. Bratislava: Národné literárne centrum - Dom slovenskej literatúry, 1998. 201 s. Svedectvá; zv. 11. ISBN 80-88878-25-X.
- PEKNÍK, Miroslav. *Pohlady na slovenskú politiku: Geopolitika, Slovenské národné rady, čechoslovakismus*. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2000. 759 s. ISBN 80-224-0584-1.
- PLEVZA, Viliam. *Československá štátnost a slovenská otázka v politike KSČ*. 1. vyd. Bratislava: Práca, 1972. 358 s. Knižnica odborového hnutia; Zv. 2/1972.
- POLÁČKOVÁ, Zuzana, ed. *Slovensko-české vzťahy v kontexte strednej Európy*. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2005. 496 s. Monografie a štúdie / Ústav politických vied SAV; zv. 4. ISBN 80-224-0859-X.
- PREČAN, Vilém. *Slovenské národné povstanie: Dokumenty*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966. 1220 s.
- RATAJ, Jan, ZUDOVOÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica a KLIMEK, Antonín. *Z druhé republiky: 1.díl*. 1. vyd. Praha: Historický ústav Armády České republiky - Památník odboje, 1993. 203 s.
- RATAJ, Jan, ZUDOVOÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica a KLIMEK, Antonín. *Z druhé republiky: 2.díl*. 1. vyd. Praha: Historický ústav Armády České republiky - Památník odboje, 1993. 188 s.

- REES, Neil. *Prezident Beneš v Anglii: Československá vláda v exilu v Londýně a v Buckinghamském hrabství za druhé světové války*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2006. 64 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše; sv. 34. ISBN 80-86107-38-8.
- REPKA, Vladimír, ed. *Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko: Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5.-6. júna 1995*. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 1996. 319 s. ISBN 80-88841-03-8.
- RICHTER, Karel. *Československý zahraničný odboj 1939-1945*. Praha: Federální ÚV ČSSPB, 1985. 50 s. Odkazy / ČSSPB; Čís. 10.
- RIPKA, Hubert. *Československo v Nové Evropě*. London: Lincolns-Prager Publishers, 1945. 143 s.
- RIPKA, Hubert. *S východem a západem*. Londýn: Čechoslovák, 1944. 129 s.
- *Rok 1945 v českých a evropských dějinách: Sborník referátů z vědecko-osvětové konference Českého svazu bojovníků za svobodu 4. října 2000*. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 2002. 125 s. ISBN 80-7005-034-9.
- RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002. 284 s. ISBN 80-200-0957-4.
- RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: Česko-slovenské vztahy ve 20. století 1. díl: Česko-slovenské vztahy 1914-1945*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997. 360 s. ISBN 80-88880-10-6.
- RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: Spolupráce a konflikty 1914-1992*. Vyd. ve Vyšehradu 1. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. 677 s. ISBN 978-80-7429-133-3.
- SMETANA, Vít. *In the shadow of Munich: British policy towards Czechoslovakia from the endorsement to the renunciation of the Munich agreement (1938-1942)*. 1st ed. Praha: Karolinum, 2008. 358 s. ISBN 978-80-246-1373-4.
- STRMISKA, Maxmilián et al. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 727 s. ISBN 80-7367-038-0.
- SVOBODA, Ludvík. *Cestami života I*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1971. 456 s. Paměti; Sv. 32.

- SVOBODA, Ludvík. *Cestami života II*. Praha: Prospektrum, 1992. 379 s. ISBN 80-85431-57-2.
- SYRNÝ, Marek. *Slovenskí demokrati '44-48: Kapitoly z dejín Democratickej strany na Slovensku v rokoch 1944-1948*. 1. vyd. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2010. 403 s. ISBN 978-80-970238-5-0.
- ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v českej politike*. 1. vyd. Banská Bystrica: M. O. Enterprise, 1993. 251 s. ISBN 80-85342-02-2.
- TÁBORSKÝ, Eduard. *Pravda zvíťazila: Deník druhého zahraničného odboje*. Vyd. 1. Praha: Družstevní práce, 1947. 464 s.
- TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1993. 328 s. Archiv; sv. 69. ISBN 80-204-0365-5.
- TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex: Jeho příčiny a důsledky*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2000. 255 s. Obzor; sv. 28. ISBN 80-7260-035-4.
- TOMÁŠEK, Dušan. *Vláda emigrantů: Duben - listopad 1945*. 1. vyd. Praha: Epocha, 2009. 223 s. ISBN 978-80-7425-018-7.
- URSÍNÝ, Ján. *Spomienky na slovenské národné povstanie*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1994. 124 s. ISBN 80-7140-046-7.
- *Válečný rok 1944: Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19.-20. října 1999 v Praze*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2001. 362 s. ISBN 80-7278-077-8.
- VESELÝ, Zdeněk, ed. *Dějiny české politiky v dokumentech*. Vyd. 1. Praha: Professional Publishing, 2005. 764 s. ISBN 80-86419-89-4.
- VNUK, František. *Slovenská otázka na západe v rokoch 1939-1940*. Cleveland: Prvá katolícká slovenská jednota, 1974. 408 s.
- VODIČKA, Karel a CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2007. 374 s. ISBN 978-80-7367-337-6.
- ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 2006. 293 s. ISBN 80-206-0812-5.
- ZEMAN, Zbyněk Anthony Bohuslav. *Edvard Beneš: Politický životopis*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 344 s. ISBN 80-204-0770-7.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica, ed. a HOFMAN, Petr, ed. *Československá vojenská zahraniční služba v letech 1939-1945: Sborník studií: Příspěvky účastníků z mezinárodní konference uskutečněné dne 5. prosince 2006 v Praze*.

Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd České republiky, 2008. 388 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR; sv. 43. ISBN 978-80-7285-105-8.

- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Cesty k sebe: Česi v československom demokratickom a komunistickom odboji na Slovensku v rokoch 1939-1943 (k česko-slovenským vzťahom a k cestám návratu československej štátnosti počas druhej svetovej vojny)*. Praha: Historický ústav, 2009. 349 s. Práce Historického ústavu Akademie věd České republiky = Opera Instituti historici Pragae. Řada A, Monographia; sv. 24. ISBN 978-80-7286-146-0.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Zapomenutá elita: Českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938-1945*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2011. 325 s. ISBN 978-80-204-2165-4.
- ŽIŽKA, Václav, ed. *Bojující Československo: 1938-1945*. Praha: Vladimír Žikeš, 1945. 230 s.

Časopisecké studie

- BYSTRICKÝ, Valerián. Milan Hodža a slovenská otázka koncom 30.rokov. *Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1999, Sv. 7, s. 33-44. ISSN 1210-6860. ISBN 80-85268-87-6.
- FIALA, Jan. Ještě dr. E. Beneš a Mnichov. *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR*, 1991, Roč. 40(4), s. 153-162.
- JOŽÁK, Jiří. K historii československé zahraniční akce v USA (15.března-1.září 1939). *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR*, 1991, Roč. 40(5), s. 43-77.
- KALVODA, Josef. Osuský kontra Beneš. *Střední Evropa: Revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 1994, Roč. 10(40), s. 60-71. ISSN 0862-691X.
- KLIMEK, Antonín. Edvard Beneš - postava v mlhách. *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR*, 1991, Roč. 40(4), s. 142-152.
- KOCIAN, Jiří. „Benešova strana“ a „její“ prezident za druhé světové války. *Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1995, Sv. 3, s. 159-171. ISSN 1210-6860. ISBN 80-85268-87-6.

- KOCIAN, Jiří. Program obnovy Československa v českém politickém spektru v letech 1939–1945. *Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1994, Sv. 2, s. 163-170. ISSN 1210-6860. ISBN 80-85268-87-6.
- KŘEN, Jan. Dr. Beneš za války. *Československý časopis historický*, 1965, Roč. 13(6), s. 797-826.
- KŘEN, Jan. Hodža: Slovenská otázka v zahraničním odboji. *Československý časopis historický*, 1968, Roč. 16(2), s. 193-214.
- KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. Osuský a Beneš po Mnichově. K nepublikované části paměti vyslance Štefana Osuského. *Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 2002, Sv. 10, s. 293-312. ISSN 1210-6860. ISBN 80-7286-013-5.
- KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. Česko-Slovenská národní rada v Paříži 1940. Dokumenty. *Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1998, Sv. 6, s. 175-237. ISSN 1210-6860. ISBN 80-85268-74-4.
- KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. K počátkům druhého exilu Edvarda Beneše 1938-1939. *Český časopis historický*, 1998, Roč. 96(4), s. 803-823. ISSN 0862-6111.
- KUKLÍK, Jan. Edvard Beneš a Milan Hodža. Od Mnichova do vytvoření Československého národního výboru v Paříži. *Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1999, Sv. 7, s. 85-102. ISSN 1210-6860. ISBN 80-85268-87-6.
- NĚMEČEK, Jan, NOVÁČKOVÁ, Helena a ŠTOVÍČEK, Ivan. Edvard Beneš v USA v roce 1943: Dokumenty. *Sborník archivních prací*, 1999, Roč. 49(2), s. 469-556. ISSN 0036-5246.
- NĚMEČEK, Jan. Československá diplomatická mise v Moskvě: březen-prosinec 1939 - Věnováno památce doc. dr. Františka Janáčka. *Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1996, Sv. 4, s. 221-277. ISSN 1210-6860. ISBN 80-85268-87-6.
- NĚMEČEK, Jan. Edvard Beneš a Sovětský svaz 1939-1940. *Slovanské historické studie*, 1997, Sv. 23, s. 179-195. ISSN 0081-007X. ISBN 80-85268-60-4.
- PREČAN, Vilém. „Iz dnevníka V. A. Zorina“. Záznamy o rozhovorech sovětského velvyslance s českými a slovenskými politiky v dubnu 1945 v Košicích. *Česko-slovenská historická ročenka*, 2000, Sv. 5, s. 247-297. ISSN 1214-8334. ISBN 80-210-2484-4.

- PREČAN, Vilém. Delegace Slovenské národní rady v Londýně (říjen-listopad 1944): Nové dokumenty. *Česko-slovenská historická ročenka*, 1999, Sv. 4, s. 159-291. ISSN 1214-8334. ISBN 80-210-2233-7.
- PREČAN, Vilém. Sovětský svaz a Slovenské národní povstání. Dokumenty z Archivu Prezidenta Ruské federace (prosinec 1943-konec srpna 1944). *Česko-slovenská historická ročenka*, 2009, Sv. 15, s. 369-420. ISSN 1214-8334. ISBN 978-80-87192-09-2.
- ŠUSTEK, Vojtěch. Státní rada v Londýně v letech 1940-1941. *Sborník archivních prací*, 1994, Roč. 44(2), s. 239-333. ISSN 0036-5246.

Akademické práce

- KADLECOVÁ, Zita. *Edvard Beneš a slovenské osobnosti v počátcích druhého československého odboje [rukopis]*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010. 78 s. Vedoucí práce Jiří Kocian.